

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasna Likar Jelinčič

Šport in sprava:
primer držav naslednic nekdanje Jugoslavije

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasna Likar Jelinčič

Mentor: izr. prof. dr. Samo Uhan

Somentor: izr. prof. dr. Gregor Tomc

Šport in sprava:
primer držav naslednic nekdanje Jugoslavije

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Hvala za usmeritve, kritike, sodelovanje, spodbude, pozitivne misli, objeme, smeh ... Brez tega ne bi bilo te naloge.

Hvaležna sem vsem, ki so mi med pisanjem te naloge stali ob strani in mi pomagali na različne načine.

Hvala tudi vsem tistim, ki so me v življenju veliko naučili, pa jih sedaj ni več ob meni, da bi se skupaj z mano veselili ob zaključku študija.

Ta naloga je posvečena vsem, ki niso nehali verjeti vame.

Šport in sprava: primer držav naslednic nekdanje Jugoslavije

Magistrsko delo obravnava učinek športa, konkretnije košarke, na proces sprave na območju držav naslednic SFRJ. Vojna med letoma 1991-2001 je celotno območje Balkana zaznamovala z medetničnimi in medverskimi konflikti, ki se zaradi svoje kompleksnosti zdijo nerešljivi še danes. Medtem ko vojne in množična nasilja lahko trajajo teden, mesec ali leto, obnova odnosov in družbenih struktur lahko trajajo tudi po desetletje ali več. Del procesa miru predstavlja tudi sprava, katero teoretika John Lederach in Johan Galtung obravnavata kot ključen dejavnik izboljšanja družbenih odnosov. V času vojne so šport velikokrat omenjali kot katalizator političnih bojev, ki so s športnih prizorišč prešli v resnično vojskovanje. Tukaj pa nastopi vprašanje, ali šport deluje nasprotno od katalizatorja bojev. Navidezna avtonomija športa namreč omogoča, da odnosi v športu zrcalijo sliko družbe. Rečemo lahko, da šport soustvarja družbeno klimo. Rdeča nit naloge je raziskovalno vprašanje, ki se glasi: ali šport predstavlja del širšega procesa sprave na današnjem območju nekdanje Jugoslavije? Sprašujem se, ali je košarka v družbi sprejeta kot instrument sprave in spodbujevalec pozitivnih družbenih vrednot, ki vplivajo na medsebojne odnose posameznikov in držav samih. Analize opravljenih metodologij in dostopnega gradiva so pokazale, da košarka predstavlja instrument sprave. Hkrati pa je potrebno dodati, da bi bil njen učinek večji, če ga ne bi ovirala politika, nacionalizem, subjektivnost medijev in občasni kvaritelji dobrih odnosov. Pokazalo se je, da ima košarka veliko moč povezovanja ljudi.

Ključne besede: razreševanje konflikta, sprava, šport, košarka, programi izgradnje miru, države naslednice SFRJ.

Sport and reconciliation: case study of the states the former Yugoslavia

This Master's thesis discusses the effect of sport, specifically basketball, on the process of reconciliation in the territory of the former Yugoslavia. The war between 1991 and 2001 denoted the entire area of the Balkans with inter-ethnic and inter-religious conflicts, which seem irresolvable even today due to their complexity. Even though wars and mass violence can last either a week, month or year, the restoration of relations and social structures after the war can last even a decade or longer. A section within the process of peacebuilding is represented by reconciliation, which is considered a key factor in improving social relations according to theoreticians John Lederach and Johan Galtung. During the war, sport was often mentioned as a catalyst for political struggle which would get from a sport field to actual warfare. A question arises – can sport be the opposite of a violent catalyst. The apparent autonomy of sport could actually cause the society to reflect the sports relations. We could say that sport co-creates the atmosphere within a society. The main theme of this thesis is the following research question: does sport represent a piece of the wider process of reconciliation within the current area of the former Yugoslavia? Is basketball accepted within society as an instrument of reconciliation and a stimulator of positive social values which have an effect on interrelationships among individuals and the states? By analyzing the methodologies and accessible material, I came to the conclusion that basketball can be recognized as an instrument of reconciliation. But it has to be noted that its effect would have been greater if it were not hindered by politics, nationalism, subjectivity of the media and occasional spoilers of good relations. It is also evident that basketball has an immense power when it comes to connecting people.

Key words: conflict resolution, reconciliation, sport, basketball, peacebuilding program, states of the former Yugoslavia.

KAZALO

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI DEL.....	11
2.1 Opredelitev predmeta proučevanja.....	11
2.2 Cilji in namen raziskave	11
2.3 Raziskovalno vprašanje.....	12
2.4 Struktura naloge in raziskovalne metode	12
3 KONFLIKT IN SPRAVA.....	17
3.1 Mirovne študije	17
3.2 Konflikt	19
3.2.1 Definicija	19
3.2.2 Življenjski cikel konflikta	20
3.2.3 Vzroki za konflikt.....	23
3.2.4 Posledice konflikta.....	25
3.2.5 Nenasilno preoblikovanje konflikta	26
3.3 Sprava.....	28
3.3.1 Definicija	28
3.3.2 Elementi sprave	32
3.3.2 Ravni sprave	33
4 ŠPORT IN DRUŽBA	41
4.1 Družbena vloga športa.....	41
4.2 Zakaj šport?	45
4.3 Šport kot mehanizem za družbene spremembe	48
4.4 Šport in Galtungov »3R«.....	49
5 DRUŽBENO-ZGODOVINSKI IN POLITIČNI ORIS DANAŠNJEGA OBMOČJA NEKDANJE JUGOSLAVIJE	52
5.1 Pregled zgodovine od konca 2. svetovne vojne do razpada SFRJ (1945-1991)	53
5.2 Razpad SFRJ in jugoslovanske vojne (1991-2001)	56
5.3 Konec vojne in razmere danes (2001-2015)	62
6 ŠTUDIJA PRIMERA.....	67
6.1 Terensko raziskovanje	67
6.2 Fokusne skupine.....	71
6.2.1 Vzrok za udeležbo na taboru.....	73

6.2.2	<i>Predsodki in stališča o drugih</i>	75
6.2.3	<i>Pomen delavnic in izobraževanja</i>	76
6.2.4	<i>Vloga trenerjev</i>	77
6.2.5	<i>Opažanje konfliktov med udeleženci</i>	78
6.2.6	<i>Košarka kot ekipni šport, in njeno povezovanje z vsakdanjim življenjem</i>	78
6.2.7	<i>Sprava in mladi</i>	80
6.2.8	<i>Sprava, šport in današnje območje nekdanje Jugoslavije</i>	81
6.2	Poglobljeni intervjuji	83
6.2.1	<i>Strokovnjak s področja razreševanja konflikta in organizator športno-mirovnega projekta</i>	84
6.2.2	<i>Košarkarski igralec z dolgoletnimi izkušnjami igranja v mednarodnih ekipah na današnjem območju nekdanje Jugoslavije</i>	89
6.2.3	<i>Športni funkcionar in soustanovitelj Jadranske košarkarske lige (lige ABA)</i>	91
6.3	Polstrukturirani intervjuji	95
6.3.1	<i>Objektivnost novinarstva v Sloveniji, Hrvaški, BiH in Srbiji</i>	97
6.3.2	<i>Osebna mnenja novinarjev o Jadranski košarkarski ligi (liga ABA)</i>	98
6.3.3	<i>Glavne ovire lige</i>	99
6.3.4	<i>Zaznavanje konfliktov</i>	100
6.3.5	<i>Nagrada ligi ABA za medkulturni dialog</i>	101
6.3.6	<i>Košarka kot instrument sprave na današnjem območju nekdanje Jugoslavije</i>	101
6.3.7	<i>Uporaba košarke za spodbujanje tolerance, strpnosti, sožitja in nazadnje tudi sprave</i>	102
6.3.8	<i>Kritike in osebna razmišljanja novinarjev o uporabi športa za namene sprave</i>	103
6.3.9	<i>Vzporednica med delovanjem ekipnih športov in sodobne družbe</i>	104
6.3.10	<i>Smiselnost športno-mirovnih projektov na današnjem območju nekdanje Jugoslavije</i>	105
6.3.11	<i>Spodbujanje pozitivnih vrednot preko rekreativnega in profesionalnega športa</i>	106
6.3.12	<i>Osebni vidik novinarjev o aktualnem družbenem stanju in morebitni spravi na območjih držav naslednic SFRJ</i>	107
7	DISKUSIJA	109
8	SKLEP	120
9	LITERATURA	123
PRILOGA A:	vprašanja za intervju z Mihajlom Delićem	134
PRILOGA B:	vprašanja za intervju z Nebojšo Joksimovićem	135
PRILOGA C:	vprašanja za intervju z Romanom Liscem	135
PRILOGA Č:	vprašanja za intervjuje z novinarji	136

KAZALO SHEM

Shema 3.1: Galtungov triadični model konflikta	21
Shema 3.2: Elementi sprave	33
Shema 3.3: Piramidalna ponazoritev ravni sprave	34
Shema 4.1: Trikotnik miru in konflikta-doprinosa športa	50

KAZALO TABEL

Tabela 6.1: Opisi udeležencev, ki so prvič na taboru »I came to play« (fokusna skupina 1)	71
Tabela 6.2: Opisi udeležencev, ki so večletni udeleženci tabora »I came to play« (fokusna skupina 2)	71
Tabela 6.3: Opisi trenerjev na taboru »I came to play« (fokusna skupina 3)	72

1 UVOD

Redke od številnih mednarodnih političnih kriz v približno zadnjem desetletju niso vključevale močnih sestavin etičnega čustvovanja in nacionalnega stremjenja. Zlasti tiste v nekdanji Jugoslaviji, Kavkazu, Indijski podcelini in Bližnjem vzhodu so taka čustva in ekstremistična stremjenja tudi sprožila in celo definirala. Ti konflikti so se pokazali kot najstrašnejši in najbolj neobvladljivi, najdražji v smislu življenj in sredstev, najodpornejši na prizadevanja vlad in drugih, da bi uskladili interese udeleženih strani, ter najbolj nedostopni za prijateljska dejanja (Smith 2005, 11–12). Za spopade v devetdesetih letih je bilo značilno, da so politične elite izrabile etničnost za uporabno orožje vojne. Preoblikovanje socialnih vezi na ravni skupnosti je običajno ključnega pomena za nastanek t.i. »etničnih« ali »verskih« vojn. Duffield (1999) in Kaldor (1999) izpostavljata, da je en izmed največjih davkov novih vojn prav uničenje družbenih vezi in lokalnih skupnosti. S širjenjem strahu in sovraštva med prebivalci skupnosti, so politične elite in vojaški poveljniki mobilizirali ljudi za podporo in sodelovanje v konfliktu. S tem se strinja tudi Mazower (2008, 142), ki na podlagi ugotovitev Arnolda Toynbeeja (1922, 17–18) o konfliktih na Balkanu sklepa, da etnična čiščenja med in po vojni niso bila spontan izbruh prvobitnega sovraštva, temveč namerna uporaba organiziranega nasilja paravojaških vodov in vojaških enot proti civilistom. Predstavljalo je skrajno silo, ki so jo potrebovali nacionalisti, da so razbili družbo, ki je sicer bila sposobna prezreti posvetne razredne in etnične lome. Kot pravi Woodward, bolj natančna in utemeljena analiza situacije v nekdanji Jugoslaviji kaže, da je bila država v etničnem smislu, dežela manjšin, znotraj katerih so lokalne skupnosti in velik del držav etnično mešani in nobena skupina ni imela več kot regionalno večino. Te etnično mešane skupnosti niso obstajale samo na osnovi mirnega multikulturnega sožitja, temveč tudi na pristnih stikih, kar ponazarja visok delež etnično mešanih zakonov in ljudi z etnično mešanim poreklom (Kaldor 1999; Korać 2004; Morokvasić Müller 2004). Poudariti je potrebno, da začetek družbene neenakosti in delitve v predvojni Jugoslaviji »ni bil opredeljen glede na etničnost, ampak na naraščajočo brezposelnost in status zaposlitve« (Woodward 1995, 44). Danes pri soočanju s konfliktom, pomembno točko med resničnostjo in prenovo družbe, predstavlja ideja sprave.

Zaradi sovražnega političnega ozadja in delovanja, posamezniki velikokrat presežejo negativne stereotipe, predsodke in so sposobni sprejeti osebne odločitve, ki predstavljajo osnovo za spravo v prihodnosti. Sprava je proces, ki vpliva na združevanje ljudi, ponovno

izoblikovanje odnosov in ustvarjanje pomembnega dialoga za ustvarjanje sočutja in razumevanja vzrokov konflikta. Pri spravi govorimo o resnici, pravičnosti, odpuščanju in predvsem iskanju skupne poti za mirno in boljšo prihodnost. Pojem sprave se zdi klišejski, morda tudi stvar, ki je Balkan nikoli ne bo ugledal. V zadnjih letih je govora o spravi v medijih zahodnega Balkana veliko. Večinoma se sprava dotika političnega diskurza, malo pa je govora o spravi znotraj športnega in kulturnega okvirja.

Razlog za moje raziskovanje sprave in športa je predvsem pomembna vloga športa na tem območju v preteklosti. Poleg nogometa je imela nosilno vlogo v družbi tudi košarka. Omenjena športa sta imela poleg priljubljenosti še tesen stik s političnim dogajanjem. Proti koncu skupne države pa je šport celo odseval razkorak med vedno bolj sprtimi državami (izgredi med navijači, nemirnost med reprezentanti različnih nacij, ipd.). Svetovna zgodovina kaže, da lahko sam šport poslabša družbene pogoje za spravo (Borsani 2010, 11). Šport je namreč prizorišče, kjer se okrepi pomen spola, rase, etnije, nacije, naroda, spolne usmerjenosti, zato se lahko medsebojne razlike okrepijo tudi v družbenem življenju. To pa lahko izniči pozitivne družbene učinke športa (Krouwel, Boonstra, Duyvendak in Veldboer 2006). Športna tekmovanja nedvomno predstavljajo osnovno izražanje namišljenih skupnosti, saj skupnost postaja bolj »resnična« v domeni športa (Cronin in Myall 1998, 106). Kljub temu, da danes priljubljena politična retorika rada govori o športu kot zdravilu za družbo, to ne drži. Šport sam ne more avtomatično izboljšati socialnega kapitala, socialne vključenosti, revščine, integracije in konec koncu izboljšati odnosov. Kot pravijo mnogi avtorji (Coalter 2007; Dorokhina, Hosta in van Sterkenburg 2011), športa ne moremo obravnavati kot univerzalno rešitev za družbene probleme. Lahko pa predstavlja sestavni del holističnega pristopa izgradnje miru na postkonfliktnem območju. Pri raziskovanju primera o družbenih funkcijah športa na proces sprave moramo šport umestiti v dejanski kontekst problema, saj bomo le tako lahko na pravilni način ovrednotili vpliv športa. Kot pravi Nico Schulenkorf (2010) je potrebno preučiti tudi družbeno okolje, kjer hočemo šport uporabiti kot orodje za spravo.

Povezovanje Lederachove teorije o gradnji miru preko oblikovanja družbenih vezi (2002; 2003; 2005; 2013)¹ in Galtungovega koncepta resolucije, sprave in rekonstrukcije t.i. »3R«

¹ Njegova teorija celovite izgradnje miru je osredotočena na gradnjo družbenih vezi v konfliktu sprtih strani. Predlaga, da se te odnose gradi z opazovanjem središč, kjer se odnosi med neenako mislečimi povezujejo (Lederach 2005, 85).

model² (1998), predstavlja teoretični okvir za moje raziskovanje, kako šport, v mojem primeru košarka, učinkuje na proces sprave na postkonfliktnem območju. Na vsaki stopnji 3R pristopa lahko šport prispeva k oblikovanju pozitivnega odnosa, pospeševanje družbene vključenosti, tolerance, zmanjšanje napetosti in ustvarjanje dialoga med sptimi stranmi. Obravnavanje procesov resolucije in rekonstrukcije v nalogi zajemam zaradi njunega vpliva na potek sprave. Stvar teorije je nekaj, kako pa se zgoraj opisani prijemi odrazijo na današnjem območju nekdanje Jugoslavije v praksi, bo odgovorila pričujoča magistrska naloga.

² Reconstruction, Reconciliation in Resolution; kar bi lahko prevedli kot obnova ljudi in krajev (reconstruction), sprava v odnosih med sptimi stranmi (reconciliation) in reševanje in preprečevanje morebitnih nadaljnjih konfliktov (resolution). Pri reševanju konflikta je John Galtung predpostavil, da je mogoče konflikt preprečiti s tovrstnim modelom (1998).

2 METODOLOŠKI DEL

2.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Sprava je relativno novo raziskovalno področje v okviru političnih znanosti, saj se je zanimanje za to področje začelo leta 1995 z ustanovitvijo Komisije za resnico in spravo v Južnoafriški republiki (Bar-Siman-Tov 2004, 4). Teoretiki spravo obravnavajo kot ključno komponento pri vzpostavljanju miru oziroma kot metodo za preprečevanje nadaljnjih spopadov v družbi (Lederach 2013; Brounéus 2003; Galtung 1998). Sprava je multidisciplinaren pojem, ki pa ga v mirovnih in konfliktnih študijah definirajo kot »proces, ko strani, ki so bile v odnosu zatiranja ali vpletene v destruktiven konflikt, začnejo obnavljati ali izgrajevati minimalno sprejemljive odnose. Sprava je prav tako aspekt sedanjega odnosa, ki ga označujejo različne stopnje vzajemnega sprejemanja« (Kriesberg 2006, 48). Več o samem pojmu sprava pa bo govora v tretjem poglavju.

2.2 Cilji in namen raziskave

V nalogi želim raziskati vpliv športa, konkretnije košarke, na proces sprave na današnjem območju držav nekdanje Jugoslavije. Izbor košarke kot orodja pri raziskovanju učinka na spravo na omenjenem je predvsem zato, ker je bila košarka v nekdanji skupni državi nosilni šport v družbi. Proti koncu skupne države pa je celo odsevala razkorak med vedno bolj sprtimi državami (izgredi med navijači, nemirnost med reprezentanti različnih nacij, ipd.). Boštjan Videmšek celo pravi, da se je vojna pričela na športnem prizorišču (MMC RTV SLO 2015). Zato me zanima, kakšno vlogo ima košarka danes na tem območju po konfliktih, ki so se končali pred štirinajstimi leti.

Cilji raziskave:

- Ugotoviti, kakšno vlogo odigrata profesionalni šport (košarka) in športni projekt v procesu sprave na območju, ki je bilo zaznamovano z večletnimi nasilnimi konflikti.
- Ugotoviti, katerim funkcijam sprave šport (košarka) služi in katerim ne.
- Ugotoviti kje in kako košarka lahko prispeva k širšemu procesu sprave na območju

držav nekdanje Jugoslavije.

2.3 Raziskovalno vprašanje

Glede na predmet raziskave in problematiko teme magistrskega dela, si zastavljam naslednje raziskovalno vprašanje:

Ali šport predstavlja del širšega procesa sprave na današnjem območju nekdanje Jugoslavije?

Zaradi širšega obsega vprašanja, si bom pri raziskovanju pomagala še z naslednjimi podvprašanji, ki so nastala na podlagi že opravljenih študij s področja športa in sprave. Podatke, ki mi bodo pomagali pri raziskovalnem vprašanju, bom pridobivala na primeru košarke.

- 1. Kakšen in kolikšen doprinos ima košarka pri procesu sprave?***
- 2. Ali ima košarka pozitiven učinek na spravo zaradi narave ekipnega športa?***
- 3. Ali košarka pripomore k krepitvi družbenih odnosov?***
- 4. Ali športni akterji in novinarji vidijo košarko kot ustrezen instrument za doseganje sprave na današnjem območju nekdanje Jugoslavije?***

2.4 Struktura naloge in raziskovalne metode

Pričujoča magistrska naloga je sestavljena iz dveh delov. Prvi vsebinski del namenjam teoriji sprave, konflikta in športa. V tem sklopu najprej predstavim konfliktne in mirovne študije. Ker menim, da je za razumevanje sprave potrebno razdelati tudi pojem konflikta, bom nekaj strani namenila tudi temu neizbežnemu družbenemu pojavu. Nato bom spravo obravnavala v luči konfliktnih in mirovnih študij ter podrobnejše razdelitve sprave teorij Johana Galtunga in Johna Paula Lederacha. V teoretičnem delu naloge se bom dotaknila še pomena športa v današnji družbi in kakšen pomen mu pripisujejo pri procesu sprave na sprtih območjih. V nadaljevanju tega sklopa navezujem teoretično povezovanje športa in sprave.

V drugem sklopu na začetku podam družbeno-politični okvir današnjega ozemlja nekdanje Jugoslavije od konca 2. svetovne vojne do danes. Menim, da je za razumevanje razvoja vojne potrebno preučiti stične točke družbeno-ekonomskih in političnih dejavnikov v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja ter raziskati, kako je to vodilo do razvoja razdvojene politične identitete ter do centralizacije etničnih namesto državljanskih politik v regiji. Osrednji del magistrske naloge pa predstavlja raziskovanje raziskovalnega vprašanja, ki se glasi: »Ali šport predstavlja del širšega procesa sprave na današnjem območju nekdanje Jugoslavije?«. Nanj bom skušala odgovoriti s pomočjo poglobljenih intervjujev, polstrukturiranih intervjujev, fokusnih skupin in terenske raziskave. Pri vsem tem mi bo v pomoč osredotočanje na poglede teoretikov Lederacha in Galtunga na proces sprave. V diskusiji bodo na podlagi analitične indukcije podane ugotovitve in domneve, do katerih sem prišla na podlagi teoretičnega dela naloge in izvajanja metodologije. Svojo nalogo bom zaobjela v sklepu.

Če se izrazim z metodološko terminologijo, moja naloga predstavlja študijo primera, kar v teoriji pomeni podrobno preučevanje določene posamezne institucije, skupnosti ali družbene skupine, posamezne osebe, posameznega zgodovinskega dogodka ali enega samega družbenega dejanja (Haralambos in Holber 1999, 841). Michael Haralambos in Martin Holber pravita, da tovrstni pristop omogoča bolj poglobljeno raziskovanje, katerega namen je, da raziskovalec pojasni določene družbene pojave, ki jih identificira v konkretni družbeni situaciji. Med pomanjkljivosti pristopa omenjena avtorja navajata nezmožnost posploševanja na podlagi pridobljenih ugotovitev, zaradi česar je raziskovalec bolj ali manj omejen le na pojasnjevanje konkretne situacije (prav tam). Za ta namen moramo, kot pravi Janez Sagadin, zbrati potrebne podatke o primeru, jih organizirati in analizirati ter na koncu napisati poročilo, v katerem prikažemo ugotovitve študije. Na podlagi ugotovitev primer predstavimo z vidika namena raziskave in njenih izsledkov (Sagadin 2004, 89).

Z raziskovanjem športa in sprave na območju nekdanje Jugoslavije lahko to študijo uvrstim med eksploratorno (preiskovalno) študijo primera, saj je za tovrstne študije značilno, da raziskujemo zelo pomanjkljivo raziskano področje (glej Sagadin 2004, 98). Izbira preiskovalne študije primera je smiselna, saj v današnjem prostoru nekdanje Jugoslavije namreč nisem zasledila podobne študije. S študijo primera torej želim dobiti »prvi« vpogled v omenjeno tematiko. Podobne študije, ki so mi pomagale tudi pri usmerjanju moje naloge so

bile narejene na postkonfliktnih in konfliktnih območjih Sierre Leone, Kenije, Bližnjega vzhoda, Izraela, Palestine in Cipra.

Magistrsko nalogo bodo sestavljali elementi kvalitativnih metod. Za postavitev **teoretičnega okvirja** raziskave bom uporabila metodo analize primarnih in sekundarnih virov ter metodo deskripcije. Posluževala se bom člankov iz znanstvenih revij, relevantnih poglavji iz zbornikov, monografskih publikacij, internetnih in drugih virov. V nadaljevanju bom na podlagi pridobljenih virov uporabljala interpretativno metodo. Za iskanje odgovorov na osrednje raziskovalno vprašanje bom uporabila *kombinacijo metod oziroma združevanje metod*. Za **študijo primera** današnjega območja nekdanje Jugoslavije bom pri analizi profesionalne košarke uporabila metode poglobljenega intervjuja in polstrukturiranega intervjuja. Pri raziskovanju športa in sprave na rekreativni ravni pa metodo fokusnih skupin in terenskega raziskovanja.

Poglobljeni intervju običajno poteka v obliki sproščenega pogovora o vnaprej določenih temah. Poglobljen intervju je dovolj odprt, da respondentu omogoča osebno izražanje mnenj in videnj. Uporablja se predvsem takrat, ko želimo pridobiti mnenje strokovnjaka glede določene teme, trendov na tem področju, ali pa, če želimo zgolj podrobneje spoznati temo pogovora (Mediana 2015). Poglobljene intervjuje raziskovalec uporabi, ko želi pridobiti podrobne informacije o posameznikovem mišljenju in vedenju, ali pa želi globlje raziskati nove, oziroma neraziskane teme. Raziskovalec tako s pomočjo poglobljenih intervjujev pridobi širšo sliko dogajanja, hkrati pa mu intervjuji služijo kot podlaga za nadaljnjo raziskovanje. Zastavljena vprašanja se nagibajo k bolj odprtemu tipu vprašanj (Boyce in Neale 2006: 2–4). Osebe, s katerimi bom opravila poglobljene intervjuje so izbrane iz različnih področjih družbenega življenja. Prvi izmed njih je košarkar Nebojša Joksimović. Pri njemu me bodo zanimale predvsem njegove večletne izkušnje v t.i. »mešanih ekipah«, ter tudi kako kot javna oseba občuti tolerantnost in spravo med narodi držav naslednic danes. Metodo poglobljenih intervjujev pa bom razširila še z Mihajlom Delićem, ki je ustanovitelj humanitarne organizacije Play ter z intervjujem z enim izmed ustanoviteljev Jadranske košarkarske lige (v nadaljevanju liga ABA), *Romanom Liscem*.

Cvetka Bizjak (2000) meni, da se **polstrukturirani intervjuji** navadno uporabljajo za študije primera, ki raziskovalcu omogočajo poglobljeno razumevanje problema in se jih lahko kombinira z drugimi metodami. Za njih je še značilno, da nimajo točno določenega poteka,

kot to vidimo pri strukturiranih intervjujih ali anketnih vprašalnikih, vpraševalec ga vodi na podlagi teme, ki jo raziskuje, in na podlagi predhodnega nabora vprašanj (Merriam 1998). Bizjakova (2000) pravi, da s pomočjo polstrukturiranih intervjujev pridobivamo podatke o:

- 1) okoliščinah oz. kontekstu;
- 2) prepričanjih, mnenjih, stališčih, vrednotah;
- 3) globljih vidikih problema: o izkušnjah ljudi, njihovi motivaciji in načinu razmišljanja.

Polstrukturirane intervjuje bom uporabila pri pogovorih s športnimi novinarji iz držav naslednic nekdanje Jugoslavije. Pogovarjala se bom z novinarjem Eduardom Brozovičem (Delo), hrvaškim novinarjem Vikijem Ivanovićem (HRT), srbskim novinarjem *Aleksandrom Miletićem* (Politika) in bosanskim novinarjem *Elvirom Halilovićem* (RTV Vogošća). Zaradi preširokega obsega te metode sem se odločila, da izločim novinarje iz držav Makedonije, Črne Gore in Kosova. Susan Biller in Mary McDonald (2000) pravita, da je prav v medijskem diskurzu in njegovimi tvorci najlažje analizirati šport in njegovo vlogo v sodobni družbi.

Za analiziranje učinkov košarkarskih projektov z držav nekdanje Jugoslavije na neprofesionalni ravni pa bom analizirala košarkarski projekt »*I came to play*« v Novem Sadu. Tukaj bom uporabila metodo terenskega raziskovanja in fokusnih skupin, saj sem košarkarski tabor obiskala v času njegovega poteka (1–8. avgust 2014). S to metodo sem želela izkusiti, kako je vizija projekta uspešna pri udeležencih, ter kako poteka druženje med udeleženci različnih narodnosti in nacij. Preko teh metod sem predvsem želela izvedeti, kako izobraževalni del košarkarskega tabora učinkuje na mladino v njihovem vsakdanjem življenju pri soočanju s konfliktnimi situacijami. Tukaj bom dodala še poglobljeni intervju z ustanoviteljem zgoraj omenjenega tabora, Mihajlom Delićem.

Terensko raziskovanje kot etnografska metoda temelji na zelo preprostemu načelu, »da je človeško življenje mogoče sistematično preučevati z njegovo neposredno izkušnjo ali z njenim najboljšim možnim približkom« (Muršič 2011).

Po mnenju Brymana (2001) so **fokusne skupine** vrsta intervjuja, pri katerem je udeleženih več oseb. Fokusna skupina vsebuje elemente dveh metod: skupinskega intervjuja, kjer nekaj ljudi razpravlja o določeni temi, ter poglobljeni intervju, kjer so intervjuvanci izbrani na podlagi tega, ali so vpleteni v določeno situacijo (v mojem primeru košarkarski tabor). Kvalitativne študije intervjujev se izvajajo na manjšem vzorcu in njen namen je združiti pristno razumevanje izkušenj ljudi (odnos, znanje, prepričanje). Prav odprta vprašanja pa so

najbolj učinkovita za pridobitev le-teh (Silverman 1993). Individualne intervjuje in fokusne skupine strokovnjaki izvajajo z namenom pridobivanja natančnosti in čim večjega števila informacij. Morgan (1988) pravi, da so splošno fokusne skupine skupinsko usmerjene diskusije, ki temeljijo na interakciji znotraj skupine. Skupina je izoblikovana glede na temo, ki jo moderator obravnava. Prednost te metode je, da v času poteka fokusne skupine moderator pomaga – še posebej v začetni fazi interakcije – s podajanjem informacij, ki so v pomoč udeležencem za umestitev odgovorov v kontekst diskusije.

3 KONFLIKT IN SPRAVA

3.1 Mirovne študije

Zaradi večne dileme družboslovja, katera definicija bolj ustreza določenemu pojmu, sem se odločila, da definicijski okvir pojma sprave in konflikta omejim na mirovne in konfliktne študije. Mirovne in konfliktne študije so družboslovna disciplina, ki analizira in raziskuje nasilna in nenasilna vedenja, prav tako pa obravnava tudi mehanizme konflikta. Značilnost teh je povzel Oliver Ramsbotham (1999), ki jim pripisuje obravnavanje temeljnih vzrokov za konflikt, interdisciplinarni pristop, nenasilni pristop transformacije konflikta, globalno perspektivo, povezovanje teorije in prakse ter analizo situacije na več ravneh (individualna, skupinska, nacionalna). Ko je bilo obdobje po hladni vojni uvedeno v novo polje raziskovanja in prakse, osnovano na nejasnih in idealističnih ciljih (npr. oblikovanje demokracije, gradnja države in promocija človekovih pravic), se je število ljudi vključenih v raziskovanje tega raziskovalnega polja povečalo. Kot akademsko področje se je začelo širiti s svojimi raziskovalnimi orodij, posebnimi koncepti, forumi za razprave, kot so konference in strokovne revije: Časopis za reševanje konfliktov (*Journal of Conflict Resolution*), Časopis za mirovno raziskovanje (*Journal for Peace Research*) (Kriesberg 2006, 54). Strokovnjaki volilnih sistemov, ženske participacije, doseg civilne družbe, komisije za resnico in spravo ter institucije so del postkonfliktnega območja. Uporabljajo orodja, kot so sorazmerna zastopanost volilnega sistema, uradi za človekove pravice, reforme javnega sistema, mediacijski in arbitražni specialisti ter drugi mehanizmi, ki so usmerjeni v reševanje konfliktov in nestrinjanj z miroljubnimi sredstvi. Ta orodja velikokrat beležijo opazovalci (npr. Mednarodne krizne skupine ali posamezniki) ali pa raziskovalci sami.³ Ta prizadevanja imajo rdečo nit, saj namreč predstavljajo poskuse vzpostavljanja mehanizmov, sistemov in struktur za odločanja, reševanja konfliktov, ki bodo nadomestile velikokrat nasilne metode, ki vodijo v ponovni konflikt (Perry 209, 212).

³ Avtorica na tem mestu kot primer navaja Larrya Diamonda (*Developing Democracy: Toward Consolidation* 1996; *The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World* 2009) ali Thomasa Carothersa (*Aiding Democracy Abroad* 1999; *Confronting the Weakest Link: Aiding Political Parties in New Democracies* 2006), ki sta svoj prispevek dala tako raziskovalnemu polju kot tudi literaturi.

V sodelovanju z najpomembnejšim predstavnikom konfliktnih in mirovnih študij, Johanom Galtungom, je nastal Mirovni inštitut v Oslu, ki predstavlja začetek raziskovalnih inštitutov tega področja. Galtung tudi ponudi razdelitev mirovnih študij glede na vrsto podatkov analiziranja. Empirične študije dajejo prednost empiriji pred teorijo in se uporabljajo predvsem pri informiranju o miru in nasilju v preteklosti. Kritične mirovne študije se dotikajo podatkov o sedANJI situaciji, predvsem preko vrednot miru in nasilja – tukaj imajo vrednote primat nad empirijo. Zadnja vrsta, konstruktivne študije, pa poudarjajo pomen vrednot nad teorijo (Galtung 1996, 9–11). Na razvoj te veje družboslovnega raziskovanja so močno vplivali zgodovinski dogodki zadnjih stotih let (prva in druga svetovna vojna, vojne v Vietnamu in na Bližnjem vzhodu, padec vzhodnega bloka, nastanek organizacij, kot so ZN, Društvo narodov, Evropska unija, itd.) ali na osebni ravni (kot so vojna izkustva, protivojna naravnost) ali na vsebinski ravni (po koncu hladne vojne pridejo v ospredje vprašanja etničnih konfliktov, notranje državnih spopadov, varnostne dileme, itd.) (Wallensteen 2002, 4–12). Mirovne študije so interdisciplinarni pristop, katerih cilj je preprečevanje, zmanjšanje zaostitve in razrešitve konflikta. Cilj dosejajo z orodij, ki vsebujejo mirnejšo pot ter hkrati iščejo kompromis za vse strani vključene v konflikt. Študije pripomorejo k razumevanju koncepta miru, ki je definiran kot politično stanje, ki zagotavlja pravico in družbeno stabilnost preko uradnih in neuradnih institucij, praks in navad. Pri svojem delu so orientirane k pojasnjevanju in razreševanju vzrokov in vprašanj, ki nastanejo s konfliktom. Preučujejo tudi različne načine kako naj ljudje sobivajo po konfliktih, in načine za vzpostavitev sprave na postkonfliktnih območjih. Pomembnost mirovnih in konfliktnih študij je ta, da raziskujejo nekatera najbolj bistvena vprašanja človeških odnosov. Vodilno vprašanje teh študij je, zakaj je nek konflikt izbruhnil in kako bi lahko ta konflikt ustavili, oziroma ga pretvorili v mir. Kar je še posebnost tega družboslovnega raziskovalnega polja je to, da pri raziskovanju izhaja tudi iz drugih teorij, kot so psihologija, sociologija, mednarodni odnosi, filozofija, politične znanosti in še druge humanistične vede (Kriesberg 2006). Za preučevanje konflikta in sprave Galtung predlaga, da ju lahko preučujemo iz več vidikov, tj. z uporabo multidisciplinarnega pristopa. Tako, da se bom pri njunih definicijah in razlagah na nekaterih mestih dotaknila tudi psihološkega stališča, saj menim, da psihološki vpliv konflikta zelo vpliva na posameznika tudi pri kasnejšem procesu sprave.

3.2 Konflikt

Če želimo razumeti, kako sprava deluje, se moramo najprej srečati s pomenom konflikta. Konflikt in sprava se medsebojno povezujeta, saj sprava poskuša popraviti kar je povzročil konflikt. Če sprava ni pravilno izvedena, se pojavi možnost ponovnega konflikta, ki pa ima lahko še grozljivejše posledice kot predhodni konflikt. Po mnenju Paula Lederacha (2003, 23–26) konflikt na nas vpliva osebno, odnosno, strukturno in kulturno. V mnogih enciklopedijah se pojem konflikt navezuje na samo psihološkost pojava, saj posamezniku, oziroma skupini pri želji po dobrini ali objektu stoji ovira ali oseba, ki mu to preprečuje. Najprej bom predstavila pojem konflikta znotraj mirovnih in konfliktnih študij. Nadalje bom opisala življenjski cikel, oziroma razvoj konflikta, vzroke zanj ter posledice, ki jih konflikt povzroča. Poglavje bom zaključila z obravnavanjem pristopa nenasilnega preoblikovanja konflikta, s katerim bom že načela razpravljanje o spravi.

3.2.1 Definicija

Konflikt je družbena situacija, »povzročitelj, kjer si minimalno dva akterja istočasno prizadevata pridobiti določene vire« (Wallenstin 2002, 16). Peter Wallenstin tukaj ne razmišlja zgolj o virih ekonomske narave, temveč vključuje več vrst, predvsem nematerialnih, ki so na voljo akterjem – zavzetje položaja moči, strateško pomembnega ozemlja, dostop do medijev in vplivanje na njihovo delo. Konflikt tako sestavljajo vedenja ali dejanja, akter in neskladnost. Slovar mirovnih in konfliktnih študij navaja, da je konflikt bodisi »manifesten, prepoznan preko dejanj ali vedenja bodisi latenten, kjer je konflikt v mirujočem stanju, saj nezdržljivosti niso jasno artikulirane ali pa so vgrajene v sistem družbe in institucij, kot so vlada, korporacije ali celo civilna družba sama« (Miller in King 2005, 22). Heidelberški inštitut za raziskovanje konfliktov razdeli pojmovanje konflikta v petstopenjsko lestvico glede na intenzivnost oziroma posledice, ki jo povzročijo sprte strani. Najmanj intenzivne konflikte poimenuje latentne, ki vključujejo zaznane razlike o mnenjih glede bistvenih nacionalnih vprašanj. Drugi, izraženi konflikt vsebuje elemente, ki so uporabljeni brez uporabe sile – pritiski, grožnje s silo, gospodarske sankcije. Tretja po vrsti je kriza, ki predstavlja konflikt, kjer vsaj ena od sprtih strani neredno uporablja silo. Resna kriza pa pomeni konflikt, kjer se sila uporablja redno, in v nasprotju s samo krizo sila deluje na organiziran način. Lestvico zaključuje s stopnjo vojne, ker se sila v velikem obsegu uporablja preko daljšega časovnega

obdobja na organiziran ter hkrati sistematičen način, ki povzroča ogromno in dolgotrajno uničenje (Conflict Barometer 2014, 9).

3.2.2 Življenjski cikel konflikta

Konflikt po Lederachu (2013) ni statičen fenomen, temveč ga odlikujejo lastnosti ekspresivnosti, dinamičnosti in dialektičnosti. Neprestano ga spremlja človeška interakcija. Tisti, ki raziskujejo konflikt z znanstvenega vidika in tisti, ki poskušajo najti rešitve pri soočanju z njim, se osredotočajo na značilnosti posameznega konflikta in vzorce, ki konflikt spremljajo. Zaradi takšnega raziskovanja so raziskovalci konflikta izoblikovali »življenjski cikel« razvoja konflikta. Lederach predlaga, da moramo na konflikt gledati v okvirju njegovega razvijanja. Konceptualno je razvijanje konflikta ponazoril že Adam Curle, ki ga je razvil s pomočjo lastnih izkušenj iz prakse mediacije v Afriki in Aziji. Predlaga, da se konflikt premika vzdolžno, od ne-mirovnega k mirovnemu odnosu. Matrica je uporabna za izrisovanje, kje se v določenem momentu razvoja konflikt nahaja. Umeščanje konflikta pripomore k določitvi najprimernejšega pristopa za gradnjo miru in razreševanje konflikta.⁴

Johan Galtung konflikt definira kot dinamični triadični ABC model, ki ga je sicer zelo težko opredeliti. Triadični konstrukt je usmerjen ali konstruktivno ali destruktivno. To Galtung prikaže s pomočjo trikotnika konflikta (glej shemo 3.1), ki sestoji iz *C* – nasprotja, *A* – stališča, odnosa, čustev (kognicija) in *B* – (destruktivnega) vedenja.⁵ Polno izoblikovani konflikt naj bi bil posledica teh treh elementov. Z razvijanjem trikotnika konflikta je Galtung razdelal 3 vrste nasilja. Direktno nasilje označi za enkratni dogodek in dejanje. Ta vrsta nasilja vsebuje točno določene akterje ali skupino akterjev, določeno fizično dejanje ali vedenje, jasne fizične ali psihološke škode, ki so posledica dejanj ter točno določena žrtev, ki utрпи

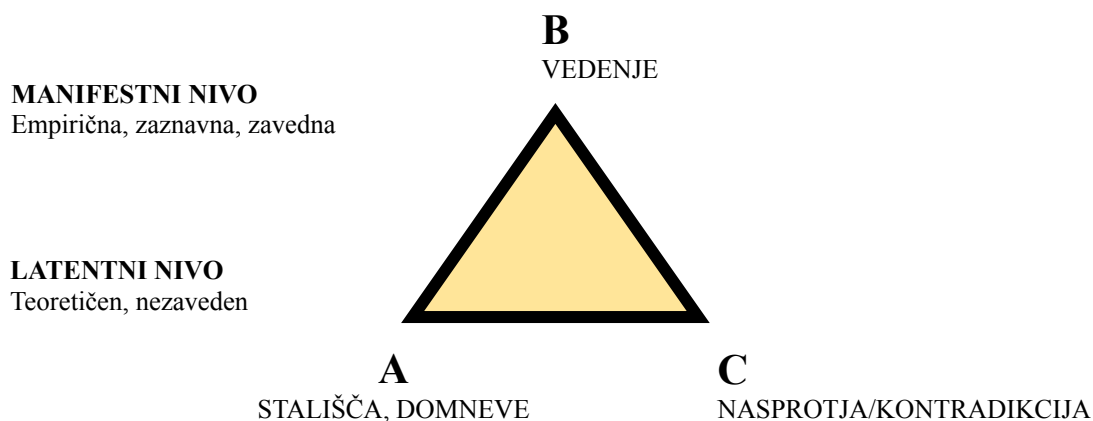
⁴ Matrica konflikta je sestavljena iz štirih kvadrantov, ki ponazarjajo stopnjo konflikta, oziroma kot pravi Lederach določen življenjski cikel konflikta. V prvem delu je konflikt latenten (prikrit), saj se ljudje ne zavedajo neravnovesja moči in nepravilnosti, ki vplivajo na njihova življenja. V drugem kvadrantu pride do soočenja s konfliktom, ki pride »na površje« in ni več skrit. Tukaj se prične mišljenje o uporabi nasilnih ali nenasilnih mehanizmov pri odpravi konflikta. V tretjem kvadrantu soočanje zamenjajo pogajanja, če se vključene strani začnejo zavedati medsebojne odvisnosti ter potrebe po skupnem priznavanju. Skupno priznanje pomeni uravnoteženje moči strani vključenih v konflikt. V zadnjem ciklu pogajanja in mediacija (če so uspešna) pripeljejo do ponovnega oblikovanja odnosov med konfliktnima stranema (Lederach 2013, 64–66).

⁵ Galtungova formula za konflikt: konflikt = A+B+C; konflikt je sestavljen iz vseh treh, zato osredotočanje na zgolj en element izniči pomen njegovega doprinosa k konfliktu. Popolni konflikt ima tako formulo (A,B,C=1), stanje popolnega miru pa (A,B,C=0) (prav tam, 75).

škodo (Galtung v Brunk 2012, 17). Na te elemente običajno pomislimo, ko slišimo o fizičnih zlorabah, streljanju, bombardiranju, ipd. Strukturno ali nedirektno nasilje je posledica neenake porazdelitve moči in posledično neenakih življenjskih standardov ter delovanja v sistemu (družbi), ter ga tako ne sproži konkretni akter, kot je to značilno za direktno nasilje, kjer imamo točno določenega subjekta nasilja (napadalca) in njegovim objektom (žrtev) (Galtung 1996, 71–74). Primeri strukturnega nasilja so apartheid, suženjstvo, prisilne poroke, mobing, kjer lahko zasledimo odvzem pravice odločanja, diskriminacijo, marginalizacijo, ipd. Pri strukturnem nasilju, ki je statično in nevidno, gre za nasilje, ki je vgrajeno v sistem. Za svoje delovanje potrebuje nevidne mehanizme prisiljevanja, discipliniranja in reprodukcijo družbenih odnosov. V večini primerov se ta vrsta nasilja udejanja preko stereotipov in predsodkov do drugih, ki motijo »normalno« stanje (Žižek 2007, 8).

Galtung je poskušal konceptualizirati razmerje med strukturnim in direktnim nasiljem in je tako prišel do kulturnega nasilja, ki naj bi preko religije, ideologije, jezika, umetnosti in znanosti (Galtung 1996, 2) legitimiralo oziroma upravičevalo tako direktno kot tudi strukturno nasilje (prav tam, 196). S tem konceptom je želel oba predhodno definirana tipa nasilja⁶ povezati še na osnovi osnovnih človeških potreb: potrebe po preživetju, udobju, identiteti in svobodi. Potrebe naj bi bile po njegovem mnenju merila za strukturo (izkoriščanje, penetracija, segmentacija, fragmentacija) in direktno nasilje (ubijanje, beda, desocializacija, represija) (prav tam, 196–197). Poudarja, da se nasilje lahko pojavi v kateremkoli kotu trikotnika in se širi naprej (prav tam, 201).

Shema 3.1: Galtungov triadični model konflikta

Vir: Galtung (1996, 72).

⁶ Op. p. Strukturno in direktno nasilje je Galtung predstavil v eseju *Violence, peace and peace research* leta 1975, kulturno pa predstavi v *Časopisu za raziskovanje miru (Journal for Peace Research)* leta 1990.

Zaradi medsebojne povezanosti elementov trikotnika je potrebno razdelati vsakega posebej, da dobimo celotno sliko reševanja konflikta. Nasprotja dojemamo kot nezmožnost združevanja ciljev dveh ali več strani. Nasprotje je vzrok za konflikt. Po Galtungu je nasprotje nesporno povzročitelj nasilnega vedenja in stališč. Navzkrižje interesov (tako znotraj sebe kot tudi med več akterji) lahko povzroči zatiranje čustev, ki vodijo do frustracij, stresa in drugih posledic nasilja. V začetnih fazah analiziranja konflikta, je mogoče najpomembneje obravnavanje nasprotij, saj ta izoblikujejo stališča, ki posledično vplivajo na vedenje (Galtung 1996, 71). Mirni pristopi pri ravnanju z nasprotji vključujejo pogled nazaj in določitev vzroka za povod konflikta. Galtung pravi, da je nato potrebno globlje razumevanje konflikta, da potem lahko strani ustvarijo pogoje za preseganje konflikta. Eden izmed glavnih problemov je, da so nasprotja pogosto spregledana. Prepoznavanje in ravnanje z njimi s prilagodljivimi in ustvarjalnimi prijemi so po vsej verjetnosti bistvo preoblikovanja odnosov. Stališča se nanašajo na predpostavke, čustva, odnose, ki jih ima ena stran o drugi. Skupno stališče v konfliktih je, da ena stran sama sebe vidi kot večvredno. Takšno stališče posledično prispeva k povečanju razdora v medsebojnem odnosu. V tem primeru je mirovni način ukvarjanje s stališči strani in medsebojnimi odnosi – spodbujanje »nasprotne« strani, da se vživijo v stališča drugih in tako posledično izboljšajo dialog med seboj. To lahko storijo z ustvarjanjem skupnih interesov in identitet in jih voditi izven stopnje, v kateri se ena drugo vidijo kot »sovražniki«. Zadnje oglišče trikotnika, vedenje, vključuje mentalna, verbalna ali fizična izražanja, uporabljena v konfliktu. Nasilno vedenje vsebuje vse kar razkriva sovraštvo ali pomanjkanje spoštovanja do drugih strani. To se odrazi v obliki verbalne žalitve, fizične zlorabe ali zanikanja temeljnih človekovih pravic. Vedenje je edini element trikotnika, ki je manifesten, saj vključuje dejanja, ki so vidna. Vendar zaradi tega ne smemo sklepati, da je vedenje zgolj vidno (npr. prikrit rasizem). Glavni poudarek mirnega pristopa tukaj je zaustavitev nasilnega vedenja – misli, besede, dejanja, ki niso usmerjene v nasilje in lahko z njimi dosežemo trajno rešitev spora (prav tam, 72–74).

Značilno za trikotnik je, da ima lasten življenjski cikel, ki vsebuje prehod iz manj konfliktnega cikla v bolj ali obratno (Galtung 1996, 72). Prav tako kot Lederach, tudi Galtung meni, da konflikt ni statičen pojav, ampak ima določen življenjski cikel in stopnje latentnosti (prikritosti) ali manifestnosti (odkritosti). Komponente konflikta se v različnih ciklih spreminjajo. Konflikt je glede na intenzivnost zgoraj omenjenih ABC determinant različno manifestiran. Prav tako pa nam ti elementi omogočajo spremljanje, oziroma spreminjanje konflikta od popolno razvitega konflikta do stanja popolnega miru. Zakaj je predstavitev tega trikotnika pomembna za teoretično osnovo magistrskega dela? Galtung namreč natančno

analizira, da je mogoče razreševanje konflikta upravljati prav na podlagi tega modela. Po Galtungu je posredovanje v konfliktu s preprečevanjem konfliktnega vedenja (B) in da v tem primeru mirovnik deluje kot objekt ohranjanja miru, saj je tako konflikt iz manifestne oblike pretvorjen v latentno.

3.2.3 Vzroki za konflikt

Razvoj konflikta iz latentne v manifestno obliko in nadalje v odkrito nasilje z uporabo orožja sestavlja skupek različnih pogojev, okoliščin, dejavnikov ter akterjev. Ko analiziramo določen konflikt, je potrebno najprej ugotoviti vzroke zanj, saj nam pomagajo k samem razreševanju konflikta, oziroma pri preoblikovanju konflikta v mirovno stanje ter nam posledično pripomorejo tudi pri načrtovanju procesa sprave.

Dan Smith (2004, 7) je navedel štiri najpomembnejše vzroke za konflikt, ki prežemajo današnjo družbo: 1.) (Slabe) ekonomske razmere so najpogostejši vir oboroženih konfliktov znotraj države. Poudarek na slabih ekonomskih razmerah je predvsem zaradi tega, ker slabo ekonomsko stanje države ali družbe (indikatorji so velika brezposelnost, zadolževanje države, nizka stopnja BDP-ja, ipd.) posledično vzbuja nezadovoljstvo ljudstva. Kar pa elite velikokrat izrabijo njihovo jezo za politične namene. 2.) Represivni politični sistem, še posebej v času tranzicije, ki jo velik del prebivalstva doživlja kot socialni šok, saj prihaja do neenakosti in razslojevanja znotraj družbe. Po mnenju Miriam Elman (1995) ti politični sistemi posvečajo premalo pozornosti socialni politiki in razvoju institucij za tovrstne probleme. To se še posebej pojavlja v državah, ki predhodno niso pripadale ekonomsko in socialno razvitejšim državam z ugodno gospodarsko lego. Kot primer takih držav bi lahko našteali države nekdanje Sovjetske Zveze, SFRJ, Indonezije, ipd. 3.) Etnična raznolikost, za katero je potrebno poudariti, da jo nekateri avtorji prepogosto uvrščajo med vzroke konflikta. Vendar tudi Smith etnične raznolikosti ne uvršča med povzročitelje konfliktov, temveč jo omeni, ker meni, da se z njo identificirajo nasprotne si strani v konfliktu in jo uporabijo kot orodje za upravičevanja svojih dejanj. 4.) Degradacija okolja in naravnih virov ni vzrok, ki bi nakazoval na posledice konfliktov v Balkanski regiji, vendar ga bom zaradi celote dela Smitha omenila. Ta vrsta konflikta kaže na nizko zmožnost (ali celo nezmožnost) družb, da se prilagodijo novo nastalim razmeram ter za njihovo obvladovanje ne uporabljajo nasilnih sredstev, temveč sisteme kriznega upravljanja. Razvoj konflikta iz latentne v manifestno obliko in nadalje v

odkrito nasilje z uporabo orožja sestavlja skupek različnih pogojev, okoliščin, dejavnikov ter akterjev. Ko analiziramo določen konflikt, je potrebno najprej pogledati vzroke zanj, saj nam pomagajo k samem razreševanju konflikta, oziroma pri preoblikovanju konflikta v mirovno stanje ter nam posledično pripomore tudi pri načrtovanju procesa sprave.

Pri orisu vzrokov konfliktov naj omenim še Brownovo razčlenitev faktorjev za nastanek notranjedržavnega konflikta. Po njegovem mnenju je problem notranjedržavnih konfliktov povezan z razvojem civilne družbe, političnega reda in državno-družbenih odnosov. Michael Brown (2001, 16–22) med dejavnike navaja štiri, ki so po njegovi presoji bolj nagnjeni k konfliktom kot drugi: **strukturni faktorji** vsebujejo pojav šibke države, notranjedržavne varnosti in etnične geografije. Kadar je država šibka, nasilni konflikti pogosto izbruhnejo in prične se boj moči med politiki in opozicijo. Vprašanje varnosti se vzbudi, ker določena skupina za zavarovanje svoje lastne skupine uporablja sredstva, s katerimi ogroža varnost druge skupine. Etnična geografija nam govori, da so države z etničnimi manjšinami bolj nagnjene k konfliktu kot tiste z bolj homogenim prebivalstvom.⁷ Države z različnimi tipi etnične geografije poskušajo z različnimi prijemi obravnavati notranje probleme. **Politične faktorje** sestavljajo značilne politične institucije, izključevalne nacionalne ideologije, politiki in elitistični politiki. Konflikt je v državi zelo odvisen od »poštenosti« in vrste političnega sistema. Velikokrat je pri tem govora o avtoritarnih režimih, vendar se pojavljajo nezadovoljstva tudi v demokratičnih državah, če imajo nekatere skupine večjo zastopanost in moč odločanja. Veliko je odvisno tudi od narave prevladujoče ideologije v državi, saj je konflikt bolj verjeten, kadar prevladujejo etnične zasnove nacionalizma in ne državljanske.

Pomemben del predstavljajo **družbeno – ekonomski faktorji**, saj se večina držav sooča z eno vrsto gospodarskih problemov. Če so ti hujše oblike, pa lahko privedejo tudi do notranje napetosti in morebitnega konflikta. Upočasnitev gospodarskega razvoja, stagnacija in poslabšanje razmer za razvoj lahko pripeljejo do močne destabilizacije družbe. Zadnji, **kulturni faktorji** predstavljajo diskriminacijo pravic manjšin, zgodovino skupine in njeno samopodobo ter podobo »Drugih«⁸, na katere veliko vplivajo razne ideologije. Če se

⁷ Danes obstaja več kot 180 držav, vendar je manj kot 20 držav, ki so etnično homogene. Pri tem je potrebno upoštevati, da etnične manjšine štejejo manj kot pet odstotkov celotne populacije (Welsch 1993,45).

⁸ Identifikacija preko Drugega splošno ni škodljiva in nenavadna. Kot problematična se izkaže takrat, kadar se civilizacija identificira na podlagi identifikacijskih lastnosti in se tako smatra kot večvredna in superiorna. S tem posledično izvaja drugačno "politiko" do Drugega – netolerantnost, pripisovanje različnih značilnosti, ipd. (Potrebuješ 2011, 16). Kot pravi Jeffs (v Said 2005, 306), je potlačitev in zanikanje notranjih razlik določene družbene skupine ena od temeljnih operacij ideološke konstrukcije Drugega. Drugi je po njegovem mnenju definiran kot enoten pasivni subjekt, ki ga opredeli heterogeni subjekt. Proces ustvarjanja Drugega je

prepričanja o zgodovini delijo, se pojavi zagovarjanje zgodovinskih mitov in dogodkov, lažno obtoževanje drugih za pretekle zločine, trditve, da nekateri zakrivajo zlonamerne tendence proti drugemu (narodu, skupini), kar vodi v konflikt z močnim čustvenim nabojem.

3.2.4 Posledice konflikta

Vsak družbeni proces nosi posledice in konflikt pri tem ni izjema. V večini primerov imajo konflikti na družbo in posameznike negativne posledice (fizične in psihološke). Redko se namreč pojavijo izjeme, kjer lahko konfliktu pripišemo pozitivni učinek. Loreleigh Keashly in William Warters sta prišla do zaključka, da ima konflikt pozitivne posledice za človeške odnose, kot so na primer pospeševanje iskanja rešitev za problem, osebne in družbene spremembe vzdrževanja osebnih in družbenih identitet (Keashly in Warters v Brunk 2012, 19). O posledicah in njihovih razsežnostih lahko govorimo na političnem, gospodarskem, vojaškem in socialnem področju, medtem ko posledic na psihološkem področju posameznikov ne moremo določiti, oziroma jih zelo težko. Anton Žabkar (2003) poudarja, da se je potrebno zavedati, da posledice konfliktov ne obstajajo zgolj na točno določenem geografskem prostoru, kjer konflikt poteka, temveč tudi širše (regija, globalno). Na splošno delimo posledice na politične, gospodarske in družbene. Organizacija Združenih narodov (2004) navaja, da so politične posledice vidne kot spremembe subjektov odločanja, zmanjšanje organiziranosti in učinkovitosti državnih služb in servisov ter regionalnih izpostav. Na gospodarskem področju govorimo o fizičnem uničenju proizvodnih stavb, pomanjkanju delovne sile zaradi odhoda na bojišče in migracij na mirnejša območja, preusmeritev javnih sredstev iz proizvodnih dejavnosti v vojaško industrijo ter prekomerno izkoriščanje naravnih virov. S tem se prekine krožni tok tako surovin kot tudi denarnih sredstev (Collier 1999, 2–3; Rohnen 2006, 114). Tukaj moramo izpostaviti izjemo, ki jo predstavlja vojaška industrija ter z njo povezani obrati, saj ji konflikt prinaša dobiček. Po mojem mnenju družbene posledice predstavljajo največji problem, ki se v družbi lahko občuti v obdobju večih generacij in za njih ni materialnega povračila ali sredstva.

večdimenzionalen in vključuje različne operacije-hierarhično razvrščanje skupin na biološki, kulturni in zgodovinski vrednostni lestvici, tipiziranje, hologamiranje (en član skupine ponazarja celoto). Končni produkt t.i. »drugačenja je reprodukcija, normaliziranje in populariziranje neorasističnih konstruktov, predsodkov, ki tako zlahka prehajajo v splošno kulturo, kjer dobiva status naravnih, obče veljavnih dejstev« (Rajšp 2012, 17).

3.2.5 Nenasilno preoblikovanje konflikta

Zaradi preširokega tematskega obravnavanja preoblikovanja konflikta, bom predstavila zgolj obliko nenasilnega pristopa k preoblikovanju konflikta, med katere sodi tudi sprava. Kot praksa nenasilno preoblikovanje nasilja obstaja enako dolgo kot sam konflikt. Splošno rečeno je naloga preoblikovanja konfliktov preprečevanje vojn, in kadar konflikt preraste v nasilje, ga mora končati ter v družbo povrniti varnost. Uspešno odstrani vzroke in posledice nasilja ter uveljavi mehanizme vzpostavljanja miru (Galtung 1976). Danes so države ustanovile številne instrumente za te potrebe. Na strani civilne družbe je število akterjev, programov in projektov naraslo. Preoblikovanje konflikta ima tri glavne naloge – ustvarjanje miru (ang. peacemaking), vzdrževanje miru (ang. peacekeeping) in izgradnja miru (ang. peacebuilding). V teoriji jih Galtung (1976) imenuje mirovne strategije in njihovo razumevanje navezuje na svoj trikotnik nasilja (1996), v praksi pa jih je leta 1992 uporabil nekdanji sekretar OZN Boutros Boutros-Ghali v Dnevnem redu za mir (Agenda for Peace). Kot sem že omenila, Galtung s prikazom treh tipov nasilja v trikotniku (A – kulturno, B – direktno, C – strukturno), poveže tudi tri vrste intervencije (A – ustvarjanje miru, B – vzdrževanje miru in C – izgradnja miru) pri soočanju s konflikti (glej shemo 3.1). Iz tega razvije tezo: reševanje konfliktov, ki zadevajo vedenja, predstavlja najmanj učinkovito obliko miru, obstajata pa dve učinkovitejši obliki – ustvarjanje miru in izgradnja miru. Pomembna ugotovitev je, da je najučinkovitejše posredovanje v smeri stališč oziroma prepričanj (A), ker s tem spodbudimo akterje konflikta k novemu oblikovanju odnosov, ali pa vsaj preseganju nasprotij (C), s čimer dosežemo izgradnjo medsebojnega razumevanja strani, vključenih v konflikt, in tako obdobje trajnega miru (Galtung 1996, 110–112). Da lahko razumemo njegovo tezo, je najbolje, da si pomen mirovnih strategij ogledamo podrobneje. Ustvarjanje miru išče dogovor o vidikih nastalega konflikta, kar se po navadi zgodi pri pogajanjih. Pomiritev išče rešitve konflikta med vključenimi stranmi, oziroma akterji. Vzdrževanje miru uporablja nadzor za preprečitev konflikta in vzdrževanje varnosti. Zadnja strategija, izgradnja miru, je soočanje z vzroki in posledicami konflikta. Predstavlja kombinacijo različnih nalog, ki pripomorejo k vzroku konflikta in delujejo v smeri popraviljanja uničevalnih posledic.⁹ Izgradnja miru vključuje aktivnosti za družbene spremembe. Največkrat izgradnja miru nastopi v povojnem obdobju konflikta. Vendar moramo reči, da veliko funkcij te strategije poteka tudi v najvišji točki razvoja konflikta (Scheitzer 2012, 260–261). Zatorej tu ne moremo govoriti o opisovanju

⁹ Mednje lahko štejemo obubožanje, materialne izgube, uničenje družbenih in medosebnih odnosov, sovraštvo »drugih«, ki so označeni za sovražnike, travme in pogosto zlom državnega upravljanja in civilne družbe.

določene faze konflikta, temveč o točno določeni nalogi oziroma funkciji dane mirovne strategije.

Christine Scheitzer (2009) je povzela 10 kategorij, ki sestavljajo naloge izgradnje miru:

- humanitarna pomoč;
- zmanjšanje števila orožja in bojnikov (razorožitev, demobilizacija, uničenje minskih polj);
- popravilo škode in omogočanje vračanja ljudi (rekonstrukcija, vrnitev beguncev);
- okrepitev družbenega vedenja in družbenih odnosov (socialno in psihosocialno delo);
- podpiranje ekonomskega okrevanja;
- ustvarjanje pravice (tranzicijska pravičnost, soočanje s preteklostjo);
- oblikovanje funkcijske države (gradnja države in demokratizacija);
- podpora civilni družbi;
- podpiranje sposobnosti pripravljenosti družbe in posameznikov za mir in spravo;
- normalizacija odnosov in sodelovanje v različnih delih družbe (izmenjave v znanosti, kulturi in športu).

Za konec naj še dodam, da preoblikovanje konflikta ne smemo izenačevati z delom zunanjih akterjev (t.i. tretja stran), saj je bolj odločilno, kaj dela država sama in kaj nevladni akterji države. Scheitzer (2012, 261) jim dodeli vlogo nosilcev ključa do vojne in miru, medtem ko je intervencija zunanjih akterjev pogosto koristna, včasih celo bistvena, a lahko tudi škodljiva, če odvzame moč odločanja lokalnim akterjem. Kot smo videli je uporaba nenasilja za razrešitev družbenih problemov zelo učinkovita metoda. Čeprav se je izkazala za uspešno, so mehanizmi preko katerih nenasilne akcije delujejo prejele relativno malo pozornosti. Sedaj prehajam na osrednji pojem moje magistrske naloge – spravo.

3.3 Sprava

Po koncu spopadov je v družbi opaziti globoko ukoreninjene razmejitve, sovraštvo, strah in stereotipne podobe sovražnika. Družbo zaznamujejo kršitve človekovih pravic, šibkost institucij, odsotnost vladavine prava, nekaznovanost, ekonomska šibkost in vprašanja varnosti. Travma, ki nastane po nasilnem konfliktu, ter različne interpretacije konflikta in vzroka za konflikt, seveda negativno vplivajo na odnose znotraj družbe ter na razvoj samega političnega sistema. Vse to pa pogloblja razprtja, ki so prisotna v družbi. Bližina med žrtvami in storilci v prostoru in času poveča pomembnost obravnavanja kršitev v predhodnem sistemu. Maja Korać pravi, da uničenje družbenih vezi na ravni skupnosti pomeni ogrožanje zaupanja in mrež podpore, ki so preko lokalnih institucij in drugih neuradnih vezi (družina, prijateljstvo in druge oblike družabnosti) usidrani v lokalni družbeni povezanosti. Ker so te oblike družbenega povezovanja pomembni viri individualne in skupinske identitete, prav tako družbene stabilnosti in enotnosti, je njihovo uničenje ključno za izvajanje in širjenje političnega razkola novih vojn (Korać 2012). Preko različnih družbenih in političnih orodij zaupanja, ki je nekoč povezovalo ljudi, sedaj nadomesti strah in sovraštvo do sosedov, prijateljev, znancev, sodelavcev in pogosto tudi sorodnikov in družinskih članov, oziroma pred tistimi, ki jih politiki označujejo kot »Drugi«. Ti tipi diskurza vsiljujejo upravičenost ene vrste družbene vezi, ki največkrat temelji na osnovi etničnosti, in zahteva uničenje vsakršne druge različice povezovanja med posamezniki ter skupinami na ravni skupnosti, lokalnosti in še širše. Če je ogrožanje zaupanja in družbenih vezi ključno za razvijanje ter širjenje novih vojn, je na drugi strani ponovno pridobivanje, ustvarjanje in razvijanje novih temeljev zaupanja ključnega pomena za oblikovanje osnov za mir in s tem reševanja konfliktov in doseganje sprave in posledično trajnega miru (Goodhand in Hulme 1999, 18).

3.3.1 Definicija

Znotraj mirovnih in konfliktnih študij, spravo obravnavajo kot »proces gradnje odnosov preko delitev, kot preoblikovanje obstoječih odnosov, prav tako tudi kot mesto ustvarjanja novih odnosov po grozotah vojne« (Ericson 2001, 27). Spravo je potrebno obravnavati ali kot proces ali kot ključno komponento pri vzpostavljanju trajnega miru ali pa kot metodo za preprečevanje morebitnih nadaljnjih spopadov v družbi (Lederach 2013, 24). Spravo lahko zaradi narave mirovnih študij razumemo tudi kot družbeno-psihološki proces, ki se vzbudi pri

ljudem in pripomore k spreminjanju uničevalnega, nasilnega in hkrati negativne podobe nasprotne strani ter usmeritev v mirnejše in stabilnejše odnose. Proces sprave je zapleten, saj gre za soočanje z nepopolno realnostjo, ki od posameznika in skupine zahteva spremembe naših stališč, prizadevanj, čustev ter mogoče tudi njihovih prepričanj. Opisane spremembe so velike ter pogosto tudi zelo boleče, zato jih ne moremo izvajati nenadoma (Bloomfield, Barnes in Huyse 2003, 12–13).

Za začetek obravnavanja procesa sprave Lederach (2013, 26) dve delovni predpostavki:

1.) Najverjetneje samoumevno, vendar prepogosto zanemarjeno dejstvo, da je odnos osnova za konflikt in njegovo dolgoročno reševanje. To dobro ponazarjata Harold Saunders in Randa Slim (1994), ki sta odnos označila za osrednjo točko trajnega dialoga v konfliktnem okolju. Sprava ne išče novih prijemov za zmanjševanje ali minimaliziranje skupinske pripadnosti konfliktnih skupin, temveč temelji na mehanizmu, ki poveže strani v konfliktu kot človeške odnose. Tako kvantna teorija, kot tudi teorija kaosa nas uči, da se je napačno osredotočati na vzroke (dele sistema). Če hočemo razumeti »širšo sliko« dogajanja, moramo najprej razumeti delovanje najmanjših, osnovnih delov sistema. To predstavlja eno najosnovnejših načel razumevanja sprave. Preučevanje sprave nas uči, da moramo gledati na razmerja delovanja med posameznimi deli v sistemu, oziroma družbi.

2.) Združevanje konfliktnih skupin predpostavlja srečanje, ne samo ljudi, temveč tudi različnih in neodvisnih aktivnosti. Sprava mora najti pot do preteklosti, tako da ne ostane ujeta v začaranem krogu pretekle medsebojne izključenosti. Ljudje potrebujejo priložnost in prostor, da izrazijo in delijo travme, žalovanja ob izgubi (doma, sorodnika, prijatelja), ter hkrati jezo, ki jo spremlja bolečina in spomin na doživete krivice. Priznanje je pomemben del procesa sprave. Priznanje¹⁰, preko poslušanja in pripovedovanja zgodbe vsakega posameznika potrdi izkušnje, čustva in predstavlja prvi korak k obnovi osebe ter posledično medosebnega odnosa. Hkrati pa mora sprava načrtovati prihodnost v tej smeri, da izboljša medsebojno odvisnost. Pri vseh notranjih konfliktih, so tisti, ki se bojujejo na koncu povezani in soodvisni. Potrebno je ljudem dati priložnost, da predstavijo skupno prihodnost. Odločitve sprejete danes bodo vplivale na generacije za nami. Takšen pogled združuje občutek odgovornosti in nove jasnosti glede skupne prihodnosti. Vidimo, da sprava predstavlja prostor, kjer se zadeve preteklosti in prihodnosti stikajo. Je prostor, kjer priznanje preteklosti in načrtovanje prihodnosti spreminja potek sedanjosti. Da se omenjeni proces zgodi, morajo ljudje najti način, s katerim se srečajo s svojim sovražnikom, njihovimi željami in strahovi. Sprava mora

¹⁰ Največkrat se pojavi pri sodnih postopkih, komisijah za resnico, javnih slovesnostih, komemoracijah ali vsakdanjih pogovorih.

biti proaktivna pri ustvarjanju prostora srečanja, kjer se ljudje lahko osredotočijo na njihove odnose in delijo svoja občutja in izkušnje z drugimi, z namenom ustvarjanja novih dojemanj in medsebojnih deljenih izkušenj (prav tam, 27).

Sprava kot koncept ali praksa nas sili, da ponovno »ovrednotimo« spor in prisilimo nasprotne si strani, da se ne osredotočajo na vzroke, ampak je bolje, če se navori vršijo v smeri iskanja kompromisov med vsemi stranmi. S tem bi dosegli, da se strani sprijaznijo z bolečo preteklostjo in se raje posvetijo skupni prihodnosti, saj lahko le tako pride do razprave o vprašanih kot so resnica, odpuščanje, pravica in mir (Lederach 2013, 31).

Naslednja težava na katero naletimo pri definiranju pojma sprave, je vprašanje, komu je sprava namenjena – ali družbi ali posameznim žrtvam? Priscilla Hayner predlaga, da je potrebno razlikovati ti dve ravni družbe. Haynerjeva trdi, da je cilj Komisij za resnico pospeševanje sprave na nacionalni ravni preko odprtega govora o potlačeni preteklosti in sporih. S tem se izognemo prikritim konfliktom in napetostim med nasprotnima stranema. Nadalje, na individualni ravni so cilji kot sta na primer celjenje in sprava osebni procesi. Ni zagotovljeno, da razkrita resnica vodi do sprave med preživeli žrtvami in storilci, ki so izvajali nasilje nad njimi (Hayner 2002, 155). Haynerjeva definira spravo kot »današnjo izgradnjo medsebojnih odnosov, ki niso obremenjeni z včerajšnjimi konflikti in sovražnostjo«. Haynerjeva za preverjanje poteka procesa sprave na postkonfliktnem območju predlaga tri področja, ki se naj jih opazuje: 1.) kako je preteklost vključena in uporabljena med nekdanjimi sovražniki; 2.) ali odnosi temeljijo na sedanjosti ali preteklosti; in 3) ali so bila nasprotja glede preteklosti usklajena – vendar tu ne misli na eno samo resnico o preteklosti, temveč različice, ki ne temeljijo na laži in zanikanju (Hayner 2002, 160–161). Še en predstavnik mirovnih študij, Louis Kriesberg, na spravo gleda kot na proces »v katerem strani, ki so bile v odnosu zatiranja ali vpletene v destruktiven konfliktu, začnejo obnavljati ali izgrajevati minimalno sprejemljive odnose«. Kriesberg spravo vidi kot stališče obstoječega odnosa, zaznamovanega z različnimi stopnjami medsebojnega priznavanja (Kriesberg 2001, 48).

Pri konfliktu se skoraj vedno pojavi peščica ljudi, ki na konflikt ne gleda kot rešitev nastalega problema v družbi, temveč išče druge poti pri soočanju družbenih problemov. Ljudje se zavedajo, da so politične odločitve velikokrat povod za konflikt, sami pa najbolj občutijo negativne posledice konflikta. Mary Kaldor (1999) je opazila, da se v času konfliktov in obdobjih postkonflikta pojavljajo t.i. »otoki civilizacij«, ki jih sestavljajo posamezniki ali

skupine, da bi spodbudili medskupinska povezovanja in poudarili pomen politike državljanstva namesto politike etničnosti. Ključnega pomena je, da se delovanje in obstoj teh »otokov« prizna in podpre ali pa se določi načrt družbenega razvoja za spodbujanje njihovih vrednot. Nove oblike aktivizma so pomembne, saj predela stare temelje zaupanja med posamezniki in skupinami in razvije nove. Medskupinska povezovanja so naravna, njihov cilj je vzpostavitev vezi preko razlik in (etničnih) meja in ne znotraj razlik. Večina teh procesov se dotika identitete in prav tako tudi politike, in jim zato raje rečemo politike identitet kot pa identitetne politike (Kaldor 1999). Slednje razlikovanje je namreč pomembno, ker poudarjajo proces od spodaj-navzgor (»bottom-up«), preko katerega se ljudje na lokalni ravni borijo proti strukturam moči, ki ovirajo njihovo družbeno življenje. Ta proces v nasprotju s procesom od zgoraj-navzdol (»top-down«) identitetnih politik, pri čemer različne politične, družbene in gospodarske elite skušajo izoblikovati kolektivne identitete v določene oziroma njim koristne okvirje (Hill in Wilson 2003, 2).

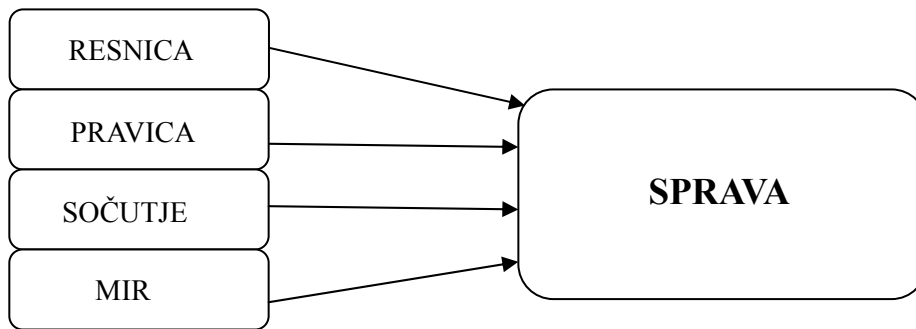
Spet druga definicija sprave je s strani najbolj znanega predstavnika mirovnih in konfliktnih študij, Johana Galtunga, čigar delo in prispevek k raziskovanju sprave bom vzela pod drobnogled na naslednjih straneh. Galtung se pri definicijah orientira po latinskem izvoru besede sprava (re-conciliare), ki pomeni »združiti« Galtung obravnava spravo kot »proces zdravljenja travme žrtev, kot tudi storilca po nasilju, ki zagotavlja zaporo slabim odnosom. Proces sprave pripravi strani za odnose na temelju pravice in miru (Galtung 2001). Galtung je zaradi svojih izkušenj kot mediator na konfliktnih območjih ugotovil, da je združevanje različnih metod sprave najbolj učinkovito. Strani v konfliktu so velikokrat povabljeni k mediatorju, da jim ta predstavi pristope oblikovanja sprave in tako sooblikujejo proces sprave. Sprava vsebuje procesa celjenja in rehabilitacije tako žrtve kot tudi napadalca. Sprava velikokrat zahteva vključenost tretje strani. Njena naloga je, da skrbi za odnos med napadalcem in žrtvijo. Med procesom sprave žrtev lahko išče povračilo škode tako, da kaznuje napadalca ali pa zahteva kompenzacijo. Druga možnost je, da žrtev dobi zadoščanje preko maščevanja. To lahko prinese zadovoljstvo, vendar pa ne pozdravi travme. Napadalec lahko išče odpuščanje za svojo krivdo s pokoro, opravičilom ali pa prosi za odpuščanje. Ker sprava poteka med žrtvijo in napadalcem, lahko katera stran zavira proces sprave. To pa povzroči nadaljevanje občutka krivice in nezdravljene travme, posledično se konflikti med stranema ponovijo (Galtung 2005, 222). Eden izmed Galtungovih metod za doseganje sprave je tudi pristop Komisij za resnico, ki jo Lederach obravnava pri srednji ravni. Bistvena naloga komisije je, da zelo natančno opiše, kaj se je v resnici zgodilo. Za te komisije je značilno, da

obravnavajo pretekle dogodke, ne osredotoča se zgolj na posamezne dogodke temveč na celoten potek konflikta, določeno časovno obdobje in ima določeno obliko avtoritete, ki izhaja iz mednarodnega ali nacionalnega mandata (Bassiouni 2002, 32).

3.3.2 Elementi sprave

Lederach je razvil štiri elemente sprave na eni izmed svojih delavnic v Srednji Ameriki. Udeležencem je pokazal besede *resnica*, *pravica*, *sočutje* in *mir*, saj po njegovem mnenju predstavljajo bistvena vprašanja, s katerimi se moramo ukvarjati za uspešen proces sprave. Udeleženci delavnice so po obravnavanju vsakega pojma sprejeli konsenz, da je prostor, kjer se te besede srečajo, sprava (glej shemo 3.2). Spoznal je, da sprava predstavlja družbeni prostor, kjer se ljudje in stvari združujejo. *Resnica* je težnja po priznavanju škode in potrditve bolečih izkušenj in izgube. Odkrivanje resnice predstavlja del procesa spominjanja, ki pod drobnogled vzame že obstoječe interpretacije zgodovine. Resnica je tesno povezana s *sočutjem*, ki artikulira potrebo po medsebojnem sprejetju in novem začetku ter tako delujeta v prid obnovljenih odnosov. *Pravičnost* predstavlja iskanje individualnih in skupinskih pravic, družbenega prestrukturiranja in povrnitev. Pomembna je vzpostavitev občutka pravičnosti ter tako hkrati občutek povračila za storjeno krivico. Med potekom konflikta ali tudi po njem strani velikokrat občutijo krivico. Lederach meni, da je razumevanje pravičnosti po koncu spopadov ključnega pomena za spravo (Lederach 2013, 29–30). Pravičnost lahko razumemo v tej meri, da poskrbi za obsojanje storilcev kršitve človekovih pravic in zločinov proti človeštvu, ter s tem posledično spodbujanje temeljnih načel človekovih pravic in oblikovanje mednarodnih pravnih norm na področju konfliktov (Bloomfield 2006, 12). Pravičnost se medsebojno prepleta z *mirom*, ki poudarja potrebo po medsebojni odvisnosti, blagostanju, varnosti in načrtovanju skupne prihodnosti. Zanimivo je, da so ti koncepti koristni na politični sceni. Ti elementi so v središču izzivov, s katerimi se soočamo pri konfliktih. Čeprav vojno spremljajo bolečine in zakoreninjeno sovraštvo, narava konflikta v primeru, kjer se sosed bojuje proti sosedu in včasih član družine proti drugemu članu (neposredna bližina »sovražnika«), postavi čustvene, dovzetne, sociopsihološke in duhovne vidike za ključne. Neposrednost sovraštva, predsodkov, rasizma in ksenofobije (kot primarni dejavniki konfliktov) pomeni, da je njihovo preoblikovanje zakoreninjeno v sociopsiholoških in duhovnih dimenzijah, ki so običajno sprejete kot nepomembne v tem oziru (Lederach 2013, 29).

Shema 3.2: Elementi sprave

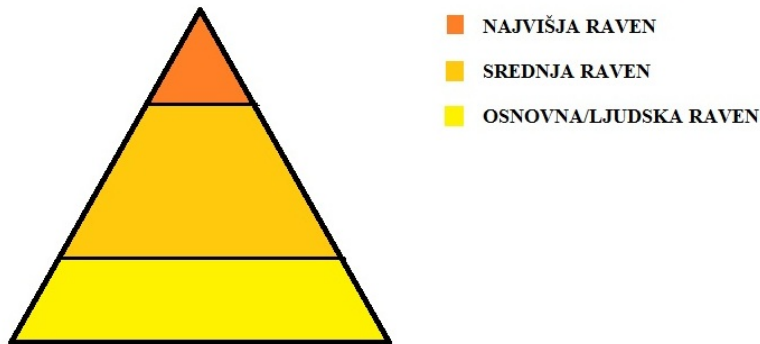
Vir: Lederach (2013, 30).

3.3.2 Ravni sprave

Čeprav se definicije sprave razlikujejo glede na raziskovalno disciplino, pa vse discipline obravnavajo analizo odnosov na različnih ravneh družbe. Paul Lederach spravo preučuje na treh družbenih ravneh, ki temeljijo na njegovi klasifikaciji pristopov k vzpostavljanju miru.¹¹ Lederach svoj način preučevanja sprave predstavi s pomočjo piramide, preko katere prikaže tri ravni sprave (najvišja, srednja in osnovna), glavne akterje na posamezni ravni, ter pristope k izoblikovanju sprave. Analitični koncept kot je ta, se bo vedno nanašal na določeno stopnjo posploševanja, ki omogoča osredotočenje na določene zadeve ali pa za obravnavanje širših pomenov v družbi. S to piramido lahko prikažemo pregled, kako se celotna prizadeta populacija v okviru konflikta sooča z nastalo situacijo. Obstaja domneva, da so za doseganje miru ključne ugotovitve, kdo je voditelj in kako jih prepričati k medsebojnemu strinjanju. To temelji na treh točkah: 1.) da se voditelja lahko določi; 2.) da bodo voditelji artikulirali in zagovarjali s perspektive tistih, ki jih zastopajo; 3.) imajo moč ali vsaj vpliv, da bodo dogovorjeni sporazumi dejansko veljali. Skratka, model je zgrajen na domnevah hierarhične, oziroma enotne strukture moči. S tem modelom pa lahko tudi vidimo bistvene razlike med pristopi k spravi. Literatura namreč navaja razlikovanje pristopov »zgoraj-navzdol« in »spodaj-navzgor«, ki pomenijo bistveno razliko prioritete in nesoglasij glede vzročnih povezav med različnimi družbenimi ravnmi. Za razumevanje teh pristopov bom najprej opredelila posamezno raven sprave.

¹¹ Podobno analiziranje sprave na treh družbenih ravneh obravnava tudi Hugo Van der Merwe (1999) v svoji knjigi *The Truth and Reconciliation Commission and Community Reconciliation: An Analysis of Competing Strategies and Conceptualizations*.

Shema 3.3: Piramidalna ponazoritev ravni sprave

Vir: Lederach (2013, 39).

Najvišjo raven (Lederach 2013, 38–41) sestavljajo ključni politični in vojaški voditelji, ki so bili vključeni v konflikt. Pri notranjih sporih so ti ljudje najvišji predstavniki vlade ali države in voditelji opozicijskih gibanj. Nahajajo se na samem vrhu piramide, so predstavniki ljudstva, ki naj bi rešili konfliktno situacijo. Potrebno je razumeti, da v večini primerih predstavljajo ključne akterje znotraj upravljanja konflikta. Razpoznavnost in podoba postaneta ključna elementa na tej ravni, saj voditelju pomagata ohraniti svoj vplivni položaj. Sprejete odločitve, ki niso v skladu z njegovimi javno artikuliranimi stališči se štejejo kot šibkost, oziroma poraz v luči medijev. Za voditelja vsaka poteza predstavlja veliko tveganje, tako za njegovo kariero kot tudi za zastavljene cilje njegove vlade oziroma gibanja. Zадnje, ti voditelji imajo pomemben vpliv in moč. Zagotovo si vrhovni voditelji kot posamezniki prizadevajo imeti večjo moč in vpliv kot kakšen drug posameznik. Primer kritike te ravni je, ko se mednarodna skupnost preveč ukvarja z voditelji, namesto, da bi konflikt obravnavala celostno. V primerih kot so bili v Bosni, Somaliji in Libiji, se je izkazalo, da je hierarhija odločanja nejasna. Veliko je »voditeljev«, ki ne stopijo v ospredje, ampak so še vedno odločujoči dejavnik.¹² V takšnih primerih je potrebno dejanja o preprečitvi konflikta obravnavati širše znotraj družbe, čeprav se je potrebno zavedati, da bo vsak mirovni dogovor podpisan le s strani vrhovnih voditeljev.

Na *srednji ravni* (prav tam, 41–42) se nahajajo ljudje, ki sicer delujejo na vodstvenih položajih, vendar pa njihov položaj ni nujno določen, nadzorovan in povezan z oblastjo,

¹² Voditelji so v tem primeru v narekovajih zaradi tega, ker niso voditelji v pravem pomenu besede. Tu Lederach hoče poudariti akterje v ozadju, ki odločajo o vsem. V Sloveniji se za tovrstne akterje v zadnjem času uporablja izraz »strici iz ozadja«.

strukturami oblasti ali glavnimi opozicijskimi gibanji. Lederach meni, da so prizadevanja za spravo na tej ravni najbolj pomembna, saj vplivajo na spravo na najvišji ravni kot tudi na osnovni ravni. Imajo stike z najvišjimi voditelji, vendar niso vedno vezani na njihove politične kalkulacije, ki urejajo vsako odločitev na tej ravni. Prav tako so povezani z ljudsko ravjo. Akterji srednje ravni (intelektualci, spoštovane osebe, vodje etničnih in verskih skupnosti, akademiki, državno-administrativni voditelji nižjih ravni, kulturniki) so številčnejši kot vrhovni voditelji in so povezani preko mrež s pomembnimi ljudmi, ki so vključeni v konflikt. Vodenje na srednji ravni se lahko izvaja preko različnih pristopov. Prvi pristop je osredotočanje na osebo, ki je zelo spoštovana kot posameznik ali pa zaseda uradni položaj v vodstvu na področjih kot so šolstvo, zdravstvo, gospodarstvo, kmetijstvo, ipd. Drugi pristop upošteva primarne mreže skupin ali institucij, ki naj bi obstajale znotraj okvirjev (povezovalne verske skupine, akademski inštituti, humanitarne organizacije, mediji). Te mreže vsebujejo ljudi, ki vodijo institucijo ali pa so izstopajoči posamezniki znotraj nje (npr. na čelu pomembne nevladne organizacije, bivši dekan državne univerze, znan duhovnik neke religije), ki jih znotraj teh mrež in geografskih regij spoštujejo. Tretji pristop pa se osredotoča na identiteto skupin v konfliktu, ter iskanje voditeljev na srednji ravni, ki so znani kot pripadniki etnične manjšine ali pa jih spoštujejo ljudje v regiji in so istočasno znani tudi izven nje. Spet drugi pristop se dotika ljudi znotraj okvirjev konflikta, katerih ugled sega dlje od meja – npr. znani pesniki, glasbeniki, igralci, Nobelovi nagrajenci, športniki.

Akterji srednje ravni so usmerjeni k obstoječim odnosom, ki gredo preko meja konflikta. Na primer, lahko pripadajo strokovnemu združenju ali pa so izoblikovali mreže odnosov, ki gredo preko identitetnih razdorov v družbi. Na srednji ravni lahko kot primer dodamo vse več izkušenj s skupinami za dialog in delavnice za reševanje problemov, ki so nasprotnike združile, da razkrijejo svoje izkušnje in stališča ter tako gradijo medsebojni odnos (prav tam, 31).

Zadnja, *osnovna oziroma ljudska raven* (prav tam, 42–43) predstavlja osnovo družbe. Ljudje tu predstavljajo najštevilčnejši del družbe in na njih odločitve vodji na najvišji ravni najbolj vplivajo, oziroma jih najbolj prizadenejo. Za življenje na tej ravni je značilna mentaliteta preživetja.¹³ Vodstvo na tej ravni deluje na temelju vsakdana in predstavlja voditelje lokalnih

¹³ Lederach tukaj misli na štiri osnovne življenjske, oziroma človeške potrebe, ki jih ljudstvo potrebuje (hrana, voda, varnost in zatočišče). Človeške potrebe se nanašajo na teoretični predpostavki, da imajo ljudje določene ontološke potrebe, ki morajo obstajati v družbi in družbenih strukturah. So osnova za motivacije pri

skupnosti, člane nevladnih organizacij, skrbnike projektov za lokalno prebivalstvo, zdravstvene uslužbenke in vodje begunskih taborov, ter na splošno »lokalne organizacije oziroma programe, ki vplivajo na življenje na lokalni ravni« (Brouneus 2003, 5). Ti ljudje razumejo strah in trpljenje, s katerimi se sooča večina prebivalstva. V veliko primerih je osnovna raven mikrokozmos širše slike – meje identitet v konfliktu so velikokrat zarisane preko lokalnih skupnosti in so razdeljene po sovražnih skupinah. Za razliko od mnogih akterjev na najvišji ravni, se voditelji na osnovni ravni neposredno soočijo z zakoreninjenim sovraštvom. Namreč, osnovne pogoje, ki ustvarjajo konflikte (ekonomska in socialna negotovost, politična in kulturna diskriminacija, zloraba človekovih pravic, ipd.), se vedno izkusijo najprej na osnovni ravni. Sprava na tej ravni vključuje lokalne iniciative za spravo. Kot primer takšnih iniciativ lahko navedemo srečanja med lokalnimi voditelji nasprotujočih si strani, na katerih obravnavajo področja pomembna za spravo (Brouneus 2003, 5). Obstajata dve vrsti obratno-sorazmernega odnosa v konfliktu. Na eni strani, višji položaj v piramidi omogoča posamezniku videnje »širše slike« situacije in večjo zmožnost za odločanje, ki vpliva na celotno populacijo. Hkrati pa je ta posameznik manj pod vplivom vsakodnevnih posledic teh odločitev. Na drugi strani, nižji položaj poveča verjetnost, da bo posameznik neposredno izkusil posledice odločanja, vendar zmanjša zmožnost, da vidi širše zaradi omejenega dostopa do informacij. Ta dva odnosa prestavljata dve dilemi pri načrtovanju in izvajanju mirovnega procesa (Lederach 2013, 43).

Pri obravnavanju sprave se nam poraja vprašanje, katera raven ima največji učinek v družbi, ter ali lahko govorimo o medsebojni odvisnosti ravni. Ta vprašanja se največkrat prikazuje z obravnavanjem pristopa od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor po piramidi. Pristop od zgoraj navzdol (»top-down«) zajema sprave na nacionalni ravni, na ravni političnih elit. Miritelji na tej ravni so pogosto posredniki ali mediatorji, ugledne osebnosti, eminence, ki delujejo kot posamezniki. Proces sprave na tej ravni velikokrat podprejo mednarodne organizacije (npr. Združeni narodi), ki se fizično nahajajo izven območja konflikta. Kritični vidik tukaj izpostavlja oblikovanje zadostnega zaupanja med vodilnimi osebami, da dovolijo nove možnosti in kompromise. Oblikovanje miru na tej ravni se velikokrat osredotoča na prenehanje ognja ali sovraštva, ki vodi k nadaljnjim korakom političnim in vsebinskim pogajanjem, katera bodo ustvarila mehanizme za politični prehod od vojne k miru (prav tam,

nasprotovanju in preoblikovanju obstoječih struktur (Burton in Dukes 1990). Tukaj bi lahko dodali še potrebe po identiteti, samozavesti, dostojanstvu, pravičnosti in sodelovanju (Lambourne 2004: 3–4; Montville 2001: 130), saj izključitev vseh naštetih potreb pomeni možnost ponovnega vznika konflikta.

44).

Dosežki na najvišji ravni se bodo prenesli po piramidi navzdol do ljudstva. Če se ti voditelji medsebojno strinjajo in sprejmejo konsenz, to posledično ustvari temelje in okvirje za izvajanje procesa sprave. Na naslednji fazi, v procesu nacionalne tranzicije, se začne z vključevanjem političnih voditeljev k oblikovanju ogrodja družbe, ki bo vodilo do demokratičnih volitev. Mir je v zgodnjih fazah odvisen od doseganja zaustavitve ognja, ter v poznejših fazah od vključevanja več delov družbe v sam proces. Najverjetneje najbolj kritična predpostavka je, da velik del populacije čaka na doseganje dogovora na najvišji ravni, saj pred tem ne more pričeti z izvajanjem procesov. Tukaj je predvsem mišljeno, da sporazum, ki je bil dosežen na najvišji ravni, ne sme biti samo političen, temveč mora vključevati tudi dejanja, ki jih bo ljudstvo lahko izvajalo in si prizadevalo za normaliziranje stanja (prav tam, 45). Velikokrat pa so sporazumi sprejeti pod velikimi političnimi pritiski, in so tako ti sporazumi bolj politične kot družbene vrednosti.

Na osnovni ravni se soočamo z drugačnimi izzivi kot na prejšnjih dveh ravneh. Iniciative in pritiski za spremembe, ki so vzniknile med ljudstvom, so se velikokrat izkazale za učinkovite pri doseganju sprave. Pristop predstavlja pobude, ki so nastale na ravni skupnosti in medosebni ravni, ki lahko delujejo zunaj okvirja zakonitega sistema vladanja. Programi, ki se izvajajo na tej ravni, potekajo preko že obstoječih mrež, kot so cerkve ali zdravstvena združenja. Družbene mreže se obnavljajo ali na novo nastajajo, vzporedno s tem pa se krepijo medosebni odnosi. Za njih je značilno, da se soočajo s povojno travmo, še posebej to velja za mladi del populacije. Ljudje, ki dejansko doživijo vojno, ter kasneje živijo v bližini tistih, ki jih sami še vedno označujejo kot sovražnike, vojne niso doživeli politično, kot tisti na najvišji ravni. Za njih ima vojna predvsem osebostni značaj zaradi vpliva na odnose. Lederach iz lastnih izkušenj pravi, da so politična pogajanja za mizo v elitnem hotelu (op. p. najvišja raven) bolj uraden in površinski proces kot pa izkušnja sprave, kjer se bivši sovražnik združuje na mikro ravni, torej na ravni skupnosti (prav tam, 55). Čeprav Lederach podpira ljudsko raven pri doseganju sprave, Bloomfield poudarja, da sta oba pristopa ključna za dolgoročen proces sprave ter vzajemno povezana (Bloomfield 2006, 26).

Rada bi izpostavila še enega izmed Galtungovih prispevkov k raziskovanju konflikta in sprave. Potrebno je vedeti, da je poglobljeno raziskovanje distinkcije med družbeno pravičnostjo (pozitivna definicija miru) in odsotnostjo nasilja (negativna definicija miru) pred

Galtungom osnoval že leta 1947 Quincy Wright v Študijah vojne. Galtung distinkcijo predstavi slabih 30 let kasneje, ko negativni mir opredeli kot odsotnost ter organiziranje nasilja med družbenimi skupinami, kot so narod in etnične skupine. Zaradi intenzitete notranjih sporov, negativni mir pomeni nekakšno mirno koeksistenco. Pozitivni mir pa kot vzorec sodelovanja in integracije med družbenimi skupinami. Takrat je zanj mir stvar družbene organizacije (Galtung 1975a, 29–30). Galtung je zastavil šest nalog miru: uničenje nasilja, ki povzroča trpljenje; uničenje struktur, ki povzročajo trpljenje preko družbene neenakosti; uničenje kulturnih osnov, ki upravičujejo eno ali drugo; ter gradnja direktnega, strukturnega in kulturnega miru (Galtung 2012, 75).

Eden pomembnejši doprinosov Galtunga k raziskovanju sprave za mojo magistrsko nalogo je njegov tridimenzionalni model medsebojno odvisnih in enakovrednih komponent – resolucije, rekonstrukcije in sprave. Poimenuje ga »3R model« (Reconstruction, Reconciliation in Resolution) in predpostavi, da ta model omogoča transformacijo konflikta (Galtung 1998). Za proučevanje raziskovalnega vprašanja sem se osredotočila na proces sprave, vendar teoriji resolucije in rekonstrukcije obravnavam zaradi njune pomembnosti pri procesu sprave. Galtung namreč poudarja medsebojno odvisnost vseh treh procesov (Galtung 1995, 13). V primeru odsotnosti resolucije konflikta ter poteka rekonstrukcije in sprave, bodo stari in nerešeni problemi ponovno vzniknili. Če pri poteku procesov resolucije in rekonstrukcije ni sprave, bodo vse travme, sovraštva in strah – ki so se pojavili v družbi za čas konflikta – prej ali slej udarili nazaj. Povojna družba je namreč zelo razdeljena in patološka. Če resolucija in sprava potekata, (materialna) škoda pa ostane na stranskem tiru, bo to ostalo trajen spomin na vojno. V primeru, da se ne poskrbi za travme izseljenih in žalujočih, bosta procesa resolucije in sprave ostala neuresničena ideala.

Razmišljanje, da je materialna rekonstrukcija po vojni edina naloga, je zelo naivno. Rekonstrukcija je veliko več kot le obnova. Po Galtungu (1998, 53–61) je rekonstrukcija tudi rehabilitacija ranjenih ljudi, popravilo družbenih struktur ter preoblikovanje kulturnega nasilja v kulturo miru. Pri tem družbe ne namerava povrniti v predvojno stanje, saj bi to vsebovalo pogoje za konflikt. Družba se mora »redefinirati in preusmeriti odnose med politično oblastjo in državljani« (Atlas in Licklider 1999, 52). Zatorej se nagiba k izboljšanju pogojev, oziroma popraviti narejeno škodo. Njeno večplastnost si pomagamo razumeti z različnimi pristopi, ki obravnavajo različne postkonfliktne tematike:

- pristop kolektivnega žalovanja (rehabilitacija);

- pristop razvoja (obnova družbe);
- pristop strukturiranja miru (prestrukturiranje oziroma strukturalna reforma političnega, ekonomskega, socialnega in varnostnega sektorja);
- pristop kulture miru (»reculturation«).¹⁴

Sprava se lahko pojavi kadar strani sodelujejo pri razreševanju in rekonstrukciji, oziroma temelji na teoriji človekovih potreb. Zajema obnovo minimalne ravni zaupanja med nekdanjimi nasprotniki, ter zmožnosti za mirno koeksistenco in interakcijo. Za spravo je značilno preoblikovanje norm, družbenih odnosov na način zadovoljitve vseh potreb, katerih cilj je doseči mir in stabilnost, kot tudi preprečevanje nastanka novih vojn. Sprava je dolg proces, ki vključuje zdravljenje in prenehanje sovraštva. Kot izhaja iz Galtungovega koncepta (1998), je sprava esencialen sestavni del obnovitvenega procesa kot celote. Resnica in pravica preko mednarodnih kazenskih ali lokalnih sodišč in komisij za resnico in spravo so ključne komponente pri tem procesu. Vendar same niso dovolj učinkovite za dosedanje sprave in je zato potrebna uporaba večjih pristopov. Zelo pomembna je tudi izgradnja psihološko varnega okolja za strani vključenih v konflikt, da prekinejo začaran krog sovraštva, globalnega suma, zamere in maščevanja. Tako se sprava nanaša na novonastale odnose in oblikovanja okolja za povezovanja teh odnosov, medtem ko skuša zmanjšati nasilje. Razvijanje teh povezovanj in odnosov med posamezniki, skupinami in organizacijami bo vodilo k izboljšanju zmožnosti civilne družbe pri soočanju z morebitnimi konflikti v prihodnje (Renken 2013, 33).

Resolucija pripomore k takojšnjemu reševanju konfliktov. Galtung (1998) pravi, da resolucija pomeni sredstvo za izkoreninjenje konflikta in iskanje trajnega miru. Osredotočanje na rešitev pri analizi v mojem primeru pomeni vloga komunikacije med ljudmi, odgovornost mirovnik delavcev, v konkretnem primeru organizacije, da ustvari okolje in poskuša zblížati ljudi. Resolucija zahteva iskanje novih načinov komuniciranja, s katerimi bi nadomestili predhodne. Pri močno zakoreninjenih konfliktih ljudje potrebujejo način komunikacije, ki bi vključevala širjenje identitete (ang. identity-widening). Takrat bi skupine posameznikov izoblikovale skupne identitete. Za tovrstni izid pa je potrebna prilagodljiva vrsta komunikacije, katere namen je odpravljanje neenakosti, podrejanja in zatiranja (Ellis 2006, 138). Resolucijo lahko potemtakem razumemo kot »nadomeščanje vzorcev nasilja in prisile s spoštovanjem, ustvarjalnim reševanjem problemov, povečanim dialogom in nenasilnimi mehanizmi

¹⁴ Eden izmed načinov, kako se »reculturation« izvajajo je ozaveščanje ljudi na vseh ravneh družbe o tematikah, kot so na primer človekove pravice in reševanje konflikta (Galtung 1998).

družbenih sprememb« (Maiese 2003).

Izgradnja miru, v skladu z dokumentom OZN »Dnevni red za mir« je dolgoročni proces, ki vsebuje vzpostavljanje trajnega miru in poskuša preprečiti ponovno nasilje z obravnavanjem izvorov konfliktov in vpliv konflikta preko sprave, nadzor nad političnimi ter ekonomskimi preoblikovanji. To vsebuje sklop fizičnih, družbenih in strukturnih spodbud, ki so pogosto sestavni del postkonfliktne rekonstrukcije in rehabilitacije (Boutros–Ghali, 1995). Namen uporabe Galtungovega modela je, da nam daje preprosto in ustrezno osnovo za pojasnitev funkcij športa, ki lahko ali pa tudi ne pomagajo pri izgradnji miru. 3R model ne smemo vzeti kot popolno in univerzalno pravilo izgradnje miru (Lea-Howarth 2006, 12). Povezovanje omenjenih konceptov s športom bom nadaljevala v naslednjem poglavju.

4 ŠPORT IN DRUŽBA

4.1 Družbena vloga športa

Šport predstavlja vse oblike fizične aktivnosti, ki preko vsakdanjega ali organiziranega udeleževanja pripomore k izražanju in izboljšanju telesne pripravljenosti in mentalnega počutja, oblikovanje odnosov ali pridobivanje rezultatov na tekmovanjih na vseh ravneh (Svet Evrope 2001). Ellis Cashmore (2003) šport uvršča med družbene institucije, ki v »industrijskih družbah igra pomembno družbeno, ekonomsko in politično vlogo« (Boyle in Haynes 2006, 6) ter je, kot pravi Boštjan Šaver (2005, 29) »eden izmed najbolj pomembnih odrazov in manifestacij kolektivne identitete«. Splošno športno udejstvovanje in ekipno ter klubsko udeleževanje sprejemamo kot prispevek za bogatenje kulturnega kapitala in sredstvo za ustvarjanje družbenih vezi in integracije v multikulturnih družbah (Elling in drugi 2008; Putnam 2000). Sovpadanje družbenega kapitala, vezi in integracije se nanaša na socialno interakcijo in zagotavlja (pozitivne) učinke na posameznikove priložnosti (mikro raven), na zadostno delovanje organizacij in skupnosti (mezo raven) in na družbo kot celoto (makro raven) (Elling in van Sterkenburg 2008, 153). Šport ima dve glavni funkciji: prva pomaga fizično razviti človeka, druga pa pripomore k družbenemu in intelektualnem razvoju posameznika. Torej lahko govorimo o povezovanju kulturne in fizične strani športa (Uchiumi 1978). Hkrati pa se pri družbenih vlogah športa moramo zavedati, da šport, kljub temu da je relativno samostojno področje, ne moremo izolirati od drugih družbeno-kulturnih sfer (Dorokhina, Hosta in van Sterkenburg 2011, 15).

Pri iskanju povezav in medsebojnega vplivanja športa in družbe se opiram na sociologijo športa. Sociologija športa je empirična in teoretična znanost, ki »raziskuje družbene pojave vezane na šport in njegovo družbeno funkcijo. Gre za znanost, ki preučuje zakonitosti družbenih odnosov in procesov, kateri vplivajo na šport ter obratno« (Doupona Topič in Petrović 2007, 7). Prištevamo jo med mlajše discipline, njen začetek je pogojen z razvojem splošne sociologije in drugih socialnih disciplin v začetku 20. stoletja ter z razvojem športa kot družbeni fenomen, ki je, kot pravita Dupona Topič in Petrović, odprl mnoga vprašanja – obstoj posameznika in skupin, način življenja, odnosi med narodi, rasami, državami – o vitalnih problemih sodobne družbe.

Doupona Topić in Petrović (2007) predlagata, da si pri preučevanju športa in družbe lahko pomagamo bodisi s funkcionalno teorijo, teorijo konflikta ali pa kritično teorijo. Funkcionalna teorija preučuje »prilagajanje« športa družbenemu življenju in na kakšnem način prispeva k stabilnosti družbe in njenemu napredku ter je zelo priljubljena zaradi pozitivnih učinkov športa na družbo. Vendar pa se moramo ravno zaradi »člaščenja« pozitivnih učinkov športa zavedati, da takšna teorija lahko spregleda primere, kjer se šport lahko kaže kot disfunkcionalen (povzroča napetosti in frustracijo, družbena trenja, izkrivljanje vrednosti in norm), skratka se odvrta od ključnih problemov v družbi. To vidimo v omejenem razumevanju družbenega življenja in zaviranju podrobne razprave o družbenih spremembah ter načinu, na katere je šport vezan s procesi sprememb v družbi (prav tam). Povsem drugačen pogled na šport prikazuje konfliktna teorija (posodobljena verzija idej Karla Marxa), saj njeni predstavniki družbe ne vidijo kot relativno stabilni sistem medsebojno povezanih delov, ki jih združujejo skupne vrednote. Po njihovem mnenju šport ohranja moč in privilegiranost elitnih skupin v družbi ter služi kot sredstvo zatiranja in izkoriščanja. Omenjena teorija ne upošteva pomena spola, rase in etnične pripadnosti, saj se po njenih načelih vse vrti okoli gospodarskega razvoja. Posledično vidijo neenakosti v družbi v povezavi z razrednim bojem. Navsezadnje pa je kritična teorija tista, ki predpostavlja, da sta vedenje in družbeno življenje omejena z zgodovinskimi, družbenimi in materialnimi pogoji. Sočasno pa ne domneva, da vso družbeno življenje vodi in oblikuje enoten niz dejavnikov, ki obstajajo izven medčloveških odnosov. Pri preučevanju primerov se predstavniki kritične teorije ne nagibajo k iskanju zgolj ene same »univerzalne« razlage družbenega življenja (prav tam). Doupona in Petrović (2007, 31) pravita, da so lahko kritične teorije pri pojasnjevanju nekaterih družbenih problemov nejasne, ker temeljijo na treh idejah: 1) da sporazum in nasprotje v družbenem življenju obstajata vzporedno, 2) da sporazum in skupne vrednote v nobeni družbi niso trajne, saj temeljijo na neskončnih pogajalskih procesih, kompromisih in prisiljevanju različnih skupin, ter 3) da osnove za nasprotja v vsaki družbi prehajajo iz ene lokacije na drugo, ko prihaja do sprememb v zgodovinskih okoliščinah ter politični in gospodarski organiziranosti družbenega življenja. Torej, ko govorimo o odnosu med družbo in športom se ta po teoriji določa transparentno, kar pomeni, da se šport spreminja hkrati z zgodovinskimi pogoji ter političnimi in gospodarskimi silami, spremembami v veri, medijih, družini, prav tako pa tudi z novimi idejami o spolu, rasi, etnični pripadnosti, narodnosti in fizični zmogljivosti. Raziskovalci uporabljajo omenjeno teorijo za sredstvo raziskave o družbi in njenem delovanju. Glavni cilj tovrstne raziskave na temelju kritične teorije je sprememba, kar pomeni, da se pri tem raziskovalci osredotočajo na:

- kaj bi šport lahko bil v družbi;
- kako se priložnosti v športu spreminjajo od ene skupine do druge;
- kako bi se šport lahko spremenil, da bi odražal interese večje množice ljudi v družbi; in
- kdaj in kako bi lahko šport postal prostor za spodbujanje sprememb pri načinu medsebojne človeške interakcije in pri načinu organiziranosti družbenega življenja (Coakley 2004).

Športu lahko pripišemo izobraževalno vlogo – je šola za življenje, še posebej to lahko izpostavimo pri otrocih. Desetletja raziskav kažejo, da imata igra in šport pomembno vlogo pri učenju in razvoju otrok, od začetnega obdobja do odrasle dobe. Ponujajo namreč dinamični proces, ki se razvija in spreminja. Šport je univerzalna praksa, ki jo ljudje uporabljajo, da sodelujejo na različnih ravneh kot to počnejo v navadnih družbenih okoljih. Čeprav je šport zelo povezan s kulturnimi normami in vrednotami, Kartakoullis in drugi (2009, 75) menijo, da šport sam »nosi« določena pravila, norme in vrednote.¹⁵ Te norme in vrednote so v mnogih okoliščinah bolj prilagodljive kot tiste, ki so sprejete splošno (vsakdanje). Kadar se posamezniki športno udeležujejo, sledijo določeni kodi etike. Te etične kode jim dovoljujejo, da sodelujejo na različnih ravneh, torej razvijajo zaupanje, ki ga lahko prenesejo na druga področja življenja. Preko športa, pomen simbolične interakcije zavzame mesto v obliki socializacije. Simbolična interakcija pomeni, da posameznik zgradi notranje vezi in jih poveže s soigralci, kar se nato kaže v prijateljstvu in tesnem odnosu (McPherson 1986). Bary McPherson pravi, da je socializacija preko športa še posebej očitna pri mlajših generacijah. Družbeni pomen se prenaša iz generacije v generacijo in posledično to povzroča spremembe v procesu. V tem primeru lahko na šport gledamo kot na agenta družbenih sprememb, ki lahko okrepi socializacijo in navsezadnje prenos kulturnega razumevanja. Pierre de Coubertin (1994) je bil prepričan, da šport igra pomembno vlogo pri izoblikovanju družbenih odnosov, kulture in osebnosti. Socializacija je proces družbene interakcije preko katere posameznik razvije, širi in spreminja njegove predstave o tem, kdo je in kako se povezuje z družbenim okoljem, ki ga obdaja. Socializacija preko športa se pojavi preko družbenih odnosov z drugimi (Coakley 1986).

Jordan D. Metzler in Carol Shookhoff (2003, 5–10) v svoji knjigi *The Young Athlete: A Sport*

¹⁵ Ena izmed pomembnih športnih vrednot in pravil je »fair-play«, ki zgodovinsko gledano zrcali splošno vrednoto družbe, saj na eni strani predstavlja medsebojno spoštovanje, pravično delitev pridobljenih koristi, dobronamernost v dejanjih in neškodljivost posledic, na drugi pa kreposti kot so preudarnost, pogum in sočutje (Fleischman, Hosta in Smrdu, 2004).

Doctor's Complete Guide For Parents ne analizirata učinka na otroke v fazi postkonflikta, vendar je večina teh analiziranih prednosti lahko vidna kot uspešna tudi pri postkonfliktnih situacijah. Tukaj je šport mišljen kot fizična aktivnost. Šport je univerzalni jezik, vsebuje osebne in družbene koristi v razvitih državah, lahko pa se razvijejo tudi v drugačnih ali manj ugodnih pogojih. Pomembno se je zavedati moči športa kot orodja za izobraževanje in razvoja otroka v okolju miru, da naredi osnovne korake k analiziranju njegovih pozitivnih in negativnih vplivov v postkonfliktnih situacijah med procesom izgradnje miru in sprave, še posebej pri ustvarjanju pozitivnih medsebojnih odnosov. Avtorja ugotavljata, da otroci na vprašanje, zakaj se ukvarjajo s športom, največkrat odgovorijo: »da se zabavajo, izboljšajo svoje spretnosti, družijo s prijatelji in spoznavajo nove, da zmagujejo in imajo dobro fizično kondicijo«.

Šport se lahko prav tako uporablja kot pomemben način poudarjanja temeljnih človekovih pravic. Metzl in Schookhoffova analizirata pozitivne in negativne vidike, ki so razdeljeni na fizične, osebne in družbene. Večina prednosti je v skladu z načeli, ki so potrebni za mir, to so: fair-play, sodelovanje, samozavest, spoštovanje, dobro psiho-socialno počutje, okrepljeno povezovanje z drugimi. Fizične prednosti so po njegovem mnenju zmanjševanje stresa in samo-obvladovanje, k osebnim prišteva vzdržljivost/odpornost/prilagodljivost, ki je ključno pri odpravljanju travm na postkonfliktnih območjih. Pri postkonfliktnih situacijah, kot pravita avtorja, šport predstavlja neprimerljiv model pri soočanju z razočaranjem in nesrečo. Mladi športniki se naučijo sprijazniti se s tisko, porazom, razočaranjem, saj najdejo načine za soočanje z negativnimi dejavniki in se nekaj iz tega naučijo. To jim pomaga, da bolje razumejo svoje cilje in tako več časa posvetijo izboljšanju samega sebe. V primerjavi s svojimi vrstniki, mladi športniki lažje nadzorujejo svoja čustva, razvijajo vodstvene sposobnosti, identiteto, spoznavajo vrednote ekipnega dela ter hitreje dajejo pobudo (prav tam, 13–17; Larson, Hansen in Moneta 2006). Vse naštetu lahko štejemo tako k osebnostnim kot tudi družbenim koristim. Glede družbenih koristi vsekakor lahko govorimo o povezovanju ljudi in oblikovanju t.i. družbenih vezi. V postkonfliktnih situacijah namreč šport lahko gradi odnose z drugimi mladimi, soigralci, nasprotniki ter s tem pripomore k prečkanju socio-ekonomičnih in etničnih ovir. Lederach (2005) je teoretiziral pristop mreženja pri izgradnji miru. Podpira posredovanja, ki se natančno osredotočajo na izoblikovanje mrež. Izoblikovanje mrež je še posebej pomembno pri nevladnih organizacijah, ki delujejo na področju športa in sprave. Akterji srednje ravni imajo poseben položaj za združevanje ljudi in izvajanje dialoga, idej in načrtov preko ovir. Z izkoriščanjem ključnih družbenih prostorov so sposobni

izoblikovati mrežo trajnostnih odnosov. Potemtakem je cilj »ustvariti mrežo, ki ima sposobnost sprejemanja »udarcev« enega dela mreže, ne da bi se pri tem poškodoval še preostali del mreže« (Lederach 2005, 83).

Vendar pa lahko želja po zmagi za vsako ceno pripelje do negativnih vidikov, kot so ekstremni nacionalizem, rasizem, ksenofobija in ne nazadnje socialna izključenost šibkejših in manj zastopanih predstavnikov družbe. V tem primeru načelo fair-playa in druge zgoraj naštetih koristi izginejo in nastopijo negativni vplivi športa.

4.2 Zakaj šport?

Ideja o uporabi športa za spodbujanje miru in tolerance ni nova. Prva dokumentirana uporaba športa za mediacijo v času konfliktov sega v 9. stoletje pr. n. št., v času antične Grčije z uvedbo olimpijskega premirja (*ang. Olympic Truce*), z namenom začasne prekinitve ognja med grškimi državami v času trajanja olimpijskih iger. Športniki, njihove družine, gledalci in umetniki so na olimpijske igre odšli in se vrnil v svoje domove varno (Georgiadis in Syrigos 2009). Olimpijsko premirje poziva k svetovni odpravi vseh oblik sovražnosti v času iger.¹⁶ Delovna skupina OZN »šport za razvoj in mir« (*ang. International Working Group of Sport for Development and Peace*), v nadaljevanju SDP, predlaga uporabo igre, fizične aktivnosti in športa za obravnavanje vprašanj miru in razvoja, vključno s tistimi, ki so bila navedena v razvojnih ciljih novega tisočletja (*ang. Millennium Development Goals*). Medtem ko ta pristop pripomore k spoznavanju pravic vseh članov družbe do udeleževanja športnih in pristočasnih aktivnosti (Sport for Development and Peace International Working Group 2008), ima pomemben vpliv na izven športne aktivnosti, kot so spolna enakost, izgradnje miru, razreševanje konflikta, socialna vključenost, nasilje, rasizem in družbena neenakost (Cardenas 2013, 25). Pri Unescu pravijo, da potrebujemo za dosego ciljev miru in razvoja spoznanje o kulturnih dimenzijah športa, kar pa seveda rabi trdno akademsko podlago (Unesco 2009, 8). Zaradi globalne priljubljenosti in njegove zmožnosti prekoračitve kulturnih ovir, SDP predlaga, da šport vsebuje elemente, ki pripomorejo k okrepitvi mirovnih in razvojnih procesov (Sport for Development and Peace International Working Group 2008). Cardenas (2013, 26–27) meni, da so ti elementi sledeči: univerzalnost športa, njegova sposobnost

¹⁶ Tradicija olimpijskega premirja se še vedno ohranja. Na zadnjih poletnih olimpijskih igrah v Londonu (2012) se je k premirju zavezalo 193 držav, med njimi tudi Severna Koreja, Iran in Sirija. Tako so se prvič v zgodovini olimpijskih iger vse članice ZN-ja zavezale k olimpijskemu premirju (C.R. 2011; Olympic Movement 2012).

povezovanja, navdih in motivacija, zmožnost preusmeritve od nasilnega vedenja ter zmožnost športa za pospeševanje izgradnje miru. **Univerzalnost športa:** Šport, igra in fizične aktivnosti so prisotne v vsaki družbi, njihova priljubljenost pri civilni družbi pa presega politične, nacionalne in ideološke ovire. Uporaba športa kot orodja posredovanja temelji na ideji, da popularnost športa predstavlja vlečni voz pri vključevanju interesnih skupin in prebivalstva v programe socialne podpore. Ena izmed pomembnih značilnosti športa je **sposobnost povezovanja** ljudi in skupnosti na zelo učinkovit in enostaven način. Kadar se posamezniki ali skupine vključujejo v športne aktivnosti, pride do pomembnih družbenih povezovanj, saj tovrstne aktivnosti vsebujejo delo na kooperativen način (Sport for Development and Peace International Working Group 2008). Primer takšnega dela je Open Fun School Project (OFSP), kjer se kaže sposobnost športa za spodbujanje različnega družbenega povezovanja (med mladimi udeleženci, njihovimi starši, prostovoljci, organizatorji, občinami, ipd.) med nekdanjimi konfliktnimi stranmi v BiH. Cilj projekta je združitev nekdanjih nasprotnih skupnosti preko igranja nogometa. Lahko bi rekli, da šport predstavlja **navdih in motivacijo** posameznika ali skupine posameznikov, saj spodbuja samozavest, fizično in psihično zdravje in vzgaja pozitivno interakcijo z drugimi (Cardenas 2013, 26). Kot pravi Rosa Sheets Hernandez (2005), so mladi, ki so zelo povezani s športom, bolj nagnjeni k sklepanju prijateljstev, vključujoč s tistimi drugačne rase, veroizpovedi ali narodnosti. Šport predstavlja učilnico, kjer se udeleženci učijo o socialnih veščinah, kot so ekipno oziroma timsko delo, vodenje in sodelovanje, kar ustvarja okolje za pospeševanje zdravega razvoja posameznika in skupine (Coalter in Taylor 2010). Čeprav lahko narava športa vsebuje elemente nasilja, študija Schwery Consultinga kaže, da odnos med športom in nasiljem temelji na ideji, da fizična aktivnost lahko igra pomembno **vlogo pri preprečevanju nasilnega in škodljivega vedenja**. Študija je pokazala, da je škodljivo vedenje mladih manj prisotno pri tistih, ki so člani športnih klubov (Schwery Consulting 2008). Čeprav odnos med športom in mirom ni vedno očiten, obstaja nekaj primerov, kjer je šport imel pomembno vlogo kot **podpora procesa izgradnje miru in razreševanje konfliktov**. Po Tomu Woodhousu (2010, 494) »obstaja mnogo primerov, kjer so različni športi in športniki jasno delali na način razreševanja konfliktov in kjer je šport bil prepoznan kot povezovalni člen in alternativa nasilnim in destruktivnim konfliktom«. Naslednji primer o vlogi športa pri izgradnji miru predstavljata Giullianotti in Armstrong (2011). Ugotavljata namreč, da izgradnja miru na osnovi športa ustvarja spravo pri prizadetih skupnostih. Izgradnja miru preko športa predstavlja novo »vojsko« z novim načinom ustvarjanja pozitivnega povezovanja civilne družbe na konfliktnih in postkonfliktnih območjih (prav tam, 379).

Šport je lahko učinkovit, še posebej pri zdravljenju travm, vzbujanju sočutja in ponovne vzpostavitve zaupanja med (nekdanjimi) sovražniki. Pripomore lahko k premostitvi ovir med skupinami in ustvarja toleranco in občutek enotnosti. Šport in igra lahko ustvarita, kot je že bilo omenjeno v prejšnjih poglavjih, Lederachov nevtralni prostor z zaupanjem, da bi razpravljali o problemih, ki izhajajo iz vojne. Med in po športnem udejstvovanju, se udeleženci lahko vključijo v odprte diskusije, izobraževalne programe, ki zadevajo socialno vključenost, konfliktno upravljanje in razreševanje konflikta. Kot sem že nekajkrat dejala, se je potrebno zavedati negativnih učinkov športa, ki morebiti poslabšajo situacijo. Šport je namreč poln diskriminacij in lahko širi netolerantnost in nerazumevanje. Marion Keim (2006, 8) pravi, da moramo biti pozorni na »napačne zahteve športa ali pričakovanj, ki jih ni mogoče izpolniti. Šport sam ne more spremeniti revščine ali preprečiti kriminala, nasilja, brezposelnosti, korupcije in kršenja človekovih pravic«.

Ravno zaradi pasti, ki jih predstavlja šport, morajo akterji pri vključevanju športa v proces sprave določiti želeni rezultat, kaj jim bo pomenil uspeh. Na podlagi tega lahko potem določijo, kako uporabiti šport na najboljši način. Normalizacijo življenja, toleranco, socialno vključenost in integracijo med otroci in odraslimi iz različnih skupnosti lahko razumemo kot dosežek. Ključen je potek, vendar ni dovolj, da postavimo žogo na sredino igrišča in čakamo, da mir pride sam od sebe. Andrew Guest (2005) v svojem eseju uporabi ideje antropologa Johna MacAllona, ki pravi: »Šport sam po sebi ni ne dober ne slab, je prazna škatla, ki jo napolnimo z vrednotami, idejami, pomeni. Ti se razlikujejo glede na kulturni kontekst in ciljno skupino, ki ji je šport namenjen. Pomembno je poudariti dvoje – učinkovitost športa je odvisna od načine uporaba športa, ter razumevanja športa tistih, ki šport uporabljajo za določen namen in razumevanje ciljne skupine« (prav tam, 2). Navedeno pomembno vpliva pri načrtovanju izvedbe športnih programov za spravo na postkonfliktnih območjih. Študija športa kot instrumenta za razvoj in mir se dotika tudi drugih družboslovnih disciplin, kot so mednarodni odnosi, konfliktna in mirovna študije, politologija, kineziologija, ipd. (Cardenas 2013, 26).

4.3 Šport kot mehanizem za družbene spremembe

Čeprav smo videli, da ima šport lahko tudi zmožnosti za prebujanje nacionalističnih teženj, netolerance in celo nasilja, pa vseeno pri športnikih in gledalcih obstaja en del družbe, ki podpira idejo, da lahko šport služi tudi kot sredstvo za napredek družbenega razvoja, torej kot mehanizem družbenih sprememb. Uporabo športa za družbene spremembe so v zadnjem času spodbujali mednarodni akterji, kot so OZN, FIFA, MOK, združenja nevladnih organizacij, športne zveze in zasebni sektor. Podpora temelji na ideji, da je šport dragocen kadar govorimo o problemih človekovih pravic in enakosti (Cardenas 2013, 24). Izpostavljanje športa, igre ali fizične aktivnosti v mnogih mednarodnih instrumentih za poudarjanje človekovih pravic predstavlja središčno vlogo teh aktivnosti za zdravje in razvoj posameznika ter družbe (Sport for Development and Peace International Working Group 2008). Veljavnost športa kot orodja za družbeno preoblikovanje in spremembe vključuje Lederachovo teorijo »mreženja« k izgradnji miru, ki poudarja oblikovanje strateških mrež. Te mreže so pomembne za nevladne organizacije. Ker so akterji srednjega razreda, so strateško določeni, da izberejo ljudi, spodbujajo dialog (Sugden in Haasner 2009, 2) in izvajajo družbene spremembe (Cardenas 2013, 28).

Delo mirovne raziskovalke in teoretičarke Maire Dugan (1996) nam daje še en uporaben okvir za razumevanje potencialnih ukrepov športa za družbene spremembe. Njena t.i. ugnježena paradigma (ang. nested paradigm) povezuje izzive razreševanja konfliktov s potrebami po izgradnji miru. Predlaga, da obravnavanje problemov na ravni podsistemov – neposredni sistem, kjer se posamezniki nahajajo (npr. šola, delovno mesto, klubi, lige) – zagotavlja najugodnejše mesto za ustvarjanje pozitivnih sprememb. Podsystem namreč dovoljuje okvir za upravljanje odnosov, reševanja problemov in prispevanja k širšim družbenim spremembam. Problemi se pojavljajo znotraj odnosa, ki obstaja v okviru večjih podsistemov ter nazadnje v širših družbenih sistemih (Prav tam, 14–18).¹⁷ Na ravni civilne družbe je družbeni prostor za izvajanje projekta igrišče. Elitni športniki, ambasadorji športa, mednarodne in nacionalne

¹⁷ Klub lahko uveljavlja pogoje svojim članom, kot so: upoštevanje politike, pravil o enakosti, razprav o temah nenasilnega reševanja konfliktov in zmanjševanja predsodkov. Klubi lahko celo nadzirajo določen način, v katerega so ljudje »prisiljeni« preko treningov in tekem. Na primer, pri košarkarskem taboru I came to play v Srbiji trenerji občasno povzročijo konflikt med mladino tako, da to lahko uporabijo kot učni moment (ang. Teachable moment), in se preko tega naučijo o reševanju konflikta na pozitiven način, medtem ko igrajo v varnem okolju.

nevladne organizacije, odigrajo pomembno vlogo pri usklajevanju širših projektov, povečanju ciljnih področji, ustvarjanju družbene mreže, širjenju dobrih praks za izoblikovanje odgovornosti in kakovosti športnega posredovanja. Na ta način se bo na srednji ravni lažje spopasti z izzivom pomanjkanja sredstev in zanimanjem donatorjev. Na najvišji ravni morajo vlada in njena ministrstva (ministrstva za mladino, šport, izobraževanje) sodelovati, da ustvarijo nacionalne in mednacionalne politike za spodbujanje uporabe športa pri procesu miru in sprave. Socialna integracija in družbene spremembe so možne samo preko posameznikovih sprememb zaznavanja drugih s posledično drugačnim in bolj strpnim vedenjem (Borsani 2008, 27). Procesi družbenih sprememb so na splošno najbolj učinkoviti, kadar povežemo civilno družbo z voditelji na najvišji ravni (prav tam, 28).

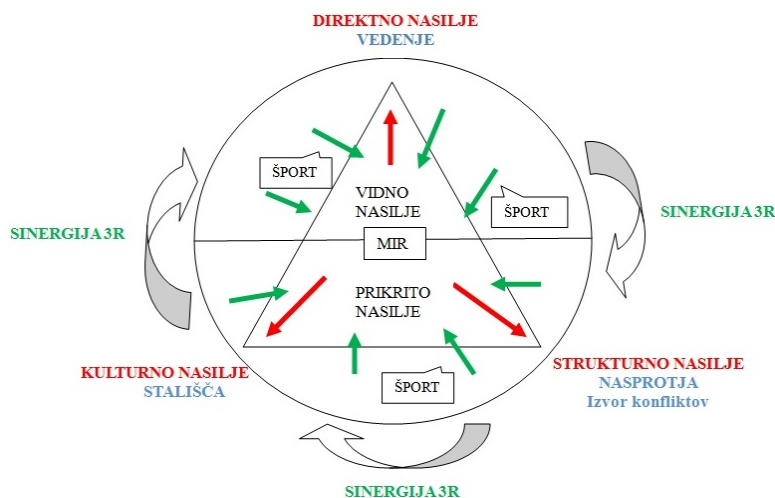
4.4 Šport in Galtungov »3R«

Kot sem že omenila, za Galtunga velja, da je mogoče začaran krog konflikta/trikotnika nasilja prekiniti z ukrepom 3R. Galtungov koncept 3R preoblikovanja konflikta z rekonstrukcijo po direktnem nasilju, s spravo sprtih strani in razreševanjem izvorov konflikta, nam daje teoretični okvir za analiziranje tega, kje in kako se lahko šport ujema s procesi miru in sprave. S poudarjanjem ideje, kako je sodelovanje pomembno za doseganje (trajnega) miru. Gradnja pozitivnih družbenih vezi preko odnosov je ključna pri procesih, in podpirajo vsako stopnjo R koncepta. Pri programih, ki se osredotočajo na spravo, je potreben celostni pristop, saj šport sam ne more doseči sprave. Zaradi svojega učinka morajo biti športni programi del širšega in celovitega pristopa k izgradnji miru, z osredotočanjem na proces izvedbe. Tako ima šport majhen vložek ter velik vpliv na družbene spremembe.

Na vsaki stopnji izgradnje miru in 3R pristopa lahko šport prispeva k gradnji pozitivnega odnosa, spodbujanju družbene vključenosti, pospeševanju tolerance, zmanjševanju napetosti in ustvarjanju dialoga. Pri (konfliktni) resoluciji kot ustavljanju direktnega nasilja, lahko šport pomaga ustvariti boljše okolje ter povečati njene možnosti za uspeh. Možnost za srečanje skupnosti lahko ponovno začnejo vzpostavljati nove kontakte in težijo k iskanju skupnih točk. Pri rekonstrukciji ima šport prednosti pri vseh štirih podkategorijah: pri rehabilitaciji preko psiho-socialnih programov za prebolevanje travm in ponovne izgradnje odnosov med nasprotnimi stranmi. Pri »reculturation« vidimo vpeljevanje mladih v športne programe, spodbujanje, da se udeležujejo predavanj o človeških virih in konfliktih. Z ustanavljanjem

samoupravnih klubov, lig in struktur, ki temeljijo na demokratičnih načelih in kulturno sprejetih pravilih, lahko šport aktivno prisostvuje pri demokratičnem procesu tako, da okrepi civilno družbo ter posledično postane eden izmed temeljev stabilnejše in mirnejše družbe. Pri rekonstrukciji šport kot mirovno posredovanje lahko olajša proces izgradnje odnosov, socialne vključenosti, medtem ko obnavlja športne infrastrukture in s tem prostor, kjer se ljudje lahko srečajo in igrajo (Kvalsund 2005). Pri spravi šport lahko odigra odločilno vlogo pri ustvarjanju bolj pozitivnega in zdravega okolja ter pripomore k ponovni pridobitvi občutka varnosti in normalnosti. Šport lahko uporabljajo kot pedagoško podlago za izgradnjo miru. Vsakdanje športne aktivnosti se uporabljajo za spodbujanje zdravljenja, za ponovno vzpostavljanje dobrih odnosov med različnimi etnijami ter tako preprečijo začaran krog sovraštva in družbenih sprememb, ki bi mogoče povzročale nadaljnje konflikte. Med ali po aktivnosti se udeleženci lahko vključijo v pogovore ali izobraževalne programe o prednostih družbene integracije, sprave in mirnega sobivanja.

Shema 4.1: Trikotnik miru in konflikta-doprinos športa

- POVEZOVALNI ČLENI: skupne izkušnje, vrednote, vidiki, prosti čas
- RAZDIRALNI ČLENI: dejavniki, ki povzročajo napetosti v odnosih

Vir: Borsani (2008, 13).

Zaustavitev ognja in nasilnega konflikta (negativni mir), ne zagotovi konec strukturnega in kulturnega nasilja, saj obstaja tveganje za ponovni pojav netolerance, strahu, diskriminacije in nepravilnosti, ter posledično direktnega nasilja. To tudi prikazuje shema 4.1. Znotraj

trikotnika konflikta vidimo mir. Več kot je povezovalnih členov, več imamo možnosti za vzpostavitev sprave. Zaradi zmanjševanja nasilja na vseh treh ravneh, morajo akterji in interesne skupine, ki so vključene v proces izgradnje miru, sodelovati v celostnem pristopu in uporabiti pravi način za doseganje trajnega miru.

S pregledom teorij o športu v družbi in njegovem vplivu, sem zaključila s teoretičnim delom naloge. Videli smo, da ima šport, kot priljubljen način preživljanja prostega časa, lahko še močnejše vplive na njegove udeležence. V zadnjem desetletju je raba športa v namene izgradnje miru narasla. Vendar velikokrat učinek mirovnih projektov ni zadosten, saj so projekti navadno zastavljeni za krajše časovno obdobje, učitelji/trenerji niso dovolj poučeni o procesu sprave in športa, primanjkuje jim tudi znanja, kako medsebojno združiti ti dve stvari. Prav zaradi tega moramo vedeti, da šport sam ne pozdravi družbenega problema. Šele v sodelovanju z nevladnimi organizacijami, podporami vlad in širše javnosti, njegov pozitivni doprinos k procesu sprave prične delovati. Za razumevanje konfliktov v nekdanji Jugoslaviji, sem se odločila, da v nalogi predstavim tudi družbeno-zgodovinski in politični pregled tega območja. Časovni okvir pregleda zajema obdobje od konca 2. svetovne vojne do danes. S tem prehajam na metodološki del naloge.

5 DRUŽBENO-ZGODOVINSKI IN POLITIČNI ORIS DANAŠNJEGA OBMOČJA NEKDANJE JUGOSLAVIJE

Združevanja in razdruževanja (politična, kulturna, religijska, gospodarska, itd.) so se na območju Balkana začela pojavljati že pred začetkom 19. stoletja. Ibrahim Bakić (1985, 20) jih poimenuje pan-gibanja, ki so združevale etnije, narode, države, dele kontinenta ter organizirale programe. Programi so temeljili na ideji skupnih zgodovinskih izkustev ali prihodnjih vizij, na osnovi katerih naj bi izoblikovale nekakšne nadnacionalne, etnične in narodnostne brezmejne skupnosti. Kot pravi Bakić, je »[v] njihovem bistvu združena težnja, da na osnovi etnične in kulturne enakosti oziroma političnega in ekonomskega združevanja naroda ustvarijo socialno-politično in ekonomsko dominacijo na večjem geopolitičnem prostoru« (prav tam). Ena izmed poglavitnih idej jugoslovanstva je bila vedno kulturna bližina južnoslovanskih narodov. Sočasno pa sta etnična in kulturna sorodnost potrebovali še ideološko vsebino in smisel, ki naj bi vzbujale zavest o izvorni naravi slovanstva, in o tem, da naj bi od določene točke dalje živeli skupaj (Bakić 1985, 26). Pomena kulturnih in religijskih osnov z ideološko vsebino za združevanje ali razdruževanje se zaveda tudi Mark Mazower, ki pravi, da je »[e]tnična mešanica na Balkanu ostala stoletja presenetljivo nespremenjena in večino časa ni bilo nobenih etničnih konfliktov: zakaj je mešanica postala politična nestanovitna v zadnjem desetletju ali dveh? [...] tako kot je Evropa dala Balkanu kategorije, s katerimi so se ljudstva definirala, je tem v obliki pretežno modernega romantičnega nacionalizma dala tudi ideološko orožje, s katerim se lahko uničijo« (Mazower 2008, 17).

Z nastopom druge svetovne vojne in kapitulacije Jugoslavije leta 1941, je njeno ozemlje prešlo pod nadzor Nemčije, Italije, Madžarske, Bolgarije in Albanije ter t.i. marionetnih držav Črne gore in Neodvisne države Hrvaške (HDH). Pod vodstvom komunistične partije je partizanskemu gibanju s pomočjo sovjetske Rdeče armade do konca vojne (1945) uspelo osvojiti večji del Jugoslavije. V tem času se je pri ljudeh ponovno vzbudila želja po medsebojnem povezovanju ozemelj na Balkanu v okviru Jugoslavije.

5.1 Pregled zgodovine od konca 2. svetovne vojne do razpada SFRJ (1945-1991)

Ob koncu 2. svetovne vojne je partizansko gibanje izšlo zmagovito, saj se je zaradi svojih udarniških in čustveno nabitih gesel uveljavilo in posledično postalo priljubljeno več ali manj v vsem jugoslovanskem prostoru. Na zasedanju AVNOJ-a v Beogradu (10. avgust 1945) je na čelo novonastale države (Demokratska federativna Jugoslavija) stopila Komunistična partija Jugoslavije (v nadaljevanju KPJ). Nova socialistična Jugoslavija je bila preoblikovana v federacijo. V skladu s prepričanjem partijskega vrha, da je treba spoštovati etnično raznolikost države, obenem pa tudi tradicionalne zgodovinske meje, je v njenem okvirju nastalo šest republik (Pirjevec 2003, 25–26). Prišlo je do bolj ali manj izrazitih trenj na celem območju. Na Hrvaškem ni manjkalo zapletov, ker so komunisti zagotovili močni srbski manjšini status konstitutivnega naroda in jo tako nagradili za njeno sodelovanje v odporniškem boju. Še bolj se je zapletlo v Srbiji, saj so ji Tito in sodelavci odvzeli Makedonijo in jo razglasili za avtonomno republiko, obnovili so državnost Črne gore ter oblikovali dve avtonomni pokrajini – Vojvodino in Kosovo. V procesu preoblikovanja države je predstavljala Bosna in Hercegovina najtežji preizkus.¹⁸ Ob začrtovanju omenjenih meja se komunisti niso zavedali koliko nacionalne občutljivosti so vzbudili. Izhajali so namreč iz prepričanja, da ustvarjajo novo družbo, slonečo na proletarskem interakcionizmu, znotraj katerega bodo narodne razlike stranskega pomena, saj predstavljajo tako in tako dediščino preteklosti. Tito je poskušal globoko zakoreninjene nacionalne probleme v državi rešiti z multinacionalno oblastjo z diktatorsko partijo. Ko je prišlo od izključitve KPJ iz Informbiroja (1948), je federalizem ostal komunistična strategija za ravnanje z nacionalnostmi znotraj Jugoslavije. »Bratstvo in enotnost« morda res nista bila realnost, bila pa sta več kot slogan (Mazower 2008, 124). S spremembo ustave 1963 so državo preimenovali v Socialistično republiko Jugoslavijo (v nadaljevanju SFRJ). Nastalo gospodarsko krizo so poskusili omiliti z usklajevanjem centralnega planiranja z zakonom ponudbe in povpraševanja. S tem je bil odpravljen fevdalizem, vendar je bil rezultat takšnega ukrepa strmo naraščanje cen, brezposelnost, stopnje rasti so upadale (prav tam 134). Delavci so se na ekonomsko decentralizacijo in sprostitev nadzora odzvali z ogorčenjem nad partijskimi povzpetniki in z valom nacionalizma

¹⁸ Razlog tiči predvsem v njeni etnični zapletenosti in zaradi tega, ker je bilo potrebno vzpostaviti med njenimi narodnostmi ravnovesje. Odločitev ustave (1946), da postane ena izmed šestih republik ni zadovoljila ne Srbov ne Hrvatov, prav tako pa odločitev ni prijala muslimanom, ki niso bili priznani kot avtonomna narodna skupnost (prav tam, 26). Njihov statusni položaj se spremeni leta 1971, ko so bili prvič priznani kot poseben narod (Mazower 2008, 137).

(Fejto 1971, 376–377). Po letu 1966 se je tako Jugoslavija obrnila v smeri liberalizma, ki so ga narekovale IMF in svetovna banka, da bi Jugoslavija izvedla varčevalne ukrepe in prestrukturiranje gospodarstva. Težave, ki so se pri procesih liberalizacije in modernizacije pojavile, so naplavile nerešene nacionalne probleme.¹⁹ Z novo ustavo leta 1974 sta Tito in Kardelj želela s korenito reformo rešiti jugoslovansko skupnost, ki so jo spodkopavale etnične in družbene napetosti. Po Leninovi formuli je bila vsem republikam, ne pa avtonomnima pokrajinama, priznana pravica do samoodločbe in odcepitve, ki pa ni zadovoljila Srbov (izgubljanje nadzora nad pokrajinama).

S smrtjo Tita (na čelu Jugoslavije je bil 35 let), maja 1980, so se posledice krize še poslabšale in oslabile federacijo. Na plano so prišli vsi ideološki, gospodarski in družbeni problemi. Kot pravi Mazower (2008, 135), je bil partijski slogan »Po Titu-Tito«, le še priznanje ideološkega bankrota. Pomoč in stabilizacija takratnega stanja so zahtevale težke politične odločitve.²⁰ Na ta način je ekonomska kriza načela moč zvezne vlade in odprla pot nacionalističnim prizadevanjem za ekonomske vire in politično moč na regionalnem in republiškem nivoju (prav tam, 136). Zgoraj omenjeni procesi so sprožili krize osebnostih in skupinskih identitet prebivalstva v regiji. Pri ljudeh se je povečal občutek ekonomske in gospodarske negotovosti, ker jih ni več varoval ščit socialistične države. Postsocialistični nacionalisti, kot jih imenuje Koraćeva (2004), so spretno manipulirali z dezorientiranim prebivalstvom. Z iskanjem moči nad federalnim ozemljem so poskusili ustvariti osnove za etnično identiteto, ki bo podprla njihove načrte o izključno etnični državi.

V Jugoslaviji je padec komunističnega režima položaj še dodatno poslabšal. Sili, ki sta po 2. svetovni vojni ohranjali enotnost države, sta bili moč Komunistične partije in Titova karizma. Za čas Titove vladavine, so se napetosti med republikami reševale na zveznem nivoju države in v partijskem aparatu. Še pred Titovo smrtjo so se začela pojavljati trenja med Beogradom in Zagrebom, ki so se kazala v obliki nacionalističnih tokov med partijskim kadrom. Za vzpostavljanje ravnovesja med narodi v Bosni in Hercegovini, je oblast v preteklosti uvedla t.i. »etnični ključ«, vendar pa ta ni več deloval. Na tem območju so se najprej začeli procesi

¹⁹ Hrvati so zahtevali večjo jezikovno in kulturno samostojnost, Srbi so se začeli čutiti ogrožene tako s strani Hrvatov kot tudi Makedoncev, muslimanskih Bošnjakov in albanske manjšine na Kosovu zaradi teženj po etnični osamosvojitvi in povečanju njihovega števila – vidno kasneje v popisu leta 1971 (Pirjevec 2003, 30). Prav slednji so v naslednjih letih sprožili kosovsko vprašanje, ki je postalo predmet široke razprave. Srbi so se začeli zatekati k herojskim mitom, ter tako dovolili, da jih je zasvojil nacionalizem.

²⁰ Zamrznjene plače so odtujile delavce, še posebej so se privijanju upirale slovenska in srbska politična elita (prav tam 135).

proti Aliji Izetbegoviću zaradi obtožbe fundamentalizma in citata v njegovi »islamski deklaraciji«. Nato je sledila izjava Srba Vojislava Šešlja o razdelitvi Bosne in Hercegovine med Hrvate in Srbe ter o muslimanih kot »izmišljenemu narodu«. Na čelu republik je prišlo do sprememb, saj je najprej leta 1987 Miloševiću uspelo prevzeti Zvezo komunistov Srbije.²¹ Z njegovo miselnostjo se niso strinjali na severu, kjer se je oblikovalo protestno gibanje o ločitvi od federacije, ki je vplivala na sam vrh Zveze komunistov Slovenije (ZKS). Prvi rezultati sprememb so bile prve svobodne volitve v Sloveniji (april 1990), kjer je zmagal Demos (liberalno-katoliška usmeritev). Slovenskemu modelu sprememb je sledila tudi Hrvaška, kjer je po volitvah leta 1990 na čelo republike stopila Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) pod vodstvom Franja Tudjmana.²² Na Hrvaškem je Milošević izkoristil napetosti po zmagi Tudjmana med Srbi in Hrvati, in pričel netiti njihov odpor proti legitimni vladi. Ta je dosegel kritično točko v Kninu, ki se je kasneje razširil po celotni Krajini.²³ Že v letih 1987 in 1988, ko se je Srbsko prebivalstvo na Hrvaškem s pomočjo JLA in Miloševića pričelo skrivoma oboroževati, je postalo jasno, da Jugoslavija drvi v vojno. V zadnji polovici leta 1990 so se v Jugoslaviji zvrstili dramatični dogodki, ki ga konec decembra s plebiscitom o samostojnosti in neodvisni državi zakoličijo Slovenci. Kučan, Tudjman, Izetbegović in Gligorov so predlagali preoblikovanje federacije v konfederacijo, vendar so naleteli na nasprotovanje Miloševića. Postsocialistični nacionalisti so potrebovali čas za pripravo svoje propagande, s katero so ustvarili državnega sovražnika in razvili paranojo med etničnimi skupnostmi. Tako kot pri mnogih konfliktih, so mediji igrali pomembno vlogo. Kot izpostavlja Parin (1994, 41), sta bila televizija in radio močno nadzorovana in sta prebivalcem posredovala laži in propagando, ki je bila včasih grozljiva in zelo sentimentalna. Po mnenju Marca Alherrja (v Parin 1994) so bili mediji delno odgovorni za grozote, saj so vzbujali nagon po maščevanju. Kar se je na območju Jugoslavije dogajalo v naslednjih letih, je dodobra predvideval črnogorski pesnik, filozof, politik ter nekdanji drugi mož Jugoslavije Milovan

²¹ Ta poteza je bila napoved Miloševićevih načrtov za uresničenje večnega srbskega sena o »Veliki Srbiji«. Milošević je pred padcem komunizma ponovno začel vzpostavljati srbsko premoč nad Kosovom in Vojvodino. Na začetku je bila njegova politika usmerjena v povečanje srbskega vpliva znotraj Jugoslavije. Njegovi največji zaveznici sta postali JLA in "jugoslovanska duhovna armada", kot je pisatelj Mirko Kovač poimenoval Pravoslavno cerkev (Pirjevec 2003).

²² Slednji kaj kmalu spremeni ustavo in odvzame Srbom status konstitutivnega naroda in jih enači z ostalimi etničnimi manjšinami na ozemlju Hrvaške. Hkrati oživi stare hrvaške simbole, kar še bolj kaže na njegove nacionalistične težnje. Na drugi strani pa Milošević začne spodkopavati temelje Titove Jugoslavije in ukine ustavo iz leta 1974 ter si skuša utrditi oblast v Srbiji, obeh avtonomnih pokrajinah (na Kosovu mu to uspe, kljub žilavemu odporu Albancev), Črni Gori in srbskim prebivalstvom izven republike (Pirjevec 2003).

²³ Med drugo svetovno vojno je bil Knin četniška postojanka, zato je bil posebej občutljiv za propagando Miloševićevih privrženecov o ustanovitvi Velike Srbije, ki jo je podkrepil z geslom "vsi Srbi v eni državi".

Djilas (Đilas), ko je zapisal: »Odcepitev Hrvaške bo sprožila upor srbske manjšine v BiH in na Hrvaškem. Sledil bo vojaški spopad med republikama Hrvaško na eni ter Srbijo in Črno goro na drugi strani. Najhujše je, ker bo vse to sprožilo versko vojno v Bosni in Hercegovini, kar pa pomeni tudi pokol civilnega prebivalstva. Vsi ti dogodki bodo sprožili tudi vstajo Albancev proti Jugoslaviji« (Djilas v Hofbauer 2001, 32).

5.2 Razpad SFRJ in jugoslovanske vojne (1991-2001)

Uvod v vojne je bila intenzivna propaganda s strani Beograda, ki je na psihološki ravni izoblikovala učinkovito politiko.²⁴ Zaradi Miloševićevih propagand in govorov, so se krizne razmere v prvih mesecih leta 1991 v Krajini na Hrvaškem stopnjevale, kjer so Srbi razglasili avtonomno pokrajino Srbska Krajina. Julija je Miloševićeva JLA v Sloveniji doživela poraz in ga tako prisilila, da se je odločil za ambicijo, podobno tisti iz prve polovice 19. stoletja.²⁵ Srbi so za izpolnitev svojih načrtov najprej sprožili incidente v vzhodni Slavoniji in Banji, nato napadli Osijek, Gline, severno Dalmacijo, območje Dubrovnika. JLA je julija prešla na naslednjo fazo s topniškimi in letalskimi napadi. Pri spopadih so JLA na pomoč priskočile enote teritorialne obrambe in paravojaške skupine po vzoru Mihajlovičevih četnikov. Slednje so s pomočjo upokojenih oficirjev organizirale srbske nacionalistične sile in notranje ministrstvo.²⁶ V vsakem primeru je šlo za vojno, v kateri so bile kršene vse konvencije mednarodnega prava. Posebej divje se je vojna razmahnila na vzhodno in zahodno Slavonijo (po podatkih popisa 1991 so bili Srbi na tem območju v manjšini).

Tudjman je na drugi strani v vojni uvedel t.i. »politiko čakanja«, s tem je poskusil prikazati Hrvaško kot žrtev napada in tako prepričati mednarodno skupnost za pomoč. Nadalje so Srbi

²⁴ Začeli so z odkrivanjem množičnih grobov iz 2. svetovne vojne, v procesih nosili relikvije svetnikov kot to vedno počnejo v Srbiji pred izbruhom sovražnosti (Pirjevec 2003, 65).

²⁵ Težila je k zagotavljanju zgolj tistih območji, katerih nadzor je bil nujen za združitev ločenih delov srbskega nacionalnega telesa pod skupno streho (glej Geršak Teodor 1991). Poleg etnične čistke, je bila v srbskem načrtu še zasedba ekonomsko vabljivih ozemelj (Baranja in druga turistična območja Jadrana, itd) (Pirjevec 2003, 69).

²⁶ Na ozemlju so se bojevale paravojaške enote: Knjindje (pod vodstvom kapetana »Dragana«), Tigri (blagoslovljeni s strani pravoslavne cerkve), nacionalna garda Vuka Draškovića, armadni korpus Avala (Šešljeva radikalna stranka), druge četniške formacije, kot so: Beli in Plavi orli, enote Dušana Silnega ... Pridružili so se jim še novi obrazi z divjaško preteklostjo, npr. Žarko Ražnjatović-Arkan, ki je bil nekdanji vodja beograjskih nogometnih navijačev, ropar, morilec, obveščevalec jugoslovanskih tajnih služb in Miloševićev človek. Omenjene vojaške enote so bile znane po tem, da so bili njeni pripadniki pijani in drogirani, zato ne čudi opis njihovih pohodov in nasilja, ki so spominjali na turške roparske pohode iz 15. in 16. Stoletja (Pirjevec 2003, 70–71).

zasedali strateško pomembne točke (avtocesto Zagreb-Beograd, pri Zadru Masleniški most–prekinitev vez med glavnim mestom in Slavonijo ter pretežnim delom Dalmacije) in tako so Hrvati začeli vojno na Hrvaškem čutiti neposredno. Tudi na hrvaški strani se začnejo oblikovati paravojaške enote (Zebra, Črna legija, Hrvaška obrambna sila – HOS), ki se v svojih dejanjih niso razlikovale od srbskih. V vojno je vstopila tudi mednarodna skupnost, ki je vojno dogajanje v Jugoslaviji razumela kot grožnjo mednarodni varnosti in miru. Resnejši ukrep je storil Varnostni svet OZN, ki je nad območjem Jugoslavije oklical splošen in popolni embargo na vse vrste orožja in vojaško opremo. Zaradi nezmožnosti Evropske skupnosti, da bi razumela srbski strateški načrt, je nastradal Vukovar.²⁷

Spopade na Hrvaškem je Alija Izetbegović razumel kot opomin. Dolgo je poskušal biti posrednik med Srbijo in Hrvaško, nato je spoznal, da bo po mednarodnem priznanju Hrvaške in Slovenije sam prepuščen nemilosti Beograda in Zagreba. Od poletja 1991 je postalo jasno, da Srbija namerava na območju BiH uresničiti isti načrt, kot ga je uspešno izvajala na Hrvaškem že eno leto. Napetosti v državi so krepile raznorazne propagande z vseh strani. Srbi so celo govorili o nevarnosti islamskega džihada, s čimer so kasneje tudi upravičevali svoja kruta dejanja do civilnega prebivalstva. Izetbegović se je izrekel za neodvisnost BiH, kar je Karadžić zavrnil in mu napovedal vojno. V potrditev tega stališča je ustanovil Republiko Srbsko Krajino (kasneje Republika Srbska) v BiH. Z idejo Izetbegovića pa se ni strinjala zgolj Srbija, temveč tudi Hrvaška, saj je bil Tudjman že od nekdanj mnenja, da gre za umetno državo. Čeprav sta se omenjeni državi medsebojno bojevali na Hrvaškem, sta se Milošević in Tudjman tajno (op. p. če to lahko sploh označimo za tajno), pogovarjala, da bi si na škodo muslimanskega prebivalstva medsebojno razdelila BiH (prav tam, 106).²⁸ BiH je bila mešanica etničnih skupnosti, ki so bila raztresena po vsem območju, zato jo je bilo nemogoče pravično razmejiti.

V tem času je evropska skupnost mednarodno priznala Slovenijo in Hrvaško (januar 1992). S

²⁷ Mesto je pred vojno štelo 84.000 prebivalcev. Etnično je bil sestavljen iz 44% Hrvatov, 37% Srbov in 20% drugi. Po 86 dneh obleganja, Vukovar pade v roke Srbov. Življenje je izgubilo približno 4.000 ljudi, tiste branilce Vukovarja, ki jim ni uspelo zbežati, so zajeli in jih poslali v srbska vojaška taborišča, nekaj sto ljudi je izginilo. 261 ljudi (zdravniki, ranjenci) iz lokalne bolnišnice so pripeljali v Ovčara, kjer so jih pobili in pokopali na odlagališču smeti. Vse to pa se zahodnim vladam in Rdečemu križu ni zdelo potrebno, da bi ukrepali. Na Hrvaškem padec Vukovarja povzroči emotivni in moralni zlom, množično depresijo in še dodatna notranja trenja (prav tam, 95.)

²⁸ Njunjo sestankovanje se je začelo že marca 1991. Posnetki pogovorov razkrivajo, da je njun načrt slonel na viziji Velike Srbije in Velike Hrvaške. Do sodelovanja pa je prišlo tudi na bojiščih v osrednji Bosni (prav tam, 262).

podpisom dogovora o uveljavitvi premirja (umik JLA s hrvaškega območja, razpustitev paravojaških enot na obeh straneh ...) se je na Hrvaškem končalo prvo poglavje spopadov.²⁹ Na območju OZN so se izoblikovale štiri cone, kjer naj bi modre čelade, skupaj s civilnimi policijskimi enotami (oblikovane po principu etničnega ključa), nadzorovale premirje.

Sedemdeset let po strelu Gavrila Principa, 3. marca 1992, je znova počilo v Sarajevu. Sarajevo, ki je bilo stoletja križišče ljudi in religij, je tistega aprila pričelo svojo najbolj tragično epizodo v zgodovini. Spopadi so se začeli krepiti po evropskem priznanju neodvisnosti BiH, 6. aprila 1992. Srbi so začeli oblegati Sarajevo in ostale predele BiH. V samo enem mesecu in pol so JLA in paravojaške enote zasedle šestdeset odstotkov ozemlja in strateške točke (mostovi, prometnice), pri čemer je umrlo približno 35.000 ljudi, 40.000 ljudi je bilo pregnanih. V Zvoniku Šešljevi četniki prvič uporabijo pojem »etnična čistka«.³⁰ Pri dogajanju v okolici Sarajeva najbolj bode v oči podatek, da UNPROFOR ni ukrepal pri pomoči Sarajevčanom, iz katerega so bežali intelektualci, politiki, predstavniki Rdečega križa ... Naloga modrih čelad je namreč bila, da ukrepajo z orožjem zgolj v primeru samoobrambe. Za še dodatno zaostrovanje razmer, so se julija poslabšali odnosi med Hrvati in muslimani. Do spopada med njimi je prišlo jeseni, ko je Hrvaška obkročila mesto Prozor, v katerem je muslimanska skupnost predstavljala eno tretjino prebivalstva. Hrvati so pobili približno 300 muslimanov. Z uveljavljanjem nadzora v tem mestu so si Hrvati zagotovili pomembno strateško točko za obvladovanje Hercegovine in osrednje Bosne (prav tam, 195–198). Zaradi srbske blokade konvojev mednarodne humanitarne pomoči, se je tako kot Sarajevo s krizo soočalo mesto Srebrenica – simbol mučeniške Bosne. V času vojne se je tja zateklo 50-60.000 beguncev, ki pa so živeli v bedi (brez električnega toka, pomanjkanje pitne vode zaradi uničenih vodnih rezerv, sesutje zdravniške oskrbe, ipd.). Nastalo situacijo je srbski general Ratko Mladić opisal takole: »Čredo smo nagnali v ogrado, sedaj je treba le streljati v živo« (Mladić v Honig in Both 1997, 81). OZN je poleg Srebrenice za zaščiteno območje oklical še Tuzlo, Bihać in Žepa. Maja so se ponovno nadaljevali Hrvaško-muslimanski spopadi, ki kažejo na to, da bosanska vojna ni načela le odnosov med pravoslavci in katoličani, temveč na

²⁹ Posledice spopadov so bile hude: 20.000 mrtvih, 55.000 ranjenih, 3.000 pogrešanih, 600.000 beguncev ter na 23-30 milijonov dolarjev ocenjene škode (prav tam, 109).

³⁰ Etnično čiščenje ni izrecno balkanski fenomen, kot ga Zahod rad predstavi. Tovrstni način nasilja nad človeštvom se je dogajal v večini srednje in vzhodne Evrope med in takoj po Hitlerjevi vojni. V štiridesetih letih se je zgodilo več kot petdeset nasilnih razselitev Nemcev, Poljakov, Ukrajincev in mnogih drugih. Izvor te krutosti ne leži v balkanski mentaliteti, temveč v naravi državljanske vojne, ki jo vodijo tehnološki viri moderne dobe. Državlanske vojne za razliko od nacionalnih vojn ne združujejo družbe, temveč zaostrijo latentne napetosti in razlike, ter se odvijajo sredi popolnega zloma družbenih in vladnih institucij (Mazower 2008, 148).

splošno med kristjani in muslimani (Pirjevec 2003, 267). Izkazalo se je, da tokrat v BiH na terenu medsebojno sodelujejo tudi Srbi in Hrvati. Ko je Mladićeva četa zasedla območje med krajema Sarajevo in Goražde, je Izetbegović dokončno ovrigel svojo idejo o multikulturni BiH. Rezultat prepletanja katoliške gorečnosti in slepega nacionalizma so bila taborišča v Gabeli in Dretlju, kjer so Hrvati zapirali muslimane. Na drugi strani so funkcionarji Rdečega križa podali poročilo, kjer je razvidno, da je sarajevska vlada organizirala 24 taborišč. Od te točke dalje, nobena od treh strani ni več mogla trditi, da je žrtev spopadov (Pirjevec 2003, 275).³¹

Sočasno z vojnimi dogodki so 25. maja 1993 v Haagu, s soglasno sprejeto resolucijo Varnostnega sveta OZN, ustanovili Mednarodno kazensko sodišče za območje nekdanje Jugoslavije (ang. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia, v nadaljevanju ICTY). Sodišče naj bi v skladu z anglosaksonsko prakso sodilo odgovornim za vojne zločine, genocid in zločine proti človeštvu, zagrešene na območju nekdanje Jugoslavije po letu 1991. Upanje na prenehanje spopadov med Hrvati in muslimani je vzbujal sporazum zunanjih ministrov Mateja Granića in Harisa Silajdžića o prekinitvi ognja. S podpisom Washingtonskega sporazuma so Hrvati in muslimani prenehali z medsebojnim napadanjem in izoblikujejo Muslimansko-hrvaško federacijo, ki naj bi zajemala vsaj 58 odstotkov bosansko-hercegovega ozemlja, medtem pa naj bi bilo 70 odstotkov še vedno pod nadzorom Radka Mladića. Zaradi zaostrovanja spopadov, so se ZDA preko CIE odločile skrivaj oboroževati muslimane. 24. aprila 1995 sta Mladić in Karadžić pristala na spisku vojnih zločincev Haaga. Zaradi operacij »Blisk« in »Maščevanje« se je OZN odločil zmanjšati čelade v BiH in jih raje namestiti na območje Muslimansko-hrvaške federacije (v praksi to pomeni zapustitev Srebrenice, Žepe in Goražde) ter na ta način ohromiti Unprofor (prav tam, 378–385). Srbi so tako imeli proste roke za uresničitev svojih ciljev–še naprej so napadali Sarajevo, Tuzlo, Bihac ... Razmere v Srebrenici se niso bistveno spremenile od aprila 1993, ko je bila razglašena za »zaščiteno območje«. Rupert Smith je slutil nevarnost in je zato predlagal enoti za hitro posredovanje (ang. Rapid reaction force), da bi odprla koridor do Drine in tako zagotovila tamkajšnjim enklavam preživetje, a je naletel na nasprotovanje generalnega sekretarja OZN Butrosa Butrosa-Galija, saj naj te enote ne bi uporabljali za zagotavljanje miru. Od 9. julija

³¹ O taboriščih se je govorilo že julija 1992, ko je na srbska taborišča opozarjal Izetbegović. Vendar se Zahodu na podlagi teh obtožb ni zdelo potrebno ukrepati. Kljub prizadevanju Srbov, da bi pred mednarodno javnostjo zakrili svoja taborišča, so na dan prišli grozljivi podatki: Srbi so v industrijskih podjetjih, skladiščih, rudnikih, vojašnicah, športnih igriščih, rekreacijskih središčih ustanovili kar 94 taborišč, skozi katera je šlo najmanj 400.000 ljudi (prav tam, 174).

1995 so srbske enote napadale Srebrenico, ki pa se ni mogla dostojno braniti, saj so enklave izročile orožje modrim čeladam. Mladić in Krstić sta 12. julija vkorakala v Potočane in nizozemskemu generalštabu obljubila, da bosta otroke, žene in starce odpeljala na območja pod sarajevsko oblastjo. Moške med sedemnajstim in šestdesetim letom pa naj bi vsakega posebej identificirali, saj bi se lahko med njimi skrivali zločinci. Sledili so štirje dnevi pokolov, nihče ni nič ukrepal. Srebrenica je po genocidnem dejanju Srbov, kjer so pobili 8372 ljudi, postal simbol sramote OZN (prav tam, 389–405).³²

Da bi Hrvaška osvobodila Krajino, je organizirala do tedaj najbolj udarno silo in izpeljala operacijo »Nevihita« (Oluja) pod taktirko Anteja Gotovine.³³ Operacije so v naslednjem mesecu na terenu vzpostavile povsem novo razmerje sil, saj je Hrvatom uspelo osvoboditi območja, ki so bila od 1991 pod srbsko oblastjo. Washington je nato kasneje prisilil Zagreb v prenehanje svojih osvajalskih načrtov, saj naj bi morebitni napad na Banjaluko spodkopal mirovne pogovore. S tem je nastopila prekinitev ognja in začetek mirovnih pogajanj (prav tam, 445–450). Najprej so potrdili ozemeljsko celovitost Hrvaške, in s tem načelo o nedotakljivosti meja med republikami nekdanje Jugoslavije, Srbi iz vzhodne Slavonije so se morali odpovedati avtonomni državi. Najbolj so se zataknila pogajanja o razmejitveni črti med Bošnjaško-hrvaško federacijo in Republiko Srbsko ter pri statusu Sarajeva. Med pogajanja je prišlo do obtožnice iz Haaga, ki je Karadžića, Mladića in Martića obtoževala genocida. 21. novembra 1995 je bil sporazum med Tudjmanom, Izetbegovićem in Miloševićem sklenjen. Daytonski sporazum vsebuje nadzor nad izvajanjem mirovnega sporazuma, ohranjanjem premirja, delovanjem glavnih državnih institucij, itd. Sporazum pa ni omenjal sodelovanja s haaškim sodiščem, kar bi lahko razumeli kot to, da je mednarodna skupnost molče sprejemala agresijo in etnično čistko. Te so se dogajala tudi v času poteka sporazuma.³⁴ Zanimivo misel o zaključku vojnega dogajanja v BiH povzame beograjski opozicijski štirinajstdnevnik Republika:

Ta vojna je združevala v sebi vse vojne, kar jih pozna zgodovina: bila je etnična, verska, državljanska, imperialistična in agresivna vojna [...] Bila je vojna kmetov proti meščanom, vojna za izenačenje srednjega sloja, vojna za zemljo in kri [...] Mir nima alternativ. Predstavlja prvi pogoj za ponoven začetek življenja. Treba mu je dati priložnost, da ne bomo ponavljali zločinov, da ne ostanemo prizorišče za

³² Največ mrtvih je bilo starih med 18 in 29 let (Pirjevec 2003). Do sedaj je bilo identificiranih 6006 žrtev (Delo.si 2015)

³³ Zahodne sile so Tudjmanu s to operacijo dale zeleno luč za etnično čistko v Krajini (prav tam, 420).

³⁴ V vojni je umrlo približno 100.000 ljudi, 10.000 je bilo pogrešanih. Po uradnih podatkih je 1425 dnevno obleganje Sarajeva zahtevalo 11.541 žrtev, okoli 50.000 je bilo ranjenih (Delo.si 2012).

spopade sveta [...] Toda, sli smo zares zreli za mir, posebej če pomislimo, da so pse vojne z vrha razglasili za bogove miru? (Prijevec, 2003, 460)

Stanje v Srbiji se po Daytonskem sporazumu ni umirilo, slabe socialne razmere so ljudi silile k demonstracijam. Zaradi svoje šibkosti je Srbija na Kosovu uvedla kolonialne razmere. Kosovska kriza se je pričela že leta 1981 z demonstracijami, razmere pa so se zaostrele pomladi 1989, ko je srbska skupščina ukinila avtonomijo Kosova. Srbi so imeli Albance za skrunitelje svete zemlje. Pod okriljem osvobodilne vojske Kosova (OVK), z geslom svobodno Kosovo, se je pričel boj za samostojnost. Podobno kot Srbi so si Kosovari želeli velike Albanije (združitev celotnega etničnega prostora znotraj srbskih, črnogorskih in makedonskih mej z matično državo). Pričelo se je čezmejno sodelovanje OVK-ja, ki je delovalo po vzoru teroristične strategije Palestinskega osvobodilnega gibanja – na nasilje države bo odgovorila z nasiljem (prav tam, 466–468). Milošević je spomladi 1997 nemudoma ukazal racijo posebnih policijskih enot notranjega ministrstva (Milošević jih kliče »enote za boj proti terorizmu«) v okolici Drinice, kjer je sledil pokol Albancev. Pokol je začel odmevati v Haagu, kjer je generalna tožilka Louise Arbour začela iskati podatke o napadu in njene odgovorne. Načrt Srbije je znova postal izgon 360.000 Albancev z območja Kosova, ki bi jih nadomestili srbski begunci iz Krajine in BiH. ZDA so videle zaustavitev nasilja na Kosovu v posredovanju Nata, čemur pa je nasprotovala evropska skupnost. V omenjeno dogajanje je tako posegla mednarodna skupnost, ki je izoblikovala kontaktno skupino za razrešitev kosovskega vprašanja. Ta je videla rešitev problema v ureditvi po zgledu južne Tirolske, ki pa je propadel (prav tam, 478–481). Na srbski strani so se pokoli, posilstva, uničenje polj, pobijanje živine in izgnanstvo vrstili en za drugim. Milošević nikakor ni pristal na dogovore s predstavniki Zahoda. Vse to je šlo na mlin Javierju Solani, ki je marca 1999 avtoriziral operacijo »Allied Force«. S to operacijo se je Nato prvič v zgodovini odločil za napadalno akcijo zoper suvereni državi. S tem je kršil ustavno listino OZN in posledično mednarodno pravo (prav tam, 507). Z vsemi sredstvi je skušal Nato streti Miloševića, ki naj bi se zaradi šibkosti v oborožitvi svojih sil vdal v 2 – 3 dneh. Vendar pisci načrta niso upoštevali miselnosti Miloševića in srbskega naroda, ki se najbolje izkaže v trenutku ogroženosti. Makedonija je zaradi strahu pred še večjim valom beguncev zaprla svoje meje. Po poročilu Britancev, naj bi bilo od poletja 1998 1.100.000 ljudi prisiljenih v beg. Beograjska oblast je aprila zaprla meje z Albanijo in Makedonijo in tako prisilila ubežnike, da se utaborijo ob meji (prav tam, 521–522). V tretji fazi napada (24. marec – 10. junij 1999) je Nato prešel na civilne tarče in infrastrukturo, pri tem pa je uporabljal tudi bombe s konicami iz osiromašenega urana (na plan pridejo

informacije o uporabi tovrstnih bomb tudi leta 1993 in 1994 v BiH). Na Nato se je usul val kritik, saj naj bi nosil krivdo za množično begunstvo in etnične čistke.³⁵ Na podlagi dokumentacije, ki so jo zbrale vlade Nemčije, Anglije, ZDA in Francije, je haaška generalna tožilka Arbour izdala tiralico zoper Miloševića in štirim drugim predstavnikom režima zaradi zločinov proti človeštvu in kršenju mednarodnih dogovorov o vojnem pravu. To je bil pokazatelj, kako je jugoslovanska kriza vplivala na razvoj mednarodnega prava. Milošević je po posredovanju Rusov predloge mirovnega sporazuma sprejel konec maja in po 79 dneh je bilo bombardiranje konec.³⁶ Mirovni sporazum so sprejeli 2. junija 1999. Na območje Kosova so začele prihajati enote KFOR-ja, ki pa sprva niso bile najbolj uspešne pri vzpostavljanju reda zaradi nepopustljivosti OVK.

5.3 Konec vojne in razmere danes (2001-2015)

Po končanih morijah na Balkanu je vojna začela dobivati svoj epilog. Franjo Tuđman bi zagotovo pristal na zatožni klopi haaškega sodišča, če ne bi konec leta 1999 umrl. Njegov skrajni nacionalizem so mnogi označili za enega poglavitnih vzrokov nestabilnosti balkanske regije. Kako so bila globoko zakoreninjena nacionalna čustva, so pokazale demonstracije v Zagrebu in hrvaškem delu BiH, ko je Sabor izglasoval izjavo o sodelovanju s Haagom in mu hkrati priznal pristojnosti za zločine na Hrvaškem, storjenih med letoma 1991 in 1995. V Haagu so se tako znašli »junaki« domovinske vojne.³⁷ V BiH je bil, kljub sprejetemu premirju, napredek k politični in etnični spravi malo viden. Na volitvah 1996 so ponovno zmagali srbski in hrvaški nacionalisti. Sfor je začel na pobudo Haaga preganjati vojne zločince.

Zahod je upal, da bi v Srbiji prišlo do državnega udara, ki bi spodkopal Miloševića. Septembrske volitve so v Srbiji postale prava saga, saj je po skoraj enomesečnem štetju volilnih glasov Vojislav Koštunica premagal Miloševića. Z zmago Koštunice, je mednarodna

³⁵ Tudi kasneje je bil Nato tarča kritik, saj naj bi njihovi napadi napeljevali k vojnim zločinom. Zanimiv podatek je še ta, da je z začetkom Natovih napadov prišlo do najhujših pokolov albanskih civilistov. V prvih dveh tednih je bilo več civilnih žrtev kot pa v prejšnjih desetih letih (od preklica avtonomije 1989).

³⁶ Vojna na Kosovu je na koncu zahtevala 10-12.000 življenj Albancev ter 3000 srbskih, ranjenih je bilo 8.000 ljudi, materialna škoda pa je znašala 35-40 milijard dolarjev (Pirjevec 2003, 544; Delo.si 2008). Po umiku srbskih čet, so Albanci odkrili 325 množičnih grobišč in izkopali 4000 trupel (Pirjevec 2003, 575). Skupno je v vojnem času Kosovo zapustilo več kot milijon beguncev.

³⁷ Predsednik Stipe Mesić Haagu izroči posnetke za čas Tuđmana v njegovem uradu, kjer je razvidna vpletenost Tuđmana v vojne zločine. Prav tako posnetki dokazujejo sodelovanje z Miloševićem (Pirjevec 2003, 555).

skupnost preklicala sankcije nad Jugoslavijo. Koštunica se je po zgledu Čila in Južnoafriške republike zavzel za ustanovitev Komisije za resnico in spravo (prav tam, 558–564). Sledila je aretacija Miloševića, ki je pristal v beograjskih zaporih zaradi izrabe uradnega položaja. S tem je Koštunica za nekaj časa odložil njegovo predajo Haagu zaradi sojenja o vojnih zločinih. Djindjićeva vlada je junija 2000 naposled le sklenila Miloševića predati Haagu. Sodni proces proti Miloševiću je trajal vse do njegove smrti marca 2006. V dolgotrajnem procesu je sam velikokrat podal svoja videnja dejavnikov pri razbitju Jugoslavije, pri tem pa obtožil tudi mednarodno skupnost. Nekajkrat je tudi prikazal popolnoma drugačna dejstva od tistih, ki jih je imelo ICTY. V vsem tem času je Črna Gora začela kazati svoja nagnjenja k neodvisnosti, do katere je nato prišlo junija 2006. Po volitvah v Srbiji leta 2008 je na oblast prišel prozahodni politik Mirko Cvetković. Kljub resnemu dvomu o verodostojnosti ICTY-ja, je že na začetku dal aretirati Radovana Karadžića in ga izročil Haagu (Zalokar 2009, 280).

Prisotnost Kforja ni umirila stanja na Kosovu. Območje je bilo prežeto s korupcijo, mafijo, tihotapljenjem ljudi, mamil, ipd. Kosovo je hotelo samostojnost, mednarodna skupnost, na drugi strani, pa avtonomijo in priključitev k Jugoslaviji (prav tam, 575). Paravojaške sile so občasno izvajale etnične čistke nad Srbi, Črnogorci, Romi (svoja dejanja so imenovala albanizacija prebivalstva). V začetku leta 2001 je premier Djindjić ponudil Albancem roko sprave – obljubil jim je enakopravnost znotraj srbskega družbenega in političnega življenja. S tem je vsaj za nekaj časa umiril napeti položaj (prav tam, 582). Do spopadov na območju Makedonije je prišlo spomladi 2001, kjer je albanska manjšina kritizirala svoj položaj. Vojno stanje se je prekinilo z Ohridskim sporazumom (prav tam, 600). Na Kosovu se stanje ni umirilo, spomladi 2004 so izbruhnili etnični nemiri. Albanske množice so začele uničevati srbsko lastnino, pri tem pa je Kfor s težavo brzdal strasti. Razmere so pripeljale do pogajanj o nadaljnjem statusu Kosova. Priština je zahtevala neodvisnost (k temu se je začel nagibati tudi Zahod), Beograd pa je hotel ohraniti suverenost nad Kosovom. ZDA in z njo povezani krog zahodnih držav so stopnjevale pritisk nad Srbijo, naj sprejme neodvisnost Kosova. Velike zahodne sile so nemudoma priznale neodvisnost Kosova, ki jo je razglasila oblast v Prištini v začetku leta 2008 (op. p. lahko razumemo čemu poimenovanja »Nato država«). Vendar pa jim na svojo stran ni uspelo dobiti vseh članic Nata in EU, saj so nekatere države svoje nepriznanje utemeljile z nezakonitostjo takega priznanja. Tovrstno priznanje naj bi namreč predstavljalo grožnjo svetovnemu miru in odpiralo vrata separatizmu celotnemu svetu (Zalokar 2009, 278). V demokratični in človekoljubni retoriki Zahoda je Jože Pirjevec videl naklep ZDA in njenih zaveznic, da nadaljujejo s svojim osvajanjem na Balkanu (Pirjevec v Zalokar 2009, 232).

Čeprav lahko rečemo, da so se razmere na območju nekdanje Jugoslavije deloma umirile, je še vedno ostalo odprtih veliko vprašanj. Delov novinar Dejan Vodovnik (2014) je mejna vprašanja na tem območju imenoval kar »igre brez meja«, saj sta do oktobra 2014 medsebojne meje uredile zgolj Črna gora in Bosna in Hercegovina. Z aretacijo Gorana Hadžića julija 2011, je Haag 18 let po svoji ustanovitvi sprejel še zadnjega od 161 obtožencev, ki so bili obtoženi za zločine med vojnama na območju nekdanje Jugoslavije (1. polovica 90. let prejšnjega stoletja) (Einspieler in Kajzer 2011). Na žalost pa se je s tem »zmagoslavjem« sočasno začelo obdobje moralnega propada haaškega sodišča. Po mnenju novinarja Ivana Đikića »smo izgubili instrument, ki je bil v določenem obdobju zelo pomembno orodje pravice na tem območju. Sodišče je predstavljalo orodje mednarodnega reda, hkrati pa tudi grožnjo tistim, ki bi se v prihodnosti odločili za tovrstna grozodejstva. Vedno bolj se vdaja političnim silam, spletkam in sodbam« (TV Slovenija 2014). Čeprav Petra Rotar iz katedre za mednarodne odnose na Fakulteti za družbene vede, meni, da je delo mednarodnega sodišča za vojne zločine v nekdanji Jugoslaviji zelo pomembno, pa izpostavlja, da

žal tudi najhujši zločini ne morejo uiti instrumentalizaciji v politične namene. Tako smo priča politizaciji sodb na vseh straneh. To je zelo slabo za proces sprave in za pokonfliktno normalizacijo odnosov. Sodišča sporočajo nekaj zelo pomembnega: krivi so konkretni posamezniki, ki so zločin storili ali ki ga niso preprečili – ti posamezniki so lahko vojaki, poveljniki ali politični voditelji. Kriv torej ni cel narod. In vsaka politizacija sodb seveda ohranja to napačno predstavo o kolektivni krivdi nekega naroda (Tomovič 2015).

Z oprostivijo Ante Gotovine novembra 2012 (sprva je bil obsojen na 24 let zapora) se je začel niz oprostilnih sodb, ki so ponovno poslabšale sosedske odnose.³⁸ Zloglasna je bila začasna izpustitev vodje srbskih radikalcev Vojislava Šešlja po 12 letih pripora in to ravno v času obletnice Vukovarja. Šešelj³⁹ je na emocije srbskega in hrvaškega naroda odigral s sežigom hrvaške zastave pred sodiščem v Beogradu. V letu 2015 pa se redno pojavlja na raznih nacionalističnih shodih in ob tem se nam poraja vprašanje, kako je lahko tak človek na prostosti zaradi slabšega zdravstvenega stanja, kot je sporočilo haaško sodišče. Florence

³⁸ Kaj bodo prinesle nadaljnje obsodbe Haaškega sodišča, ne moremo povsem vedeti. Obsodba Radka Mladića je pričakovana v letu 2015, Radovanu Karadžiću pa bo obsodba izrečena do konca leta 2015. Omenjena dva sta samo dva izmed mnogih, ki še čakajo na dokončne odločitve haaškega sodišča. Več o končnih obsodbah na spletni strani ICTY: <http://www.icty.org/sections/TheCases/JudgementList#2015>.

³⁹ Jože Pirjevec (2001) ga imenuje fanatični in psihopatski vodja. V času vojne in njegovega vodenja Radikalne stranke v devetdesetih, je ostro nastopil proti nasprotnikom jugoslovanske vojne. Za novinarja Stojana Cerovića in Vesno Pešić je celo zahteval usmrnitev zaradi iniciative »Poziv k dezertiranju«, ki sta jo podpisala skupaj z vrsto uglednih razumnikov.

Hartmann je dejala, da vidi njegovo izpustitev kot zelo problematično, saj gre za »človeka, ki je še dovolj v formi, da v regiji neti nemire« (Štok 2014). Ob 20. obletnici genocida v Srebrenici, so oživel spomini, ob tem pa tudi razne politične manipulacije na strani zahoda in Srbije ter Rusije. Tik pred obletnico genocida v Srebrenici je srbski premier Aleksandar Vučić potrdil udeležbo na spominski slovesnosti v Potočanih, saj naj bi s tem dejanjem pokazal pripravljenost na spravo in poklonitev žrtvam. Na komemoraciji pa je naletel na žvižge in manjši »napad« s platenkami. Po njegovem mnenju je to pomenilo korak nazaj v procesu sprave. Mitja Žagar (2010, 47–49) z Inštituta za narodnostna vprašanja je mnenja, da so bili pretekli (op. p do leta 2010) poizkusi sprave neuspešni in izgubljena priložnost. Meni namreč, da bi morali uvesti srednje in dolgoročne strategije za vse ravni družbe, ki bi spodbudile vključenost in enakopravno sodelovanje vseh strani. Strategije bi temeljile na skupnih interesih, ki pripomorejo k izboljšanju perspektive v prihodnosti. Kar izpostavlja kot problem je, da v regiji ne obstaja konsenzus o spravi, prav tako pa kritizira akterje, ki bi se morali vključevati v proces sprave, a se ne. Zaradi tega meni, da je delovanje iniciativ, kot je REKOM, nujna za to regijo.

S prihodom gospodarske krize in posledično vse slabših socialnih razmer vsaka ideja pade na plodna tla. Problem, ki ga izpostavlja predsednik Mladine hrvaške čiste stranke prava je, da se ljudje v Evropi sedaj pridružujejo nacionalnim, domoljubnim in političnim gibanjem. Kar pa lahko predstavlja grožnjo miru (TV Slovenija 2014). Prav dejanja sežiga zastave in nacionalistično usmerjeni politiki vzbujajo določena (največkrat negativna) čustva pri ljudeh. S takimi dejanji in poudarjanjem delitev (etnične, nacionalne, verske) pa skušajo zakriti realne probleme v družbi. Nasprotna čustva pa vzbujajo iniciative za medkulturno sobivanje in pričevanja posameznikov, ki so v vojni pred smrtjo rešili nekoga iz druge verske ali narodnostne skupine.⁴⁰ Kot pravi Hartmannova, so namreč taki ljudje pravi junaki vojn (Štok 2014). Glede sprave na Balkanu Vili Einspieler in Rok Kajzer (2011) pravita, da je le-ta v rokah nove generacije, ki so bile v času vojne v pleninah ali pa takrat še sploh niso bile rojene. S tem se strinja tudi dr. Petra Roter s katedre za mednarodne odnose na Fakulteti za družbene vede, ki pravi, da bi na politični ravni od sedanjih političnih elit težko pričakovali spravo. Po drugi strani pa opaža na medčloveški ravni v Srebrenici vsaj nekaj znakov sprave. Mnogo

⁴⁰ Primer sprave na osebni ravni opisuje Svetlana Broz v svoji knjigi *Dobri ljudje v času zla* (1999). V knjigi je zbranih preko sto avtentičnih zgodb o pomoči »sovražniku«, ki so se pred in med vojno zgodile med posamezniki različne etnične pripadnosti. Avtorica je potovala po Bosni in Hercegovini, da bi dobila čim več zgodb pripadnikov srbske, bošnjaške in hrvaške etnije.

mladih v BiH pravi, da njihova glavna ovira ni etnična identiteta soseda, ampak je to najprej korupcija, pomanjkanje delovnih mest in podobno (Tomovič 2015). Kot vidimo, smo še vedno velikokrat priča sovražnemu političnemu delovanju, vendar prav tako obstajajo posamezniki in skupine, ki oznake političnega delovanja presežejo in sprejmejo odločitve, ki predstavljajo osnovo za spravo v prihodnosti. Čeprav so zmage posameznikov majhne, pomenijo ogromno za multietnično prihodnost in dokazujejo osebno motivacijo k končanju nesoglasij. Zato je prav, da damo prostor tudi tistim, ki v prihodnost balkanske regije ne vključujejo nezaceljene rane preteklosti.

6 ŠTUDIJA PRIMERA

Empirični del naloge vsebuje študijo primera, ki sem ga teoretično predstavila skozi prejšnja poglavja. Ker študija primera potrebuje čim več podatkov, je priporočljivo, da se uporabi čim večje število metod. Kot sem že uvodoma omenila, bom uporabila kombinacijo kvalitativnih metod. Razlog za tovrstni način raziskovanja tiči tudi v tem, da gre v mojem primeru za specifično temo. O spravi in športu na območju zahodnega Balkana je zapisanega, oziroma raziskanega zelo malo. Sprava in šport sta zelo široka pojma, zato bo študija specifičnega primera pripomogla, da bom njuno medsebojno povezovanje in vplivanje bolje razumela. Večina metod je bila izvedenih v obdobju od avgusta 2014 do avgusta 2015. Zaradi večje preglednosti in razumevanja tematike, bom podatke in rezultate vsake metodologije predstavila posebej. Pridobljene podatke, glavne ugotovitve in rdečo nit vseh metod bom povzela v diskusiji.

6.1 *Terensko raziskovanje*

Za raziskovanje vpliva športa na proces sprave sem izbrala humanitarni košarkarski tabor »I came to play«. Košarkarski tabor se vsako leto odvija v naselju Letenka na Fruški Gori, ki se nahaja v bližini Novega Sada (Srbija). Na enotedenski tabor so vabljeni vsi mladi iz vseh držav nekdanje Jugoslavije (Slovenija, Srbija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Črna Gora, Makedonija, Kosovo). Tabor ne obiščejo zgolj košarkarji in košarkarice, temveč tudi otroci iz sirotišnic, lansko leto pa tudi otroci s področji, ki so jih prizadele poplave februarja 2014. Idejni vodja košarkarskega tabora na Letenki je Mihajlo Delić, ki je ustanovitelj športno humanitarne organizacije PLAY. Pred pričetkom terenskega raziskovanja, sem za soglasje prosila organizatorja tabora. Terensko delo je potekalo od 1. do 8. avgusta 2014, saj sem želela preveriti kakršne koli spremembe v odnosih med udeleženci, ter pridobiti čim več informacij o delovanju organizacije Play in tabora »I came to play«. Letošnjega tabora, ki je bil šesti zapovrstjo, se je udeležilo 115 mladih⁴¹ iz Hrvaške, obeh delov Bosne in Hercegovine, Srbije in Črne gore. Prejšnja leta so imeli tudi skupine iz Slovenije, Makedonije in Kosova. Tabor temelji na humanitarni ravni, kar pomeni, da udeleženci (košarkarji, trenerji,

⁴¹ Od tega 40 punc in 75 fantov. Najmlajša udeleženka je bila stara 12 let, najstarejši pa 20.

prostovoljci) na taboru bivajo brezplačno. Njihovo bivanje (vključuje tudi tri dnevne obroke hrane) finančno sponzorira ameriška ambasada v Beogradu. Tabor je sestavljen tako, da poleg košarkarskih treningov vključuje še delavnice in predavanja na temo aktivizma, prostovoljstva, tolerance, sprave, razreševanja konflikta, izobrazbe, ekipnega dela, multikulturalizma. Vsak dan se prične z jutranjih tekem, ki mu sledi zajtrk. Po enournem počitku sledi dopoldanski trening, ki traja uro in pol do dveh ur. Pred kosilom sledi delavnica ali predavanje na izbrano temo. Okoli petih popoldne sledi popoldanski trening, ki traja tako dolgo kot dopoldanski. Po njem sledi večerja ter nato predavanje ali delavnica, ki je bodisi povezana z dopoldansko tematiko bodisi odpira nove teme ali probleme današnje družbe. Zvečer so udeleženci prosti. Informacije, ki sem jih pridobila na terenu, so rezultat interakcije s trenerji, prostovoljci, udeleženci, predavatelji, ki so nastali kot spontani pogovor. Druge pomembne informacije sem pridobila na podlagi lastnega opažanja.

Kot pravi ena izmed uslužbenk, ki skrbi za bivanje udeležencev, je prvi dan tabora vedno zanimiv. Videti je izgubljene obraze, ki ne poznajo nikogar razen tistih, s katerimi so prišli na tabor. Spet na drugi strani je slišati krike veselja, objemanja, solz, ko se udeleženci izpred prejšnjih let ponovno srečajo. Najbolj se mi je v spomin vtisnil objem hrvaškega dekleta in fanta iz Novega Sada, saj je bil podoben tistim iz filmov. Zagledala sta se na razdalji stotih metrov, zakričala imeni eden drugega in si stekla v objem. Trener iz Novega Sada, ki že dlje trenira mlade na taboru in pomaga pri njegovi organizaciji, potoži, da je prvi dan trenerjem najtežje, saj je mlade težko disciplinirati. Omenjeni je tudi razporedil mlade po sobah. Načelo tabora je, da je v vsaki sobi največ en udeleženec iz različnih držav. Kljub temu, da letos to ni bilo izvedljivo, se je potrudil narediti »multikulturno mineštro«, kot mi je sam pripomnil. Vsakega dneva tukaj ne bom opisovala, saj ti podatki niso uporabni pri proučevanju raziskovalnega vprašanja. Osredotočila se bom predvsem na glavne ugotovitve.

Prvi dan sem zasledila zanimiv pogovor med starejšim trenerjem iz Sarajeva in trenerjem iz Črne Gore. Pogovarjala sta se o konfliktih v devetdesetih letih. Bosanski trener je rekel, da sam ne bi mogel nikoli odsloviti človeka samo zaradi tega, ker prihaja iz t.i. »sovražne strani«. Kar se mu zdi najbolj napačno v današnji družbi je obtoževanje celotnega naroda ali države za storjene zločine v preteklosti. Skrbi ga situacija, ko v času krize priplavajo nacionalistične težnje ponovno na plan in jih njihove vodje radi izrabijo pri mladih, ki so brez zaposlitve. Menil je, da bi morali nekako vcepiti ljudem v glavo, da je sedaj najbolj važna gospodarska razvitost, izhod iz revščine ter medsebojno sodelovanje. Vendar se bo po

njegovem mnenju to zgodilo v premajhnem številu, da bi doseglo kakšen večji učinek. Zvečer je nekaj trenerjev sedelo skupaj pri igrišču, slišati je bilo veliko šal na medsebojni račun. V času trajanja tabora sem opazila, da je večerno druženje trenerjev nekakšna stalnica. Pogovarjajo se o različnih temah, največkrat je slišati prigode s treningov. Drugi dan tabora sem nekaj časa preživela s hrvaškim trenerjem, ki je po izobrazbi zgodovinar ter uči na eni izmed osnovnih šol v Koprivnici. Povedal mi je, da se sem radi vračajo zaradi pozitivnega vzdušja in dobrih medsebojnih odnosov iz preteklih let. Med najinim pogovorom je izpostavil problem, da so bili ti mladi v obdobju po vojni vzgojeni na način, da iz družbe absorbirajo vrednote in podobe »drugega« namesto, da na podlagi lastnih izkušenj. Dodaja pa, da so tovrstni projekti, kot je ta košarkarski tabor, tisti agenti, ki mlade usmerjajo k drugačnemu razmišljanju. Sam namreč opaža, kako tekom tabora mladi gledajo na druge narode kot na svojega lastnega, in se ne obremenjujejo s tem, iz kje kdo prihaja. Slaviša Raković, socialni antropolog, ki je študiral tudi v Ljubljani, je istega dne imel predavanje o družbeni odgovornosti mladih. Med drugim je izpostavljal projekte za mir in spravo. Po njegovem mnenju tabor »I came to play« ni samo športni tabor, temveč vsebuje tudi mirovne komponente, ki jih je treba pri mladih gojiti. Tretji dan je bilo na delavnicah najprej govora o konfliktih in nasilju v družbi, kjer sem opazila veliko participacije mladih z vprašanji in pripombami s tega področja. Glavni poudarki so bili, da je konflikt zelo lahko začeti, veliko težje ga je končati in normalizirati odnose. Prostovoljci smo se odločili, da je razumevanje reševanja konfliktov in utrjevanja medsebojnih odnosov uspešno prikazati preko iger za »team building«. Naj omenim samo eno izmed petih, ki smo jih izvajali. Imenuje se ljudski krog, njen nauk je: »Če se dogovarjamo, lahko rešimo tudi na videz najbolj nerešljive naloge ali konflikte«.

Četrty dan tabora je bil najbolj razgiban, saj je ta dan namenjen medijem in obisku ameriške ambasade iz Beograda. Po jutranjem treningu so začeli prihajati novinarji, župan mesta Novi Sad, sekretar z ministrstva za šport in mladino Nenad Borovčanin (nekdanji evropski prvak v boksu). Slednji je mladim povedal, da ljubezen do športa, marljivost, trdo delo in prijatelji izoblikujejo posameznikov karakter. Proti koncu je mladim sporočil, da v življenju obstajajo enaka pravila kot v športu, ter da naj prenesejo svoje znanje in občutke iz tabora tudi izven njega. Dodal je še, naj v svoji družbi širijo duh tolerance in spoštovanja do drugih. Dan je nato potekal v znamenju obiska ameriške ambasade, katera je tudi odigrala tekmo z ekipo tabora »I came to play«. Medije in mlade sta nagovorila ameriški veleposlanik Michael Kirby in predstavnik ambasade za odnose z javnostmi, Rajan Roulands,. Govorila sta o prenašanju

vrednot športa v vsakdanje življenje ter da je šport v balkanski regiji pomembno orodje za povezovanje narodov. Mlade na taboru je veleposlanik Kirby označil za zgled vsem ljudem, še posebej politikom v regiji. Sam zelo pozdravlja iniciative za spravo. Peti dan je minil v duhu zdravega načina življenja, pod vodstvom fitnes trenerja iz Novega Sada. Med popoldanskim treningom sem z enega izmed igrišč zaslišala ploskanje in kričanje. Ko sem se približala, sem opazila, da je ta trening posvečen štafetnim igram. Videti in slišati je bilo spodbujanje »Ajmo brate«, ploskanje in objemanje. V času treningov sem nekajkrat opazila medsebojne prijateljske odnose, pomoč šibkejšim in mlajšim. Zvečer sem sama izvajala fokusno skupino 3 (trenerji). Predzadnji dan ni bilo več predavanj, zato sem porabila prosti čas nekaterih udeležencev za izvajanje fokusne skupine 1 in 2. Zvečer je sledila predstavitev sob udeležencev tabora. Njihova naloga je bila, da na izvirni način predstavijo svojo sobo na podlagi medkulturnosti. Zadnji dan je bil čas odhoda. Opazila sem veliko žalostnih obrazov, dekleta iz Hrvaške mi je reklo: »Teško grem nazaj domov. Tu na Letenki je moja druga družina. Čeprav sem danes malo bolj žalostna, me navdaja pozitivna misel, da se drugo leto spet dobim tu z mojima prijateljicama iz Sarajeva in Novega Sada«. Med terenskim raziskovanjem sem izoblikovala še nekaj tem za diskusije v fokusnih skupinah, katerih rezultati bodo predstavljeni v naslednjem poglavju.

6.2 Fokusne skupine

Za lažje razumevanje namena košarkarskega tabora, sem se odločila, da bom poskušala podatke pridobiti s pomočjo fokusnih skupin. Izoblikovala sem tri skupine. V prvih dveh je bilo po 6 posameznikov, sestavljali so jih mladi udeleženci tabora. Prvo skupino so sestavljali mladi, ki so tabor obiskali prvič, drugo pa posamezniki, ki so se tabora udeležili dvakrat ali večkrat. Starostni razpon prve skupine je bil od 13 do 18 let, pri drugi skupini pa od 15 do 19 let. Zaradi anonimnosti sem posameznike označila s številkami ter jih poimenovala glede na to, kateri fokusni skupini pripadajo. Tisti udeleženci, ki so prvič na taboru, so označeni s črko N (kot novinec), večkratni udeleženci pa s črko V (večkratni udeleženec).

Tabela 6.1: Opisi udeležencev, ki so prvič na taboru »I came to play« (fokusna skupina 1)

	starost	država	narodna pripadnost
(N) Udeleženka 1	14	Hrvaška	hrvaška
(N) Udeleženka 2	18	BiH	srbska
(N) Udeleženec 3	15	BiH	bošnjaška
(N) Udeleženec 4	15	Črna Gora	črnogorska
(N) Udeleženka 5	13	Srbija	srbska
(N) Udeleženka 6	17	Hrvaška	hrvaška

Tabela 6.2: Opisi udeležencev, ki so večletni udeleženci tabora »I came to play« (fokusna skupina 2)

	starost	država	narodna pripadnost
(V) Udeleženec 1	19	Srbija	srbska
(V) Udeleženka 2	18	Srbija	srbska
(V) Udeleženka 3	16	Hrvaška	hrvaška
(V) Udeleženka 4	15	BiH	srbska
(V) Udeleženec 5	19	BiH	bošnjaška
(V) Udeleženec 6	18	BiH	srbska, bošnjaška

Omenjeni fokusni skupini sta temeljili na treh sklopih:

- zaznavanje udeležencev o namenu tabora;

- opažene spremembe pred in po koncu tabora: v odnosih z drugimi, stališčih o drugih udeležencih iz drugih držav, medkulturnih interakcijah, prijateljstvu in medsebojnem sodelovanju;
- katere izkušnje iz tabora jih udeleženci zaznavajo kot pomembne in najbolj učinkovite za (izven tabora) medkulturna prijateljstva, toleranco, strpnost.

V tretji skupini je bilo 8 oseb. To skupino so sestavljali trenerji, ki so bili na taboru prvič ali pa so se ga udeležili že večkrat. Sestavljali so jo posamezniki iz Srbije, Hrvaške, Slovenije, Republike Srbske (BiH), Federacije Bosne in Hercegovine (BiH) in Črne Gore. Tudi njih sem zaradi anonimnosti poimenovala po številkah ter jih dodala črko T (kot trener).

Tabela 6.3: Opisi trenerjev na taboru »I came to play« (fokusna skupina 3)

	država	narodna pripadnost	izobrazba	starost
(T) Trener 1	BiH	bošnjaška	prometni inženir	24
(T) Trener 2	Hrvaška	hrvaška	magister ekonomije	30
(T) Trener 3	Hrvaška	hrvaška	študent Fakultete za šport	21
(T) Trener 4	Srbija	srbska	športni trener	33
(T) Trener 5	Slovenija	slovenska	športni trener	34
(T) Trener 6	Črna Gora	črnogorska	medicinski tehnik	31
(T) Trener 7	BiH	bošnjaška	športni delavec	40
(T) Trener 8	Srbija	srbska	športni trener	28

Ta skupina je temeljila na naslednjih sklopih:

- razmišljanju o povezavi športa in mirovnih programov;
- zaznavanju sprememb stališč, odnosov do drugih udeležencev pred in po udeležbi na taboru;
- pomenu športa glede povezovalne funkcije;
- osebnih stališčih glede sedanjih razmer na območju nekdanje Jugoslavije.

Fokusne skupine sem vodila sama, s pomočjo predhodno pripravljenega vprašalnika. Potekala so v srbohrvaškem jeziku (op. p. udeleženci radi poimenujejo ta jezik BHS jezik).⁴² Skupine

⁴² Snježana Kordić (2003) pravi, da je tudi po razpadu SFRJ srbohrvaški jezik en jezik, in sicer ga umeščajo v policentrični knjižni jezik. Po Metzlerjevem jezikoslovnem leksikonu je ta definiran kot: »jezik z nekaj

so se izvajale v času mojega bivanja na Letenki, natančneje v amfiteatru tabora. Tukaj so potekala tudi predavanja in delavnice. Izbira amfiteatra za izvajanje fokusne skupine je bila njegova oddaljenost od hrupa, saj sem le tako nemoteče pridobivala informacije. V povprečju so fokusne skupine trajale 1 uro in 30 minut. Zaradi natančnejšega beleženja informacij so bili pogovori v fokusni skupini snemani z diktafonom. Udeleženci so mi predhodno dovolili snemanje. Po končanih fokusnih skupinah sem opravila transkripcijo pogovorov in jih nato prevedla v slovenski jezik. V rezultatih bom izpostavila predvsem tiste odgovore, ki mi pomagajo pri proučevanju raziskovalnega vprašanja. Pri tem pa ne bom upoštevala zgolj vsebine komentarja, temveč tudi to, koliko posameznikov je o njem govorilo-tj. mera razširjenosti in intenzivnost.

6.2.1 Vzrok za udeležbo na taboru

V zvezi z dojemanjem namena tabora, se med najbolj pogostimi razlogi za udeležitev tabora zdi priložnost, ki je dana mladim in trenerjem, da uporabijo šport kot način spoznavanja en drugega in izboljšajo košarkarsko znanje. Iz odgovorov udeležencev in trenerjev sem razbrala, da tabor predstavlja majhen korak k miru, toleranci in odpravljanju medsebojnih predsodkov. Mogoče je to bolj zavestno pri tistih, ki so bili na taboru že večkrat, toda za novince je bila ta izkušnja nekakšen izziv:

- *»Preden sem prišel sem, sem si tabor predstavljal kot nekakšno športno šolo v naravi. Spoznaval bom košarkarske trike, nove ljudi, se naučil o problemih in pomembnih vrednotah družbe, o katerih v šoli ni veliko debate« (N4).*
- *»Preko športa se lahko naučimo, kako sodelovati in konec koncev živeti skupaj« (N1).*
- *»Na tabor gledam kot eksperiment. Za boljšo prihodnost vseh je, da se naučimo sodelovati med seboj. Osebno me je zanimalo, kako bodo mladi in mi trenerji med seboj – potem ko smo vsa ta leta, še posebej s strani medijev, obdani s spomini na vojno, stereotipiziranjem drug drugega, obtoževanja vojnih zločinov, ipd. – funkcionirali« (T6).*
- *»Spoznala sem, da lahko ta tabor pošilja sporočilo vsem ljudem na svetu, še posebej pa politikom, da lahko vsakdo živi skupaj v miru in sožitju« (N6).*

nacionalnimi knjižnimi variantami, ki se sicer v posameznih točkah medsebojno razlikujejo, vendar ne v tolikšni meri, da bi lahko konstituirale samostojne jezike[.]« (Kordić 2003, 362). Na drugi strani ICTY zapisuje jezike Hrvatov, Bosancev in Srbov v tej obliki B/C/S (Bosnian/Croatian/Serbian).

- *»Na tabor sem letos zopet prišel, saj sem v prejšnjih letih s pomočjo trenerjev veliko napredoval v košarki. Vrnil sem se tudi zaradi prijateljskih odnosov, ki sem jih stkal v prejšnjih letih« (V6).*
- *»Vrnila sem se zaradi pozitivnega vzdušja, ki je med nami. Tukaj imam svojo drugo družino« (V5).*
- *»Projekt kot je ta tabor, daje ljudem priložnost, da medsebojno sodelujejo izven političnih okvirjev in se na ta način spoznavaajo preko športa in podobnih aktivnosti. Tukaj predvsem mislim na trenerje, prostovoljce in druge akterje« (T5).*

Kot lahko vidimo, se je večina udeležencev vrnila na tabor bodisi zaradi pridobivanja novih znanj bodisi zaradi pozitivnih izkušenj iz prejšnjih let, še posebej prijateljskih vezi, ali pa kot je rekel en izmed trenerjev, da vidi, kako cela stvar funkcionira.

Ko sem trenerje povprašala o ideji tabora »I came to play«, sem istočasno navezala tematiko na razloge za delo na taboru.

- *»Moj prihod na tabor je predvsem iz službenega razloga, saj sem si želel delati na taboru, ki deluje na osnovi humanitarnosti. Ko sem slišal, da je to tabor za mlade iz sedanjih republik nekdanje Jugoslavije, sem postal še bolj zainteresiran za delo tukaj. Prvi dve leti sem bil trener, sedaj pa sem poleg te funkcije, tudi koordinator tabora. Ideja tabora se mi zdi odlična. Priznati moram, da je moral imeti organizator Mihajlo Delić veliko poguma za postavitev takega projekta. Skozi leta sem opazil, da je to najboljši projekt na katerem sem delal« (T4).*
- *»O ideji tabora mislim vse najboljše. Ideja je po mojem mnenju strokovno zastavljena. To je tudi eden izmed razlogov, zakaj se sem vračam vsako leto od samega začetka« (T3).*
- *»Ideja tabora je izvrstna, saj preko klasičnih športnih vrednot spodbuja tudi ostale družbene vrednote. Preko športa tukaj spoznavamo tudi našo različnost« (T2).*
- *»Sam se ukvarjam z delavnicami tolerance in športa. Ta tabor se mi je zdel odlična priložnost, da še kje izkusim delovanje teh dveh področji. Preprosto hočem delovati v takih krogih in ne posedati doma ter čakati sprememb na boljše. Ko me bo nekdo čez 10 let vprašal, kaj sem storil za družbo, jim bom lahko z veseljem pripovedoval o izkušnjah s tabora na Letenki« (T8).*
- *»Politika na območju Balkana ne bo storila veliko za boljšo prihodnost, šport pa bo*

ljude pomagat, da bodo lažje premostili razne ovire v življenju» (T6).

6.2.2 Predsodki in stališča o drugih

Glede na to, da običajno slišimo o tovrstnih projektih same hvale, me je zanimalo, kako so trenerji razmišljali pred prvim odhodom na tabor in če so imeli kakšne predsodke.

- *»Ljudje, ki se ukvarjajo s športom, nosijo v sebi pozitiven duh, ki je potreben vsakomur. Če bi nekdo imel predsodke, ne bi prišel na takšen tabor. Ob odhodu nosim same lepe spomine, nova prijateljstva. O taboru rad pripovedujem vsem« (T1).*
- *»Vsekakor ni bilo predsodkov že prvo leto (op. p. 2009), ko sem prišel sem. Pri svojih šestindvajsetih letih sem bil dovolj zrel, da sem vedel, da v športu ne obstajajo meje« (T4).*

Na drugi strani je bil trener iz Sarajeva mnenja, da so pred odhodom vsekakor bili neki predsodki, a jih je sam označil kot zanemarljive v obravnavanju mednarodnih odnosov.

- *»Obstajala je majhna doza predsodkov, vendar kot sem že večkrat rekel, če ne bi verjel v dobro naših sosedov, ne bi nikoli prišel na ta tabor. Sam opažam predsodke med mesti v Bosni, a so po mojem mnenju zanemarljivi« (T7).*

Spregovorili smo tudi o morebitnih predsodkih mladih udeležencev.

- *»V teh letih, ko se sam udeležujem tabora, še nisem bil deležen kakšnega predsodka svojih igralk. Moje igralko so vestne športnice, pridne učenke in se ne obremenjujejo z dogodki v devetdesetih letih« (T2).*
- *»Kar se tiče igralcev, menim, da niso imeli niti odstotka predsodkov. Mislim, da bi se morali starejši zgledovati po tej mladini. Kot njihov trener sem jim hotel pred odhodom predstaviti tabor. Govoril sem, da se tega tabora udeležijo mladi drugih nacij, veroizpovedi, drugačnih prepričanj in navad. Kmalu sem ugotovil, da je to nepotrebno govorjenje. Moji igralci so mi vzbudili spoznanje, da so mladi velikokrat pametnejši in bolj tolerantni kot mi odrasli« (T4).*
- *»Mislim, da o predsodkih mladih ne moremo govoriti. Rečem lahko samo, da je bilo v preteklosti nekaj slovenskih udeležencev iz mešanih zakonov, oziroma so imeli starše iz*

nekdanjih republik Jugoslavije. Ti so morda še bolj kazali nekoliko večje navdušenje nad taborom» (T5).

Velikokrat se je pri tem vprašanju govorilo o predsodkih staršev udeležencev tabora. Trenerji so se strinjali, da starši s predsodki ne bi nikoli pošiljali otroka na tabor, kot je ta na Letenki. Z mladimi udeleženci se nismo dotaknili vprašanj stereotipiziranja in predsodkov, temveč smo govorili predvsem o dojemanju svojih vrstnikov, ki prihajajo iz drugih držav.

- *»Morda bom slišati cukreno, ampak me bogatijo. Naučila sem se običajev, navad in praznovanja prijateljev, ki sem jih spoznala tu in ne prihajajo iz iste države kot jaz« (N6).*
- *»Ne oziram se na to, kdo je kdo in iz kje prihaja. Vsi smo ena velika ekipa« (V6).*
- *»Isto kot svoje vrstnice na Hrvaškem« (V2).*
- *»Mislim, da je dobro, da se družiš z drugačnimi od sebe, saj tako najboljše uvidiš medsebojne razlike. Jeziki so nam skoraj enaki, tako da nimamo problema s komunikacijo« (V1).*
- *»Moji vrstniki na taboru so dokaz, da tudi izven meja moje države živijo prijazni in dobri ljudje. Morda celo boljši kot pri nas doma (smeh)« (N5).*

Pri tem odgovoru je fant (V6), ki je opisal svoje vrstnike na taboru kot veliko ekipo, vprašal ostale udeležence druge fokusne skupine, če to drži in iztegnil roko. Ostali so mu sledili in položili roke na fantovo dlan. Na njegov znak so skupaj zakričali »Ekipa!«. Tukaj se je dobro videlo, kakšno je vzdušje med njimi.

6.2.3 Pomen delavnic in izobraževanja

Navezujoč se na prejšnjo temo, me je zanimalo, če je pozitivna atmosfera med udeleženci posledica delavnic, ki se dnevno odvijajo na taboru. Tukaj sem hotela še izvedeti, kaj za njih pomenijo delavnice in kaj jih učijo. Isto tematiko sem odprla tudi pri trenerjih.

- *»Vsako predavanje mi dà misliti. Učijo nas o pomembnosti nekaterih družbenih vrednot, ki jih moramo uporabljati tako pri športu kot tudi v šoli, doma ...« (V4).*
- *»Morda lahko majhen delež pozitivnih vrednot med udeleženci pripišemo tudi predavanjem. Tukaj se mladim predstavlja teme, katerim šola ne posveča dosti*

prostora« (T6).

- *»Področja, ki jih obravnavajo na predavanjih in delavnicah, sam prenašam tudi na treninge. Tako vidim, ali mladi razumejo pomen fair playa, sodelovanja, konflikta v vsakdanjih situacijah« (T8).*
- *»Veliko smo slišali o medsebojni pomoči, da je to nekaj zelo pomembnega. Nikoli ne veš, kdaj boš ti rabil pomoč. Pomagati moraš vsakomu, ne glede na to, kdo je« (N4).*
- *»Velikokrat so različni predavatelji povedali, da smo vsi enaki, da se moramo spoštovati in igrati kot eno, saj le tako lahko dosežemo cilj. To nam pripovedujejo ljudje, ki so že nekaj izkusili v življenju in tako svoje izkušnje in znanja prenašajo na nas. Hkrati se naučimo reagirati na različne situacije, npr. konflikte« (V3).*
- *»Minja (op. p. Mihajlo Delić) na začetku skoraj vsakega predavanja pove, da smo mi generacija, ki bo stvari v prihodnosti obravnavala v večji luči tolerance do drugih. Menim, da poudarja pojme razreševanja konflikta in sodelovanja prav zaradi svojega lastnega prepričanja v nas« (N3).*
- *»Učijo nas, kako je potrebno spoštovati eden drugega. Tudi izven delavnic se učimo o drugih kulturah. Mladi smo prihodnost, in udeležba na takšnih taborih je velik korak k prečkanju meja, ki nas ločujejo« (op. p. narekovaj mi pokaže s prsti) (N2).*
- *»Sam opažam, da mladim v šolah govorijo predvsem o problemih današnjega območja nekdanje Jugoslavije. Ne dajo pa jim nekih vodil, kako naj bi se takšne zadeve reševalo. Iz medijev vidimo, da politiki zgolj govorijo in govorijo, vendar ne storijo ničesar, da bi izboljšali odnose med Hrvati, Bosanci, Srbi, Slovenci in ostalimi. Zato so delavnice pomembne, saj se mladi tukaj naučijo, da so enaki in imajo iste želje, sanje in potrebe po boljši prihodnosti, kot vsi drugi« (T8).*

6.2.4 Vloga trenerjev

Pri pogovoru o delavnicah pa so trenerji spregovorili še o svojih nalogah na tem taboru.

- *»Poleg učenja košarke, je vloga trenerjev še učenje nekaterih življenjskih vrednot, mišljenja brez predsodkov, ki bi lahko izvirali iz dogajanja pred dvajsetimi leti. Velikokrat jim govorim o pomenu fair playa na treningih, tekmah in tudi v šoli« (T8).*
- *»Vsi trenerji se nagibamo k izpolnitvi cilja tega tabora – da mladi izboljšajo svoje košarkarsko znanje, da se stkejo nova prijateljstva, spoznajo pomen športa v*

vsakdanu ter preko tega spoznajo, da so nacionalizem, rasizem in nespoštovanje drugih verstev nekaj nesprejemljivega v normalni družbi» (T4).

- *»V primeru, da pride do takšnih negativnih in nestrpnih dogodkov, mora trener to nemudoma javiti vodstvu tabora. Po pogovoru s 'kršiteljem', bi se dogovorili ali ga pošljejo domov ali mu dajo še eno priložnost, kazen ... Vendar hvala bogu, da do sedaj nismo imeli takšnih primerov« (T5).*
- *»Moja naloga je, da iz heterogenih posameznikov ustvarim homogeno ekipo« (T6).*

6.2.5 Opažanje konfliktov med udeleženci

Veliko smo govorili o pozitivnih dogodkih, odnosih, ipd. Za potrebe moje magistrske naloge pa sem morala odpreti tudi temo konflikta in političnih zadev. Trenerji, ki so sodelovali, niso še nikoli niso videli večjega konflikta med udeleženci. Opazili so prav nasprotje konfliktov, tj. življenjska prijateljstva.

- *»Kolikor jaz vem, nikoli ni prišlo do konflikta, ki bi temeljil na nacionalnih ali verskih osnovah. Če že pride do konflikta, je to na igrišču med igro. Vendar pa take nesporazume hitro rešimo« (T3).*
- *»Konflikti so predvsem v žaru igre in borbe za zmago. Nekateri igralci so bolj vzkipljivi kot drugi, in zato pride do prerekanja. Take situacije raje opišem kot prerekanje kot konflikt« (T2).*
- *»Največkrat pride do konfliktov med treningom. Še posebej, ko tekmujejo med seboj. Vsi bi se radi pokazali v čim boljši luči« (V2).*
- *»Najpogostejši stavek med konflikti, ki se zgodijo na Letenki: 'Žoga je naša!'« (N1).*

6.2.6 Košarka kot ekipni šport, in njeno povezovanje z vsakdanjim življenjem

Dotaknili smo se tudi ekipnih športov. Zanimalo me je, kaj jih ekipni šport uči in zakaj prakticirajo košarko, ki spada med ekipne športe.

- *»Košarka kot ekipni šport ima veliko življenjskih lekcij. Na primer, kadar izgubiš, moraš z dvignjeno glavo naprej, pomagati en drugemu v vsaki situaciji ... « (N6).*

- *»V ekipi imaš vedno nekoga, ki ti bo takoj priskočil na pomoč. Ker je košarka ekipni šport, se naučiš komunicirati z drugimi v različnih situacijah, naučiš se pomagati svojim soigralcem tudi izven dvorane. Vse te stvari ti pridejo prav v življenju« (V2).*
- *»Zame je timski šport to, da si skupaj pomagamo in dosegamo cilje. Z določenimi izzivi se ne moremo spopasti sami, kar vidim tako pri košarki kot tudi v življenju« (N2).*
- *»Večkrat se je že pokazalo, da so tisti, ki se ukvarjajo z ekipnimi športi, bolj pripravljeni na skupinsko delo in bolj spoštujejo avtoriteto. Ekipni šport ustvari skupino posameznikov, ki delajo skupaj z namenom dosega cilja, to je zmage. Pri taki vrsti športa, se igralci naučijo, da je celotna ekipa odvisna od vsakega posameznika« (T8).*
- *»Po svoje je vsak šport pomemben za povezovanje ljudi. Morda je posebnost košarke ta, da posameznik preko košarkarske igre razvija tudi intelektualne sposobnosti« (T7).*
- *»Cilje lažje dosežeš kot skupina, se podpiraš in spodbujaš. Ne razmišljaš samo ti, razmišljajo vsi. Kot skupina si enoten« (V5).*
- *»Pri ekipnih športih je tako, da se mora upoštevati samo ena filozofija. Na njeni podlagi ekipa deluje homogeno, četudi jo sestavljajo heterogeni posamezniki. Če bi na primer vsak igralec imel svojo filozofijo, bi na parketu gledali cirkus« (T4).*

Tukaj se je odprla še ena tema, ki smo jo razpredli. Govora je bilo o mnenjih, ali je košarka pomembna za povezovanje ljudi.

- *»Košarka kot ekipni šport je vedno pomembna za povezovanje, saj se moraš v vsaki košarkarski ekipi opreti na svoje soigralce in jim zaupati. Poleg tega je športna ekipa mreža prijateljstva, ki se širi tudi izven garderobe« (T3).*
- *»Košarka ima zelo razvito športno mrežo, v katero so vključeni klubi, lige, igralci, trenerji, funkcionarji, menedžerji, sponzorji, itd. Košarkar ali košarkarica v času svoje kariere spozna veliko število ljudi, morda celo zaigra v tujini. Ob tem si lahko mislite, kako en tak športnik široko gleda na svet. Tu bi lahko zopet razpravljali o nacionalizmu, rasizmu, itd. Sam menim, da v kolikor se nek mladi človek ukvarja z ekipnim športom, bo do njegovega 18. leta imel tudi po sto prijateljev (doma in v tujini) več kot njegovi sovrstniki. Moj odgovor je da. Ekipni šport je zelo pomemben za povezovanje ljudi, še posebej mladih« (T7).*
- *»Košarka povezuje različne ljudi z enakim interesom in jim nudi nešteto možnosti za*

nadaljnjo morebitno profesionalno športno kariero ali pa poklicno kariero» (T2).

- *»Če vzamemo primer košarkarskih tekem ... Na parketu je 5 igralcev istega moštva, in če samo eden izmed njih ne igra kot je treba, oziroma kot je dogovorjeno, ekipa izgubi. Iz vsega tega lahko povlečemo vzporednice z vsakdanjim življenjem. Če ne delujemo vsi kot eno, nam bo zelo težko uspeti in izboljšati zastavljene cilje, prihodnost, itd« (T1).*
- *»Košarka je proces, kjer mladi razvijajo svoje socialne, družbene in druge sposobnosti« (T6).*

6.2.7 Sprava in mladi

V opisu terenskega raziskovanja sem navedla teme, ki so jih obravnavali na taboru v času mojega obiska. Pojem sprave se je veliko omenjal, vendar o njej ni bilo predavanja. Kljub temu me je zanimalo, kaj si mladi predstavljajo pod pojmom sprava.

- *»Da z neko osebo, s katero nisi v dobrih odnosih, vzpostaviš ponovno komunikacijo in poskušaš zgladiti spore iz preteklosti« (V1).*
- *»Izboljšanje odnosa z nekom, ki ga nimamo za prijatelja, pa je to nekoč bil. S spravo se ta odnos popravi, vendar more biti sedaj ta odnos še boljši in ga moramo vseskozi gojiti« (V4).*
- *»Povedala bom praktično. Tukaj nas je veliko, nekateri so pravoslavci, nekateri katoliki, muslimani ... Vsi smo tukaj kot eno, vsi smo tu, ker imamo radi košarko in druženje. Ker smo vsi sproščeni, so vsi dnevi, četudi so naporni, zabavni. Ne gledaš na ozadje nekoga, gledaš na človeka kot brata. Zame je ta tabor primer sprave« (N2).*
- *»Zavedati se moramo, da je sprava dobra. Vsi moramo doseči spravo, tako, da se pogovorimo in skušamo odnos iz preteklosti izboljšati in ga negovati. Tako lahko družba deluje brez zapletov« (V3).*

Pojem sprave sem navezala še na prihodnost mladih udeležencev. Pogovor je potekal predvsem o tem, ali se jim zdijo takšni projekti, kot je tabor na Letenki, pomembni. Za konec sem jih povprašala še o pomenu športa pri spravi. Na ta vprašanja so odgovarjali predvsem starejši udeleženci.

- *»Smo generacija prihodnosti. Tukaj nam je dana priložnost, da dokažemo, da lahko sodelujemo in živimo skupaj« (N3).*
- *»Tabor kot je ta, pomeni en korak k mirnejši in strpnejši družbi na Balkanu. Vendar to ni celotni korak naprej, temveč je delček zapletenega procesa« (V5).*
- *»Vedno je potrebno začeti z majhnimi koraki. Verjamem, da smo ta majhni korak mi, mladi športniki« (N5).*
- *»Smo dokaz politikom, da zmoremo delovati skupaj za boljšo prihodnost nas samih« (N4).*

6.2.8 Sprava, šport in današnje območje nekdanje Jugoslavije

O spravi sem spregovorila tudi s trenerji. Od njih sem želela izvedeti mnenja, ali šport, oziroma konkretnije košarka, predstavlja orodje sprave na današnjem območju nekdanje Jugoslavije.

- *»Seveda, da predstavlja. Če samo pogledate naše športnike s področja Balkana. Ti so pravi prijatelji, kjerkoli se srečajo. Želim si le, da bi ta del prijateljskega duha prenesli tudi na tribune in družbo samo. To bi bilo nekaj neprecenljivega« (T1).*
- *»Športniki bodo vedno športniki, brez obzira na razlike. Na drugi strani pa so drugi družbeni sloji, ki so v večini in bodo oni odločali o dobrih ali slabih odnosih na Balkanu« (T2).*
- *»Šport lahko združi svet, a to samo kratkoročno« (T4).*
- *»Šport ne pozna meja, ne pozna verske, nacionalne nestrpnosti. Mislim tudi, da take stvari nimajo niti prostora na športnem področju. Tako da tudi iz lastnih izkušenj lahko rečem, da je šport sedaj morda najpomembnejši instrument sprave v regiji. Spodbuja željo navadnih ljudi za spravo« (T3).*
- *»Je pomembno orodje, vsekakor. Mislim, da bi se morali vsi politiki zgledovati po športnih kolektivih« (T7).*
- *»Mislim, da bi politika lahko bila boljši zgled in delovala bolj zrelo. Odnosi med običajnimi ljudmi pa mislim, da že nekaj časa niso več problem« (T5).*

Proti koncu smo s trenerji začeli razpravljati o športu in političnih temah. Zanimalo me je,

koliko trenerji med seboj govorijo o sedanjem političnem dogajanju. Veliko se je govorilo o vplivu politike na šport. Nekateri udeleženci so izpostavili, da kljub temu, da imajo sami določen politični vidik, politiko držijo stran od otrok, saj so le na tak način športno-mirovni projekti uspešni.

- *»Zelo malo, večinoma je govora o košarki, pripetljajih preteklega dne. Košarka je naša strast in nikoli ne zmanjka materiala za pogovore. Tudi sam sem bolj miroljubni človek in me dejanja politikov ne zanimajo in ne vplivajo na moje razmišljanje« (T6).*
- *»Enkrat se spomnim, da je prišlo do pogovora o vojni v devetdesetih. Eden izmed kolegov je izjavil, da so za vojno krivi trije ljudje, in da zaradi te trojice ni razloga, da se med seboj ne bi razumeli, ljubili in sodelovali. Na takšen način tudi sam 'politično' razmišljam« (op. p. narekovaje pokaže s prsti) (T3).*
- *»Spomnim, se, da se je vnela debata o obtožencih v Haagu. Malo je bilo prepiranja med srbskim in hrvaškim trenerjem, vendar sta oba zaključila debato, da med vojno glavnim akterjem ni bilo mar za ljudi, temveč za njihove apetite. Kot vedno je nastradalo civilno prebivalstvo, ki je bilo pred tem sposobno živeti v sožitju« (T8).*
- *»Seveda smo, in rad bi poudaril, da mi je v veselje deliti življenjske zgodbe, izkušnje z ljudmi iz drugih držav. Vidi se, da že celo življenje preko športa širimo našo socialno mrežo tudi izven Bosne in Hercegovine« (T7).*

Čeprav so bili pri tej temi redkobesedni, sem jih povprašala še o osebnem mnenju glede sprave na območju zahodnega Balkana. Na ta način sem dobila še nekaj zanimivih mnenj o spravi v regiji. Razprava se je kar razživela, večina je bila mnenja, da ti spori ustrezajo vsem vladajočim politikom, saj nobena stran ne popusti.

- *»Vedno bodo na Hrvaškem, Srbiji, Bosni in Hercegovini, Sloveniji, Makedoniji, Kosovu in drugih predelih nekdanje Jugoslavije, ljudje, ki bodo izkrivljali medsebojne odnose in bili proti vsakršni spravi. Takim ljudem ne moreš nič, vendar menim, da večina mladih, kot sem jaz, ne bi smeli tako razmišljati. Vsi bi morali, če ne ljubiti pa vsaj izkazovati spoštovanje drugim narodom in manjšinam. Mislim, da bi moralo biti začetno vodilo mladih na območju Balkana: ljubi svoje, spoštuj druge« (T3).*
- *»Ne, mislim, da nismo, ker o tem ne odločamo mi športniki, mladi ljudje in drugi družbeni aktivisti, umetniki, ipd. O tem odločajo vplivni ljudje, katerim očitno odgovarja trenutna situacija. Kar pa se meni osebno zdi žalostno« (T4).*
- *»Problem ni v narodih, oziroma ljudeh samih, temveč v strukturi, ki vodi narod« (T2).*

- *»Vse se dela na spravi. K temu se nagibam tudi sam. Pot do sprave je dolga in zapletena, ampak mi športniki se bomo potrudili, da ta proces čim bolj olajšamo« (T1).*
- *»Smo narodi, ki nas zastrupljajo z določenimi stvarmi. Tega pa si mi sami ne želimo. Smo na poti do sprave. Mi smo športni kolektiv, ki prihaja iz Sarajeva – mesta, v katerem živimo skupaj v miru in prijateljstvu muslimani, pravoslavci in katoliki. Mediji sicer včasih poročajo drugače in s tem izkrivljajo resnično sliko družbe. Kljub temu vsak prebivalec našega mesta ve, kaj je prava resnica. Prav zaradi tega močno upam, oziroma vem, da tudi naši narodi iz republik nekdanje Jugoslavije lahko, oziroma morajo živeti skupaj v miru« (T7).*

Kot vidimo, je večina udeležencev delila podobna mnenja, nekateri so se bolj izpostavili, nekateri manj. Prevladovalo je sproščeno vzdušje, udeleženci so ob govoru nekoga s telesnimi znaki kazali svoje strinjanje, nestrinjanje ali željo po t.i. repliki. Po opravljenih fokusnih skupinah sem se zahvalila za sodelovanje. O temah, ki smo jih obravnavali na fokusnih skupinah, sem nekaj slišala še v večernem času, ko se je večina trenerjev zbrala ob glavnem bungalovu. Interpretacija rezultatov, pridobljenih s pomočjo fokusnih skupin, bo podana v poglavju Diskusija.

6.2 Poglobljeni intervjuji

Poglobljene intervjuje sem navadno izvajala v zaprtih prostorih, z namenom preprečitve prekinitve pogovora zaradi zunanjih dejavnikov (hrup, glasovi drugih oseb, prisostvovanje tretjih oseb, ipd.). Na začetku vsakega intervjuja sem sogovorniku na kratko predstavila namen moje raziskave in pomembnost njegovih odgovorov. Skupno sem opravila tri poglobljene intervjuje. V povprečju so intervjuji trajali eno uro. Opravila sem jih z Mihajlom Delićem (ustanovitelj humanitarne organizacije Play in organizator vsakoletnega poletnega košarkarskega tabora na Fruški gori v Srbiji), Nebojšo Joksimovićem (košarkarski igralec z dolgoletnimi izkušnjami igranja v mednarodnih ekipah na območju nekdanje Jugoslavije) ter Romanom Liscem (eden izmed soustanoviteljev Jadranske košarkarske lige, sedaj imenovana ABA). Intervjuje sem med pogovorom snemala z diktafonom, nato pa opravila njihove transkripcije. Slabost, ki sem jo opazila pri opravljanju poglobljenih intervjujev je predvsem

časovni okvir. Priprava na intervju, potek intervjuja in zapis intervjuja v pisni obliki vzame veliko časa. V naslednjih straneh bom predstavila glavne poudarke intervjujev, saj bi zaradi prevelikega obsega celotnih intervjujev prišlo do nejasnega branja. Obsežne prepise opravljenih intervjujev hranim v osebni arhivu.

6.2.1 Strokovnjak s področja razreševanja konflikta in organizator športno-mirovnega projekta

Mihajlo Delić je bil rojen leta 1978 v Novem Sadu. Sedaj je nekdanji košarkar, ki je v preteklosti uspešno združeval profesionalni šport in izobraževanje. Delić je prvi človek organizacije Play, ki si prizadeva k spodbujanju razvoja potenciala in mladih posameznikov. Projekti organizacije vsebujejo skupek učinkov, ki skušajo narediti spremembe v življenju mladih, povečati ozaveščenost med njimi, da se soočijo z vprašanji, kot so učinek športa, pomembnost izobraževanja, tolerance in izgradnje miru (Delić 2014). Magistriral je iz področja reševanja konflikta in miru na fakulteti za politologijo niverze Tromsu na Norveškem ter na Univerzi Berkeley v Združenih državah Amerike. Med študijem v ZDA je bil nagrajen za izjemne dosežke v športu. Zaradi njegovih študijskih uspehov je bil vključen v častna društva (Alpha Kappa Mu, Alpha Tau, Delta Epsilon Sigma, vseameriško častno društvo). Predava na različnih konferencah in univerzah, predvsem s področja družbeno-ekonomskih vplivov na politično strpnost, reševanja konfliktov, vpliva izobraževanja in športa na mlade, človekovih pravicah, vlogo mirovnega izobraževanja pri vojnih spopadih in razdeljenih družbah, ipd. Med študijem je svojo profesionalno športno kariero nadaljeval tudi izven meja ZDA in Norveške. Po končani karieri se je vpisal na doktorski študij razreševanja konflikta na Univerzi v Philadelphiji.

V okviru organizacije Play zadnjih šest let Delić in sodelavci organizirajo brezplačne športne šole na območjih Vojvodine in Novega Sada. Mladim (op. p. 7-15 let) omogočajo športne aktivnosti košarke, nogometa, rokomet, odbojke, atletike in juda. V petih letih se je njihovih aktivnosti udeležilo preko 5000 otrok. Ko sva govorila o študiju in zaključnih nalogah na univerzah, me je zanimalo, kaj je bilo v športu tisto, da se je odločil za njegovo uporabo v namen humanitarnosti in razreševanja konfliktov. Športu pripisuje to zahvalo, da je zaključil šolanje na kvalitetnih in priznanih univerzah. Hkrati pa dodaja, da je »tekom vsega tega izoblikoval socialno mrežo strokovnjakov in športnikov, s katerimi še vedno sodelujem. Prav

tako sem preko igranja košarke spoznal, kako močno ta igra med seboj poveže ljudi, ki prihajajo iz različnih držav, imajo drugačna verska mišljenja, ipd« (Delić 2014). Tudi sama ideja športno-humanitarnega tabora »I came to play« izhaja iz pozitivne izkušnje, ki mu jo je šport ponudil v življenju. Prav tako je Delića k ustanovitvi organizacije vodila dolžnost, ki jo je začutil do družbe.

Ko sem zaključil z aktivnim igranjem košarke, sem se vrnil v Srbijo in takoj opazil probleme v družbi med mladimi. Zavedam se, da ukvarjanje s športom ne pomeni zgolj skrb za zdravje, temveč ga je potrebno gledati širše. Šport lahko mladim ogromno omogoči, še posebej tistim, ki na začetku nimajo dobre finančne podpore. Projekt »I came to play« pripomore k rabi športa za namen združevanja in izobraževanja mladih z balkanske regije. Tabor uporablja košarko kot univerzalni instrument za družbene spremembe, medtem ko spodbuja etično in športno vedenje (Delić 2014).

Opazil je, da se s problemi ne soočajo samo mladi v Srbiji, ampak v celotni regiji, zato se je odločil organizirati tabor za vse mlade iz držav naslednic nekdanje Jugoslavije. Ugotovil je, da se je v družbi spremenilo marsikaj odkar je odšel v tujino. Predvsem ga je zmotilo to, da je »šport mladim dan kot privilegij in ne kot pravica« (Delić 2014). Iz tega izhaja tudi eno izmed gesel tabora, ki se glasi »SPORT JE NAŠE PRAVO, A NE PRIVILEGIJA«. Deliću se na splošno zdi problematično razmišljanje mladih o drugih državah naslednicah Jugoslavije. Kot primer dodaja: »Za nekoga iz naše regije je Hrvaška neka tuja država, kot je Madagaskar. Vendar je potrebno mladim pokazati, da si novonastale države v Balkanski regiji delijo veliko skupnih kulturnih in družbenih vrednot. Menim, da so naše nacionalne identitete povezane« (Delić 2014). Na taboru na Letenki opaža, da »mladi iz Vukovarja, Tuzle, Novega Sada, Osijeka, Mostarja in Vojnovca vidijo, da se med seboj ne razlikujejo dosti. Ko se s tabora vrnejo v domače okolje, vnašajo mirovno integracijo v družbo. Uspelo nam je že zgraditi nekaj mostov med skupnostmi v BiH, Hrvaški in Srbiji. Vse to pelje do povezovanja staršev udeležencev in konec koncev tudi njihovih šol« (Delić 2014).

Tukaj Delić ne govori samo o tem, da so otroci agenti miru in tolerance, ter da je šport tisti, ki jih povezuje. Za vsem tem stoji globlji pomen, oziroma agenda, ki je, vsem dostopno športno udejstvovanje in izobraževanje v regiji. Vpeljava delavnic in predavanj na taboru se je Deliću zdela smiselna, saj je uvidel, da v šolah temam, ki jih tabor obravnava, ne posvečajo dovolj prostora.

Zaradi osebnega mnenja, da so pojmi razreševanja konflikta in sprave v naši regiji dokaj neprepoznavni, sem se prvo leto odločil, da javnosti natančneje predstavim mojo idejo organizacije in tabora ter jo podkrepim s strokovnjaki s tega področja. Povabil sem svoje profesorje z Univerze Tromso, Univerze Berkeley in Univerze OZN Tokio, da pridejo predavat mladim o razreševanju konflikta in miru. Konference so se udeležili tudi politični predstavniki, lokalne vlade in minister za šport in mladino. Prav tako so bili udeleženci konference tudi otroci, ki so tisto leto obiskali tabor, saj je bil namen konference izobraziti tudi njih (Delić 2014).

Videl je, da so mladi radi poslušali tovrstna predavanja, zato se je odločil, da vsak dan tabora nameni eni izmed tem (prostovoljstvo, aktivizem, toleranca, spodbujanje fair playa, sprejemanje drugih in nam drugačnih, pomembnost izobrazbe, razreševanje konflikta). Znotraj teh vrednot predavatelji in on sam vedno skušajo poudariti, da jih kulturni, verski in narodni izvor udeležencev tabora bogatijo. Pred leti je na tabor prišel predavat profesor iz Univerze Berkeley, Webb Charles, (kjer je študiral Delić). »Mladim je govoril o športnih programih, ki se ukvarjajo z razreševanjem konfliktov. Podal jim je praktične primere iz Libanona, Palestine, Cipra in drugih držav, ki so v konfliktu ali v stanju t.i. zamrznjenih konfliktov« (Delić 2014).

Meni, da naj bi taka mirovna izobraževanja posledično lahko vodila do pomoči pri širšem kulturnem in političnem načrtovanju držav v Balkanski regiji v smeri evropskih vrednot, ki poudarjajo sodelovanje, toleranco, spoštovanje človekovih in manjšinskih pravic ter vlogo prava. »Programi mirovnega izobraževanja pomagajo pri razumevanju določenih vrednot in vedenjskih teženj. Mladi prehajajo od kategorizacije do ponovne kategorizacije 'Drugih'« (Delić 2014).

Mirovna izobraževanja se Deliću na današnjem območju nekdanje Jugoslavije zdijo ključna, saj so

na žalost mnogi mladi občutili konflikt v najbolj grozljivih oblikah iz prve vrste. Lahko celo rečem, da so skoraj vsi doživeli konflikt v eni izmed oblik (s strani vlad podprto etično sovraštvo v medijih, hiter padec gospodarstva, razvrednotenje človekovih pravic, egocentrično izobraževanje, negativno kulturno vedenje, pojav državnega nacionalizma, korupcije med politiki in drugimi zastopniki državnega režima, ipd.). Mladim je pojav vseh teh oblik konflikta

v novonastalih državah vsekakor pustil veliko spornih zaznavanj in mnenj, veliko vprašanj z malo odgovori (Delić 2014).

Cilje mirovnega izobraževanja naj bi tako lahko dosegli samo s posredovanjem določenih vrednot, stališč in znanj. Med odgovarjanjem na pomembnost mirovnih izobraževanj, je Delić citiral Daniela Bar Tala: »Programi mirovnega izobraževanja imajo skupni cilj: pomagajo spodbujati spremembe, ki bodo naredile svet bolj človeški« (Delić 2014). Hkrati se zaveda, da je v tem času to zelo otežujoče.

V stanju, kjer se družba sooča z intenzivnimi gospodarskimi problemi, politično nestabilnostjo in kaosom, je doseganje pozitivnih družbenih sprememb zelo otežujoče. V razvrednotenih družbah se nove ideologije (še posebej ekstremistične) rade razvijejo in se posledično hitreje sprejemajo. Tudi mladi sprejemajo takšne ideje in jih opredelijo kot upanje za težke čase. Žal pa so te ideologije velikokrat destruktivne zaradi razvijanja negativnih podob. Te so izoblikovane tako, da ustrezajo svoji ideologiji. Kar pa pomeni, da podlage za pravno in mirovno usmerjeno družbo ni (Delić 2014).

Delić je želel, da na taboru vsi delujejo v smeri enakopravnosti, tolerance in prečkanju razlik. Zato trenerjem na taboru ni dodeljena samo vloga športnega trenerja, ki širi košarkarsko znanje, temveč tudi, da »delajo na povezovanju posameznikov in njihovih identitet, da dozori v času programa, ter ostanejo v kontaktih tudi po koncu tabora« (Delić 2014). Pri pogovorih o trenerjih nismo mogli mimo vprašanja o politiki. Meni, da vsi na taboru pustijo politiko nekje zadaj. Zaveda se, da zgolj z razpravljanjem ne bodo premaknili nič. »Celotna družba je tista, ki mora reševati te tematike. Naša regija je politično nestabilna, največji problem pa predstavlja politiziranje vsega. Kar se tiče našega programa, lahko rečem, da sem ponosen, da ta nadomesti politično delovanje, ter da sam šport deluje nad njim« (Delić 2014).

Strinja se, da so ekipni športi pomembni za povezovanje ljudi in širjenje socialne mreže. Z razliko od individualnih športov, ekipni »hitreje oblikujejo neko skupino in pričnejo z ekipnim delom. Medtem, ko spodbuja pravičnost, solidarnost, vzajemno razumevanje, spoštovanje in interakcijo, ekipni šport kot je košarka, istočasno neguje atmosfero timskega dela in zagotavlja idealno možnost za sodelovanje med ljudmi iz različnih kultur in verskega porekla« (Delić 2014). Izpostavil je še problematičnost profesionalnega športa pri njihovi družbeni odgovornosti. K temu pripisuje tudi krivdo medijev, saj poudarjajo pogodbe, plače,

premoženja in ne truda, ki ga je športnik vložil v svojo kariero. »Kar velja za profesionalni šport in šport na splošno, je njegova zmožnost uporabe njegovih glavnih vrednot v družbi. Šport ustvarja vrednote. Glavne vrednote so po mojem mnenju: sposobnost zmage ali poraza, spoštovanje truda, oziroma trdega dela. Šport nas uči, da lahko delamo skupaj preko meja kulture, naroda, religije in rase. Tega pa profesionalni šport ne počne vedno« (Delić 2014). V mnogih študijah o razreševanju konflikta in sprave je govora o pomenu športa za te procese. Delić je mnenja, da je šport kultura, ki med prvimi prebije politične meje.

Šport so v preteklosti uspešno izvajali kot pomemben del procesa sprave, ki je potreben ob koncu nasilnega konflikta. Še posebej je pomemben pri etnično-političnih konfliktih, kjer šport ponuja način združevanja ljudi iz obeh strani konflikta, katere bi sicer imele majhno možnost za srečanje in spoznavanje ena druge zunaj športnega udejstvovanja. Ima neprimerljivo zmožnost premagovanja jezikovnih, političnih in religijskih ovir. Kot tak je šport v današnjih dneh močno sredstvo pri premagovanju izzivov procesa gradnje miru (Delić 2014).

Doseganje sprave je še toliko bolj pomembno zaradi identitete otrok, vendar pa mora po njegovem mnenju obstajati veliko družbeno soglasje, da lahko začnemo govoriti o spravi. Za mlade je to košarka, odprtost in seveda šola, ki ima neposredni vpliv. »Da pride do celotne sprave na ljudski ravni je potrebno sprejeti nek konsenz o zgodovini (kaj se je zgodilo pri posameznih zločinih, priznanje žrtev, itd.). To je potrebno storiti s pomočjo realne rešitve, ki zadovolji eno in drugo stran. Za razreševanje konflikta je pomembno, da pride do sprejemanja identitet« (Delić 2014).

Kot pravi, bodo konkretni učinki njegovih in podobnih programov vidni čez kakšno desetletje. Pri njegovem programu gre za oblikovanje mladih v močne individualne osebe in zavestne voditelje in člane družbe,

ki bodo nekoč lahko uporabili svoje znanje in zavedanje, ki so si ga pridobili preko podobnih programov kot je naš. Svoje znanje bodo uporabili tako, da bodo prepoznali, omilili, reševali probleme ter usklajevali reševanje konflikta na način, ki ga sedaj še niso sposobni razviti. Lahko bi rekli, da bodo ti mladi v prihodnosti preprečevali nam že zelo znano ponavljajočo »Balkansko epizodo« ter zagotavljali iniciative za globalno, multikulturno in miroljubno družbo (Delić 2014).

6.2.2 Košarkarski igralec z dolgoletnimi izkušnjami igranja v mednarodnih ekipah na današnjem območju nekdanje Jugoslavije

Nebojša Joksimović je slovenski košarkar, ki se je leta 1981 rodil v Sloveniji. Trenutno je član slovenske košarkarske reprezentance. Na podlagi svojih srbskih korenin po starših je pridobil srbsko državljanstvo leta 2005. Igral je v Sloveniji, Rusiji, Italiji, Srbiji in Bosni in Hercegovini. Nebojša Joksimović je človek, ki ima rad ekipne športe, saj se v njih razvija harmonija in sodelovanje za doseg zmage. Za enega izmed intervjuvancev sem izbrala njega, saj ima veliko izkušenj z igranjem v multietničnih, oziroma multinacionalnih ekipah.

Kot sam pravi, je najbolje mešanico narodov in nacij najbolje občutil z igranjem v Srbiji in Bosni in Hercegovini ter posledično z igranjem v ligi ABA. Občutek domačnosti je občutil »zaradi jezika, kulture, sorodnikov, ki sem jih imel možnost obiskati med igranjem v teh dveh državah. Seveda, pa je tudi število soigralcev, ki so bili z območja bivše države, bilo tako, da smo vsi, razen dveh Američanov, ki sta po pravilih smela nastopati v državnih prvenstvih, bili domači, in to mi je dajalo občutek, kot da ne igram v tujini« (Joksimović 2015). Sezone iz Hemofarma in Igokee opisuje kot enega izmed najlepših spominov. »Nastala je taka družina igralcev, kjer je vsak bil pripravljen dati vse od sebe, da bi zaščitil kolega iz ekipe. Na igrišču in izven njega. Zafrkancija v slačilnici je bila neverjetna, dobro vzdušje smo prenašali na igrišče in tako so tudi rezultati bili temu primerni« (Joksimović 2015). Joksimović vedno poudarja pomembnost in vrednote ekipnega dela, saj

posameznik v kolektivnih športih težko naredi kakšen odmeven rezultat. Je že v redu, da ima ekipa superzvezdnika, ampak ta mora imeti tudi take lastnosti, da bo z njimi znal povezovati ekipo, ko je to najbolj potrebno. Sem prepričanja, da ekipni duh in sistem dajo veliko več kot posameznik. V našem poklicu se vedno več poudarja tiste, ki dosega največ točk [...]. Ne vidi pa se oz. ne omenja se toliko, kdo je postavil kakšen blok, kdo je podal za ta šut, kdo je spraznil stran, da je prišlo do takih šutov [...] Vse to in še več so elementi, ki se v statistikah ne vidijo, so pa izjemno pomembni za samo kolektivno igro (Joksimović 2015).

Kolektivnemu športu Joksimović pripisuje tudi ustvarjanje mreže prijateljev. »Veliko prijateljstev in druženja se ustvari s kolektivnimi športi, ki znajo tudi po sezonah postati tradicija. Ostaneš v kontaktu s posamezniki, greš na obiske k njim in obratno, tako da je kolektivni šport definitivno pomemben v sistemu povezovanja ljudi« (Joksimović 2015).

Liga ABA je leta 2008 prejela nagrado za medkulturni dialog na območju Balkana. Zanimalo me je, kako kot športnik razmišlja o pomenu te nagrade.

Sigurno, da je ena od idej te lige tudi ta vrsta spodbujanja, ki je bilo zelo kritično v zadnjih dveh desetletjih od razpada bivše države. Sploh na začetku je bilo, veliko napetosti pred in po gostovanjih kakšne od ekip, recimo iz Hrvaške ali BiH v Srbiji in seveda obratno. Mislim, da so ekipe iz Slovenije še najmanj čutile to vrsto pritiska. Dobro je, da se je z leti to začelo umirjati, da smo vsi skupaj bolj začeli dojemati, da politične razmere ne smejo v taki meri vplivati na takšne športne dogodke. Z večjo tolerantnostjo raste tudi sam ugled lige in vseh akterjev le-te, ki bo, v to sem siguren, z leti še bolj prepoznaven. Samo, če bomo vsi skupaj lahko šli v isto smer (Joksimović 2015).

Zahodni Balkan je neprestano v manjših mednacionalnih, predvsem političnih konfliktih. Joksimović se kot športnik in član športne ekipe v preteklosti ne spominja večjih zmerjanj s strani domačih navijačev, ki bi lahko povzročili neljube dogodke.

S Hemofarmom, čeprav prihaja iz Srbije, je bila zgodba zelo podobna tisti v Sloveniji, tu pa tam kakšna provokacija med tekmo, ampak vse v mejah sprejemljivega. Ekipe, ki so gostovale v Vršču, so prav tako domov odhajale v miru in zadovoljne z dogodki na samih tribunah. Sploh v tem mestu je multinacionalnost zelo izrazita, kjer je po nekaterih podatkih 20 nacionalnosti. Nekaj več napetosti pa smo čutili pri gostovanju z Igokeo pri Širokem brijegu (op. p. v mestu živijo v večini Hrvati). Med tekmo je bilo vzdušje na vrelišču, čutila se je napetost. Pred in po tekmah pa lahko rečem, da je vse skupaj minilo v športnem duhu (Joksimović 2015).

Sam meni, da se košarka premalo uporablja za spodbujanje tolerance in sprave v družbi. Šport po njegovem predstavlja idealen primer, kako bi se lahko narodi in navijači iz iste države povezovali. »Rivalstvo, in to zdravo, naj bi trajalo samo v času tekme, po tem pa naj bi se vsi med sabo lahko normalno družili, izmenjevali izkušnje, mnenja [...], brez bilo kakšnegakoli strahu, da bi to povzročilo kakšno napetost med navijači, igralci ali kom drugim iz klubov« (Joksimović 2015). V garderobah so se velikokrat pogovarjali o političnih temah. Vendar so vedno prišli do istega zaključka: »ni važno od kod kdo prihaja, ampak kakšen je kot človek. Politične situacije so naredile svoje, ampak s pomočjo športa smo videli, da vsi lahko normalno funkcioniramo, če imamo skupne, zdrave cilje in odnose« (Joksimović 2015). Kot se spomni, razlogi za prepire med igralci v slačilnicah niso izvirali iz nacionalnosti, temveč

zaradi ne sprejemanja drug drugega. Do konfliktov je prihajalo tudi med igralci iste narodnosti. Pove pa primer iz sezone, ko je v večino srbski sestavi igral tudi Hrvat. »V eni izmed sezon v Igokei smo imeli igralca, ki je prihajal iz Hrvaške, vsi smo ga klicali brat Hrvat. Imeli smo odličen odnos med sabo v slačilnici in on z drugimi izven nje. Nikjer ni naletel na kakšne negativne provokacije in komentarje. Na igrišču pa smo si tako ali tako branili hrbet, da bolj ne bi mogli« (Joksimović 2015).

Vojne v Jugoslaviji v devetdesetih se zelo dobro spominja. Govorice in informacije je prejemal iz medijev, šole in pogovorov na ulicah. Po njegovem mnenju so bili razdori med učenci iz različnih držav posledica napačnih informacij iz medijev in s strani nekaterih staršev. »Nekateri sošolci so veliko zmerjali in se norčevali iz tistih, ki so zbežali iz svojih domov in prišli v naše mesto in šolo. Težko si je predstavljati, da na tak način zapustiš svoje ozemlje in se odpraviš neznano kam. Že takrat se je med nami znalo čutiti, da je važno iz kje prihajaš in kako se kličeš« (Joksimović 2015). Prijateljevanja z ljudmi iz ozemlja nekdanje Jugoslavije se Joksimović spominja že iz časov vojne v devetdesetih, kasneje pa se je mreža prijateljev z območja nekdanje Jugoslavije samo še širila. V otroštvu je imel prijatelja, ki je med vojno zbežal iz Prijedora. »Bil je res dober prijatelj, stalno sva bila skupaj, sploh med počitnicami. Počela sva razne stvari, ki ti kot mulec padejo na misel. V smislu odnosov, ki so vladali, je bilo to težko obdobje. Vendar je to minilo, ko se je vojna končala. V šolah, sploh kasneje v srednji šoli, ni bilo več čutiti pomembnosti narodnega izvora in kako se pišeš. Tako kot bi morale biti povsod« (Joksimović 2015).

6.2.3 Športni funkcionar in soustanovitelj Jadranske košarkarske lige (lige ABA)

Roman Lisac se je rodil v Slovenski vasi leta 1959. Po končani srednji šoli je študiral strojništvo v Ljubljani. Novinarji ga označujejo kot diplomatskega človeka z močno karizmo. S košarko se je ukvarjal v najstniških letih in v času služenja vojaškega roka. Skupaj z Radovanom Lorbkom, Zmagom Sagadinom, Božom Milićevićem, Josipom Bilićem in Dankom Radićem je Lisac leta 2001 ustanovil Jadransko košarkarsko ligo, sedaj imenovano ABA. Roman Lisac je sedaj generalni direktor lige. Leta 2006 je ustanovil Šport TV, prvi športni televizijski program v Sloveniji. Leto kasneje je postal častni konzul Izraela, kjer dela še danes. V začetku leta 2015 ga je mesto Valjevo razglasilo za osebnost leta njihovega mesta, saj naj bi njihovemu košarkarskemu klubu odprl pot v Evropo.

Liga ABA si, po besedah generalnega direktorja Lisca, prizadeva prinašati pozitivne učinke na več ravneh. Naštevajo področja športa, marketinga in civilne družbe.

Vplivati želimo na področju razvoja športa, saj je košarka edini ekipni šport v regiji, ki je sposoben biti konkurenčen najboljšim in biti v samem evropskem vrhu. Liga se osredotoča tudi na razvoj marketinga. Liga pokriva trg z dvajset milijoni prebivalstva, kar sponzorjem posledično omogoča možnost trženja in prepoznavnosti podjetja, ter hkrati komuniciranje podjetij z njihovimi ciljnim skupinami. Zadnje, na kar liga želi vplivati so ljudje. Liga skuša povezati narode in premagati ovire v regiji, kar do sedaj ni uspelo niti politiki (Lisac 2015).

Liga je nastala kmalu po koncu vojne, zato je bilo pričakovati nasprotovanja in napetosti. »V začetku je bilo veliko teh polen pod noge, veliko je bilo raznoraznih parol in vpitja na tribunah okoli tega. Ob prihodu Srbov v ligo, je bil Zadar kar vroč teren. Potem, ko se je ligi priklopil Maccabi (op. p. leta 2003), je bilo zelo napeto v Sarajevu. Vendar sčasoma so se te strasti umirile« (Lisac 2015). Na začetku so jim velik problem predstavljali tudi mediji. »Veliko je bilo nejevernih Tomažev, kar je bila popolnoma politična zadeva. Veliko je bilo teh, ki so hoteli biti všečni teh nacionalističnih stvari, ravno tako na Hrvaškem kot v vseh državah, in so temu hoteli ugajati in so vpili vsi v en rok: 'Evo ga, dela novo Jugoslavijo!'« (Lisac 2015). Vendar niso bili zgolj mediji takšnega mnenja. Lisac je odhajal na prvo tekmo lige na Hrvaško, ko je na letališču za njim vpil nekdanji hrvaški predsednik vlade in član politične stranke HDZ, Zlatko Mateša: »Šta je Lisac, radiš novo Jugoslaviju?« (Lisac 2015). Sam dodaja, da je bilo veliko kritik na račun lige prav zaradi mnenja javnosti, da je liga osnova za novo Jugoslavijo. Tega je sedaj manj, oziroma je skorajda izginilo. »Naš velik nasprotnik je bil novinar in nekdanji košarkarski reprezentant Jugoslavije, Zoran Čutura. Spoštoval sem njegove zapise, ki so kazali, da je bil strašno proti temu. Čez 6 let je izjavil, da se je motil in da se posuva s pepelom« (Lisac 2015). Sedaj ligi očitajo predvsem njeno delovanje, saj naj se ta ne bi držala ciljev, ki so si jih zastavili ob začetku lige.

Pri ustvarjanju lige so se zavedali ovir, ki jim bodo stale na poti. Po njegovem mnenju je bila največja ovira varnostno stališče tekem. »Pri drugem final fouru (2004) je bil problem z navijači Crvene Zvezde, ki so prišli v Ljubljano preko Madžarske, ker takrat niso smeli preko Hrvaške. Stvar je bila namreč še vedno zelo sveža, zato smo se bali medsebojnih obračunov navijačev« (Lisac 2015). Prav zaradi strahu pred navijaškimi konflikti, so v ligi sprejeli pravilo o prepovedi organiziranja potovanj za navijače, oziroma kupovanje kart za gostovanja.

Pravilo velja še danes, vendar se je pokazalo, da je čas naredil svoje in so se strasti umirile. »Čeprav smo imeli prejšnjo sezono (op. p. 2013/2014) v Beogradu zaključni turnir četverice z dvema Hrvaškima in dvema srbskima kluboma, ni bilo težav z navijači. Cedevitini navijači iz Zagreba očitno niso bili atraktivni za beograjske navijače. Mogoče že samo ime deluje tako, povsem drugače bi verjetno bilo, če bi se klub imenoval Dinamo« (Lisac 2015). Sam se je veliko osredotočal in ukvarjal s segmentom navijačev. »Med navijači kakšnega hudega incidenta ni bilo. In ponosen sem na to, da ni bilo nobenih takih hudih mednacionalnih konfliktov v naši ligi. Prav to pomirjanje strasti je bilo zelo pomembno pri tekmovanjih v okoljih, kot je balkanska regija« (Lisac 2015). Eden izmed primerov, kjer je športnik zanetil konflikt, je bila tetovaža Milana Gurovića. Gurović je bil problematičen zaradi svoje tetovaže nekdanjega poveljnika četnikov Draže Mihajlovića. Pred odhodi na tekme na Hrvaškem so zahtevali, da tatu prekrije. »Prah je dvignila izjava Gurovića, da bo tatu sicer pokrtil, vendar mu bo na rokavici izrezal oči in usta, da bo lahko dihal in videl Hrvaško. S tem so se ukvarjala ministrstva za pravosodje in policija. Prvo leto niso pustili, da bi igral v drugih evropskih državah, čez dve leti se je pomirilo. Sploh mediji so iz tega naredili cel rompompom« (Lisac 2015).

Prvi dve sezoni so ligo sestavljali klubi iz Slovenije, BiH, Hrvaške in Črne Gore, medtem, ko so se srbski klubi pridružili ligi leta 2003. Lisac pripoveduje, da je bila do sodelovanja dolga pot, predvsem zaradi srbskega ponosa. Pogovori so potekali s predstavniki Crvene Zvezde. »Takratno vodstvo Zvezde je bilo bolj moderno. Ljudje, ki so Zvezdo vodili so bili ljudje Zorana Đinđića, ki je bil proevropsko usmerjen. Predstavniki kluba so, kljub svoji navijaški gorečnosti, imeli čut. Bili so mladi ljudje, neobremenjeni z vojno« (Lisac 2015). Srbski klubi so se priključili ligi, vendar ni manjkalo zapletov glede dovoljenja preletov srbskih letal na hrvaška in bosanska letališča.

Bila je prva tekma Crvene Zvezde v Zadru. Crvena Zvezda, z Zmagom Sagadinom na čelu, je čakala na čarterski let proti Zadru. V zadnjem trenutku jim z letališča v Beogradu niso dovolili poleta, čeprav sem bil s takratnim srbskim in hrvaškim ministrom za promet dogovorjen, da bosta odobrila polet in pristanek. Moral sem ukrepati. Adria je dala svoje majhno letalo, poleteli smo v Beograd, igralce Crvene Zvezde smo prekricali v slovensko letalo in poleteli v Zadar, kar pa nam niso mogli preprečiti« (Lisac 2015).

Strah pred novimi spopadi je bil čutiti v BiH, kjer so po deveti uri zvečer zaprli zračni prostor. Lisac se pohvali, da naj bi oni (op. p. liga ABA) pripeljali prvo srbsko letalo v Sarajevo po vojni. »Predsednik BiH je pred tekmo Crvene Zvezde v Sarajevu, zatrdil, da bodo ministrstva uredila dovoljenje za pristanek letala in odhod letala po tekmi. Nakar so me dva dni prej poklicali, da nimajo pooblastil za urejanje tega. Odločil sem se, da dobim generala Gerarda, poveljnika Nato sil v Bosni. Sčasoma sem prišel do njega in sva se v polomljeni angleščini dogovorila. On je dal dovoljenje za prelet letala tudi po 21. uri« (Lisac 2015).

Novinarji v ligi velikokrat izpostavljajo konflikte med Srbi in Hrvati. Delov novinar Eduardo Brozovič je Romana Lisca označil za diplomatskega človeka, ki je rešil že nekaj sporov med predstavniki klubov iz zgoraj omenjenih držav. Sam teh konfliktov ne zaznava kot pomembne. Po njegovem mnenju v principu ni nobenega problema med njimi »kadar so sestanki, ko ni teatra, ni publike ... Večina problemov se vrti okoli denarja. Smo namreč na območju, kjer se ne obrača veliko denarja in klubi težko preživijo. Na koncu dneva smo vsi športni prijatelji« (Lisac 2015).

Postopna povezovanja na področju športa, gospodarstva, ljudi in nekaterih vlad je Evropska Unija sčasoma prepoznala. Ob nagradi za medkulturni dialog Lisac z zadovoljstvom pokaže na plaketo. Ob nagradi so se počutili odlično, saj so dobili dokaz, da jim je uspelo, poleg športnega sodelovanja, ustvariti sodelovanja še na drugih družbenih področjih. Nagrado so prejeli na Brdu pri Kranju, kjer je leta 2008 potekalo srečanje evropskih ministrov za šport. Nagrado je podelil takratni evropski komisar za izobraževanje, kulturo in mlade Jan Figel. »Prejeli smo nagrado za medkulturni dialog v balkanski regiji. Utemeljili so, da je liga doprinesla k premagovanju mednacionalnih in medverskih ovir, ter začela graditi mostove na Zahodnem Balkanu« (Lisac 2015). S prejetjem nagrade je začel spoznavati, da je javnost ligo začela prepoznavati kot dejavnik, ki pripomore k umirjanju strasti. Glede na to, da je liga dobila nagrado za povezovanje narodov, sem hotela ugotoviti še, ali liga podpira kakšne projekte za mlade. »Veliko smo imeli idej o delu z mladimi. Na primer, razmišljali smo o turnirjih mlajših selekcij, kjer bi igralci bivali na domu igralca domače ekipe, se družili med seboj, in tako spoznavali kulturo drug drugega. Seveda se je ta ideja zataknila pri denarju, vendar nad njo še nismo obupali« (Lisac 2015). Ideja, kot je košarkarski tabor »I came to play«, se Lisacu zdi dobra in bi jih po njegovem mnenju morale biti več. Zdi se mu, da je prišel čas, ko se bodo morale meje brisati tudi na območju današnjih republik nekdanje Jugoslavije. »Menim, da ravno tako kot padajo meje z Evropo, bi morale pasti tudi tukaj. Sam nisem

nostalgik za Jugoslavijo kot tako. Vendar se moramo zavedati, da se bo pretok blaga, storitev in ljudi samo še širil« (Lisac 2015).

Košarka kot šport se mu zdi na tem območju (op. p. območje nekdanje Jugoslavije) primeren šport za povezovanje ljudi. »Košarka je ena taka vmesna mera doziranja športnega duha in rivalstva, ter je manj kritična kot nogomet,« Lisac spregovori o razlikovanju nogometa in košarke. Prav zaradi tega se strinja, da bi bila košarka primerno orodje sprave. Osebno meni, da so ljudje pri košarki vseeno bolj izobraženi kot pri nogometu. »Košarka izhaja iz univerze, nogomet pa izhaja iz ulice in zajema širšo množico ljudi in deluje po načelu kruha in iger« (Lisac 2015).

Za zaključek mi je podal še svoje osebno mnenje o spravi na območju držav naslednic Jugoslavije. Predvsem ekonomski krizi pripisuje oviro na poti sprave. »Do ekonomske krize je jasno vse lepše. S prihodom krize pa politiki naredijo problem, da preusmerijo pozornost množice nekam drugam, da zakrijejo svoje napake. In negativne ideje, kot je močan nacionalizem, se v času krize veliko bolj obnesejo kot v normalnih družbenih in gospodarskih pogojih. Posledično pa se taka družba začne oddaljevati od temeljih vrednot družbe« (Lisac 2015).

6.3 Polstrukturirani intervjuji

K intervjujem sem dodala še **polstrukturirane intervjuje** ali **odprte intervjuje**, opravljene s športnimi novinarji iz držav Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter Srbije. Razlog, da sem v svoj empirični del vključila tudi medije, oziroma njihove novinarje je ta, da sem v strokovnih in časopisnih člankih zasledila kritike, ki so jih deležni novinarji in mediji z območja nekdanje Jugoslavije. Študije o vojni in povojni situaciji na območju nekdanje Jugoslavije (Erjavec&Volčič 2009; Skopljanac in Brunner 1999) namreč kažejo na to, da so mediji bili in so še vedno eden izmed ključnih dejavnikov za ponovno ustvarjanje konflikta in nestrpnosti. Na eni strani, mediji igrajo ključno vlogo pri gradnji mirovnega procesa in kulture miru. Omenjena naloga medijev je še posebej potrebna v kontekstu današnjega območja nekdanje Jugoslavije, kjer politiki in drugi pomembni akterji v družbi nadaljujejo z uporabo medijev kot orodja za izvajanje, legitimizacijo in prenos njihovih izključno nacionalističnih

ideologij v vsakdanji politiki (Kurspahić 2003). Ugotavljanje objektivnosti medijev je pomembno tudi z vidika medijskega občinstva, saj večina članov določene etnične skupine še vedno prejema informacije o drugih družbenih skupinah preko medijev. Mediji namreč še vedno ostajajo ključni za širjenje nacionalistične ideologije (Erjavec in drugi 2012, 92). Galtung (2007) meni, da veliko mirovnih psihologov pri srečevanju s posamezniki in konfliktnimi družbenimi skupinami zanemarja vlogo novinarjev, ki lahko spodbujajo vojno ali mir. Novinarje sem izbrala s pomočjo slovenskega športnega novinarja Vita Divaca. Pri tej metodologiji podajam rezultate intervjujev (vsi 2015) z *Eduardom Brozovičem* (Delo), hrvaškim novinarjem *Vikijem Ivanovićem* (HRT), srbskim novinarjem *Aleksandrom Miletićem* (Politika) in bosanskim novinarjem *Elvirom Halilovićem* (RTV Vogošća). intervjuji so bili opravljeni v živo, nekateri preko kamere s pomočjo internetnega programa za pogovore, Skype. Kot sem že uvodoma povedala, sem zaradi preširoke analize izločila novinarje iz Makedonije, Kosova in Črne gore. Pri športnem novinarstvu danes ne govorimo zgolj o rezultatu in opisu tekme, temveč vsebuje tudi poglobljeno analiziranje tekmovanj in pojasnjevanje ozadji. Prav zaradi tega sem mnenja, da bi mi pogovori z omenjenimi novinarji lahko pomagali pri poglobljenem razumevanju košarke in njenega vpliva na območju nekdanje Jugoslavije. V polstrukturiranih intervjujih sem uporabljala vnaprej pripravljena vprašanja, ki sem jih spotoma ali po potrebi izpustila ali malenkostno priredila. Namen intervjujev je bilo predvsem pridobivanje novih informacij in osebnega mišljenja novinarjev.

Aleksandar Miletić se je rodil leta 1972 v Kosovski Mitrovici. Na Fakulteti političnih ved v Beogradu je diplomiral na novinarski smeri z diplomsko nalogo »Olimpijske igre kot politično prizorišče«. Ob koncu leta 1996 je kot honorarni sodelavec prišel v športno redakcijo srbskega dnevnika Politika. Izkazal se je z delom novinarja in namestnika urednika, zato so mu leta 2009 zaupali mesto glavnega urednika športne redakcije pri omenjenem dnevniku. Poročal je z velikih tekmovanj (OI Peking 2008, OI London 2012, evropska prvenstva v košarki v Stockholmu 2003, Beogradu 2005, Madridu 2007, ...). Bil je tudi urednik t.i. »vodnika za Eurobasket 2005«, zatem je urejal prvo strokovno revijo o tenisu v Srbiji. Kot soavtor oddaje Svet košarke dela na radijski postaji Sport FM. Aleksandar Miletić je do sedaj izdal knjigi Bor Stanković – Moje olimpijske igre (2010), Džez basket (2013), tretja knjiga pa bo izdana septembra letos.

Eduardo Brozovič se je rodil v Ljubljani leta 1961. V najstniških letih je igral košarko, nato pa je prevzel trenersko vlogo mlajših kategorij na Slovanu. Že v času študija je pisal članke o

košarki, se nato leta 1991 zaposlil pri časopisu Slovenec. Konec leta 1992 je zamenjal Slovenca za dnevni časopis Delo, kjer dela še danes. Za njim je 24 let profesionalnega novinarstva, zato je Eduardo Brozovič, s svojim znanjem košarke in njenega delovanja, poznan kot dober poznavalec slovenske in evropske košarke. Po njegovem mnenju v športno novinarstvo vodita dve poti. Prva je Fakulteta za družbene vede, druga pa je Fakulteta za šport. Eduardo Brozovič je izbral slednjo.

Elvir Halilović je bil rojen leta 1976 v Srbiji (Ljubovija). Po narodni pripadnost je Bošnjak in je muslimanske veroizpovedi. Študiral je novinarstvo na Fakulteti političnih ved v Sarajevu. Sedaj živi v Vogošću, ki je eden izmed predelov Sarajeva. Dela kot sodelavec bosanske RTV postaje v ZDA in je tudi glavni urednik tiskane revije, ki izhaja v ZDA za tamkajšnje bosanske izseljence. Občasno sodeluje na raziskovalnih projektih pod okriljem novinarskega združenja BiH in tudi na regionalnih projektih, ki so vezani na lokalne medije in ranljive družbene skupine. Pred leti je nekaj časa delal za spletna košarkarska portala www.eurobasket.com in www.sportsport.ba, kjer je urejal novice o košarkarskem dogajanju v BiH. Ustanovil je portal Eurobasket Bosnia, katerega cilj je promocija mladih igralcev in manjših klubov s celotnega ozemlja BiH. Profesionalno pa novinarsko delo opravlja od marca 1996. Od omenjenega leta dela kot športni novinar RTV Vogošća. Ob tem delu pa piše tudi za lokalni elektronski medij, katerega urednik je zadnjih 15 let.

Viki Ivanović se je rodil leta 1978 na Hrvaškem. Otroštvo je preživel v kraju Novi Gradiški, ki je od meje z BiH oddaljena dobrih 30 kilometrov. V Zagreb se je preselil v času študija novinarstva na Fakulteti političnih znanosti. Svojo novinarsko pot je začel pri Sportskih novostih, nato se je leta 2000 preselil na hrvaško javno radiotelevizijo HRT. Kot televizijski novinar spremlja košarko. Ivanović je edini od novinarjev v moji nalogi, ki se je opredelil kot ateist. Novinarski kolegi ga opisujejo kot strokovnjaka za šport in karizmatičnega komentatorja športnih prenosov.

6.3.1 Objektivnost novinarstva v Sloveniji, Hrvaški, BiH in Srbiji

Novinarstvu na območju nekdanje Jugoslavije strokovnjaki očitajo pomanjkanje objektivnosti. Zanimalo me je, kako novinarji vidijo objektivnost njihovega poklica in kaj je tisto, kar ogroža objektivnost. Viki Ivanović meni, da je objektivnost odvisna od značaja in

sloga pisanja novinarja. Dodaja še, da »na objektivnost pisanja ne vpliva nacionalizem, temveč navodila šefov« (Ivanović 2015). Na drugi strani pa poudarja, da je objektivnost raznih spletnih portalov zelo nizka zaradi njihove izrazite politične opredelitve (desno, levo). Po njegovem mnenju takih medijev ne moremo prištevati k novinarskim vrstam. Zanj so tradicionalni mediji, kot sta HTV in Večernji list, vzor objektivnosti, saj gre pri teh medijih za stare šole Mladena Delića, Borisa Mutića, Boža Sušeca ... Problem objektivnosti pri novih medijih podaja tudi Eduardo Brozovič, ki pravi, da je padec objektivnosti posledica trivializacije medijev. K temu prišteva predvsem tabloizacijo poročanja in medsebojno povezovanje novinarjev in klubov ter športnih zvez. Aleksandar Miletić problem objektivnosti ne vidi v novih medijih. Po njegovem mnenju že v samem principu športno novinarstvo ne more biti objektivno. Strinja se, da je na območju zahodnega Balkana stanje boljše kot v Španiji ali Grčiji, vendar pa tudi tukaj obstaja objektivnost medijev problem. Sploh športni dogodki, kjer med seboj tekmujejo ekipe z območja nekdanje Jugoslavije, nimajo nikakršne zveze z novinarstvom. V ospredje poročanja pridejo povsem druge teme, kot pa sam potek tekmovanja. Tukaj poudarja predvsem nogometne obračune med hrvaškimi in srbskimi ekipami na klubski in reprezentančni ravni (Miletić 2015). Bosanski novinar Elvir Halilović opozarja, da čeprav je športno novinarstvo še najbolj objektivna vrsta novinarstva, ne more uiti političnemu vplivu. Sam to vidi pri medsebojnih tekmah (op. p. med državami naslednic SFRJ), »ko novinarstvo postane polno nacionalnega naboja in se tekme kdaj tudi povezuje z dogajanjem v devetdesetih« (Halilović 2015). Halilović kljub političnemu vplivu na medije, vidi spremembe na boljše. Med evropskim košarkarskim prvenstvo za kadete (op. p. julija 2015) je naredil raziskavo medijske pokritosti uspeha omenjene reprezentance po celotnem ozemlju BiH. Pokaže mi rezultate analize in jih povzame, »poudarek medijev je bil na dosežku mladih in njihovem medsebojnem sodelovanju. Nisem zaznal nikakršne razprave o tem, koliko igralcev je z ene etnije, niti ni bilo govora o politiki in odnosih znotraj BiH. S tem, ko so reprezentanco sestavljali mladi vseh treh etnij v BiH, so mediji poudarjali, da so ti fantje združili vse državljane BiH« (Halilović 2015).

6.3.2 Osebna mnenja novinarjev o Jadranski košarkarski ligi (liga ABA)

O ligi ABA sem spregovorila že z njenim generalnim direktorjem, vendar se mi je zdelo smiselno, da se o tem pogovorim tudi z novinarji, ki bi mi lahko podali bolj kritične vidike lige in njenem ozadju. Vsi štirje novinarji so se strinjali, da je liga bila potrebna in so jo

podpirali. Elvir Halilović še dodaja, da je mogoče sprva na ligo gledal nostalgичno in se ni toliko oziral na njene morebitne probleme. Sčasoma je spoznal, da je prav košarka postala prvi povezovalni element športa v regiji. Liga je pripomogla k dvigu kvalitete košarke v regiji, popularizaciji košarke in prepoznavnosti igralcem s tega območja. Eduardo Brozovič se je sestajal s slovenskimi soustanovitelji lige še preden je javnost zvedela zanjo. Zdelo se mu je smiselno, da bi ligo vodili Slovenci, saj na tem območju Slovenija predstavlja najbolj nevtralni prostor. Tako bi lahko posredovala pri morebitnih konfliktih. Ideja, da bi taka liga morala obstajati, je živela tik pred razpadom Jugoslavije, ko so se klubi, ki so nekoč igrali v nekdanji jugoslovanski ligi, začeli zavedati, da lahko ostanejo na kvalitetnem nivoju, če bodo ligo ohranjali. »Tokrat so računali, da bo Jugoslavija razpadla na bolj miren, diplomatski način. Takrat se je liga imenovala YUBA liga, vendar ko se je vojna pričela po državah, to seveda ni bilo več mogoče,« se spominja Brozovič. Miletić vidi pomembnost lige za velike klube, da dvigujejo nivo igre s težkimi tekmami. Liga je postala koristna zaradi močnega tekmovanja, ki mladim, talentiranim igralcem omogoča napredovanje. Samo preko težkih tekem se lahko odrazi pravi talent igralca. Čeprav je liga priložnost za mlade, Halilović meni, da znotraj lige ne obstaja sistem za manjše in manj razvite klube, ki v osnovi nimajo dovolj denarja, da bi se priključili ligi. Razmišlja, da bi moralo vodstvo lige ABA razmisliti o drugem rangu tekmovanja, saj bi do kvalitetnejšega tekmovanja prišlo še več mladih kot sedaj. Na drugi strani pa Miletić kritizira nekatere odločitve lige, ki niso v skladu s športnimi motivi, temveč potekajo po ekonomskem principu. Žalosti ga, da liga ni izpolnila glavnega cilja, tj. izboljšati ekonomsko stanje najboljših klubov v regiji. Tudi Ivanović vidi problem lige v tem, da o vsem odloča denar. Ideja o ligi se mu je zdelala logična tudi z gospodarskega vidika, saj je sedanje območje nekdanje Jugoslavije trg z 25.000.000 prebivalci. Od lige je pričakoval, da bo na daljši rok prinesla večji pretok denarja prav zaradi velikega tržišča, a zgodilo se je ravno obratno.

6.3.3 Glavne ovire lige

Na začetku lige so vsi videli glavno oviro v pravkar končani vojni, nezaceljenih ranah in medsebojnih odnosov med navijači. Brozovič opisuje, da v krajih, kjer so bila večja vojna žarišča, so bile ovire lige večje. Miletić se je ob vstopu srbskih klubov v ligo zbal, da pri medsebojnih obračunih srbskih in hrvaških klubov ne bo varno. To se je tudi dogajalo, vendar ni prišlo do hujših nemirov. Po tretji sezoni srbskih klubov (op. p. 2004/2005) je začel Miletić

opazati umiritev strasti navijačev tudi na omenjenih obračunih, zraven pa dodaja: »Svagog čuda za tri dana dosta!« (Miletić 2015). Tudi Halilović opaža manj tovrstnih problemov, a opozarja, da politika še vedno izkorišča šport za doseganje svojih ciljev in tako prihaja do napetosti v dvorana. Ivanović meni, da so pri ligi in športu na splošno nacionalne ovire največji problem. »Morda pri košarki to ni tako izrazito, toda nogometna regionalna liga ne more obstajati,« je še dodal.

6.3.4 Zaznavanje konfliktov

Ob ustanavljanju lige so se njeni delavci zavedali, da bo liga polna navzkrižji in mogoče tudi konfliktov. Vsi novinarji pripovedujejo, da so največje konflikte pričakovali ob vstopu srbskih klubov v ligo. Brozoviču se konflikti med funkcionarji lige in klubov niso zdeli nič novega, saj kot pravi, je bilo »prerekanje stalnica športa v nekdanji Jugoslaviji. Prerekanje je bilo, kdo bo imel glavno besedo pri organizaciji lige, pri določanju sodnikov, kdo bo selektor, kdo bo igral v reprezentanci Jugoslavije, ipd« (Brozovič 2015). Novinarji se največkrat spominjajo konfliktov na relaciji Hrvaška-Srbija, a Halilović tukaj dodaja, da je »prihajalo do sporov tudi med klubi iz iste države ali celo istega mesta« Diplomatsko vlogo pri sporih, Delov novinar Eduardo Brozovič, pripisuje generalnemu direktorju lige. Roman Lisac, je po njegovem mnenju človek, ki ima dobre odnose tako s Hrvati kot tudi z Bosanci in Srbi. Velikokrat je znal tudi razrešiti spore, ki so se dogajali znotraj lige. Ivanović vidi vzroke sporov med funkcionarji lige, klubov in nacionalnih zvez predvsem v navzkrižju interesov, in ne v nacionalnih podlagah. »Letošnje leto je prihajalo do konfliktov zaradi zunanjega faktorja. Liga ABA je zaradi svoje razvitosti postala teren za obračunavanje dveh velikih organizacij, FIBE in ULEBA. Izkazalo se je, da je žrtev tega spora postala prav ABA liga [...]« (Ivanović 2015). Miletić ugotavlja, da je rešitev za konflikte tudi reorganizacija lige, saj kot taka nima perspektive za prihodnost. Naposled se je liga letos res reorganizirala, kar je posledica pritiska FIBE na nacionalne zveze in klube. Glavna sprememba reorganizacije je sprememba lastniške strukture. Večinski lastniki lige bodo v roku treh let postali klubi in ne njeni ustanovitelji, kot je veljajo do sedaj. Upravljanje lige bo nadaljevalo podjetje ABA-Sidro iz Ljubljane. Ob reorganizaciji nekateri strokovnjaki govorijo o morebitnem drugem rangu tekmovanja, ali delitve tekmovanja na zahodno in vzhodno konferenco, kar pozdravljajo vsi zgoraj omenjeni novinarski sogovorniki.

6.3.5 Nagrada ligi ABA za medkulturni dialog

Kot je bilo že večkrat omenjeno, je s strani Evropske Unije liga ABA prejela nagrado za medkulturni dialog. Ivanović, Halilović, Brozovič in Miletić pravijo, da je nagrada o medkulturnem povezovanju upravičeno dodeljena ligi. Gledano iz tega zornega kota, se Miletiću zdi, da je liga ABA vsekakor pomirila strasti v regiji in je zgradila nove mostove. Za njega so košarkarji na tem območju posebna vrsta ljudi, saj delujejo, kot da se vojna v devetdesetih ni zgodila. Tukaj ne misli zgolj na mlade ljudi, temveč tudi na starejše športnike. Brozovič meni, da je liga dokazala, da je takšno sodelovanje, brez incidentov in mrtvih, možno. »Mladi, ki prihajajo sedaj na igrišča, so generacija, ki se je v času vojne rodila ali pa bila v 'plenicah'. V sebi ne nosijo tistega sovraštva,« še dodaja. Halilović pri nagradi izpostavlja, da je tukaj šel šport preko političnega povezovanja in je politiko postavil na 2. mesto. Liga ABA je bila samo začetek športnega povezovanja v balkanski regiji, saj, kot dodaja Halilović, sedaj spremljamo regionalno ligo v ženski košarki in rokometu. Ivanović se ne čudi, da je bila košarka tisti šport, ki je povezala države nekdanje Jugoslavije. Košarka je namreč po njegovem mnenju globalen šport in zelo priljubljen na omenjenem območju.

6.3.6 Košarka kot instrument sprave na današnjem območju nekdanje Jugoslavije

Po padcu apartheida in volitvah 1995 je bila Južnoafriška republika (JAR) na robu državljanske vojne. Istega leta je JAR gostil svetovno prvenstvo v rugbyju. Mandela je za svoje orožje sprave z belopolitimi uporabil rugby, saj se je zavedal njegovega političnega in kulturnega kapitala. Takrat se je vpeljalo geslo: eno moštvo, ena država. Tukaj je šlo za združitev državljanov ene države, vendar lahko vseeno vzamemo omenjeni primer za razpravljanje o spravi in športu na današnjem območju nekdanje Jugoslavije. Zanimalo me je, ali novinarji potegnejo vzporednico rugbyja v JAR s košarko v balkanski regiji. Ivanović me kaj kmalu prekine in pove, da šport velikokrat daje utvaro upanja. Ob tem pa še doda: »Košarka bi lahko dosegla svoj učinek, v kolikor bi jo politiki uporabljali pravilno in ne zlorabljali za svoje apetite« Problem vdiranja politike v šport in druge družbene sfere vidi tudi Halilović. Prav omenjeni problem pa zavira spravo, in zato je razvidno, da šport sam ne more biti sredstvo sprave. »Klubi bi morali delovati tako, da bi se javno odrekli nekaterim navijačem ali navijaškim skupinam, ki tekme izrabljajo za širjenje nacionalizma in političnih tem« (Halilović 2015). Vendar po njegovem mnenju, na tem področju problem predstavljajo

vlade, saj se same ne želijo ukvarjati s tem vprašanjem. Kljub političnemu vplivu na delovanje športa, Halilović pove, da je košarka pripomogla k normalizaciji stvari. Sedaj srbski igralec igra na Hrvaškem, trener iz ene države vodi reprezentanco iz druge države. Tukaj omeni črnogorskega trenerja Duška Ivanovića, ki od lanskega leta vodi košarkarsko reprezentanco BiH. Brozoviću se zdi vprašanje razpravljanja o spravi skorajda nepotrebno. »Vem, da v času mojega odraščanja, ni bilo kulturoloških, jezikovnih, ideoloških meja. Bolj kot v praksi, je govora o spravi v politični sferi. Kot sam vidim, imajo mladi poln kufer politike in se distancirajo od tega. Nimajo neke potrebe po politični spravi« (Brozovič 2015). Brozovič se zaveda pomembnosti sodelovanja med narodi nekdanje Jugoslavije. Po njegovem mnenju gre namreč za območje, kjer sta zgodovina in praksa pokazali, da je že zaradi poslovnih in kulturnih interesov potrebna neka povezava ter ohranjanje kontaktov. »Že če pogledamo, kako se ta privatizirana podjetja ohranjajo, se vidijo obrisi ureditev v nekdanji Jugoslaviji. Podobno velja za kulturno in športno dogajanje. Kar se grejo v politiki in kar se je dogajalo 25 let nazaj, mladih ne zanima več in prav je tako,« še zaključuje misel o povezovanju na Balkanu. Miletiću se zdi košarka eden najboljših instrumentov sprave na Balkanu, ker je košarka na tem območju označena kot »akademski šport«. Spominja se, da je včasih 99 odstotkov igralcev zaključilo fakultete, kar sedaj seveda ni mogoče zaradi drugačnih pravil o odhodu igralcev v tujino. Tukaj izpostavlja, da so ljudje, ki so včasih igrali košarko in zaključili fakultete, izgradili sistem, na katerem sloni današnja košarka v regiji. Vseeno pa se pri tem sistemu boji kvariteljev, saj vedno obstajajo »norci«, ki zmorejo to sožitje uničiti. K tem uničujočim dejavnikom Brozovič dodaja predvsem klubske navijače. Tovrstne navijaške skupine večinoma ne zanima šport. »V ospredju so šopirjenje in tekmovanja, kdo je glavni. Ko te skupine pridejo na prizorišče tekme, morajo svoj prihod upravičiti s tem, da nekaj ušpičijo. To pa ni fer do ljudi, ki so plačali vstopnico in po možnosti pridejo na tekmo z otroki in hočejo tekmo pogledat v miru [...]« (Brozovič 2015). Ivanović kljub, po njegovem mnenju, klišejskim idejam o športu in spravi doda, da »lahko rečemo, da je košarka eden izmed pritokov reke miru, ki lahko pomaga pogasiti davno zanetene požare« (Ivanović 2015).

6.3.7 Uporaba košarke za spodbujanje tolerance, strpnosti, sožitja in nazadnje tudi sprave

Glede na to, da večina govori o pozitivnih straneh košarke, katere učinek zavira politika, sem

poizvedovala, če se novinarjem zdi, da se košarka premalo uporablja v namene tolerance, strpnosti, sprave, sožitja, ipd. Novinarji v en glas pravijo, da se za te namene košarka premalo uporablja, a v isti sapi govorijo, da se košarka, ali šport na splošno bolj uporablja v nasprotno namene. Ivanović meni, da dokler bodo nekateri podžigali nacionalizem, bo šport težko kaj pripomogel k omenjenim vrednotam. Miletić vidi nasprotna delovanja športa, saj šport deluje v smeri poglobljanja razlik v regiji. »Ljudje, ki vodijo klube in svoje zasebne 'navijaške vojske' bi morali biti bolj kaznovani in nositi večjo odgovornost na tekmah, ki so potencialno 'vroče'. Igralci so medsebojni prijatelji, a sporočila navijačev so problematična. Delati bi se moralo na spodbujanju akcij in izjav, ki prinašajo boljše odnose« (Miletić 2015). Halilović vidi premajhen interes držav samih, da bi spodbujale šport za pozitivne družbene vrednote in pomagale tistim organizacijam in klubom, ki se nagibajo v tej smeri. Brozović tukaj doda še dva družbena dejavnika, ki delujeta nasproti tolerance in sožitja. Prve so napačne formulacije tekmovanj, pretirana tekmovalnost, napačni motivi za ukvarjanje s športom. Kar pa ni prava usmeritev športa. Sam še vedno meni, da bi moralo biti glavno vodilo športa, da boš sam dobro igral in premagal nasprotnika. Ne pa ga uničil in ponižal, kot lahko večkrat vidimo. Drugi dejavnik se povezuje s prvim. Kot pravi Brozović: »Če pogledamo že terminologijo v medijih, ki uporablja militantne izraze (maščevali, skalp, osmešili, ponižali, ipd.). Po mojem mnenju to ne sodi v šport. Tako izražanje namreč spodbuja negativna čustva« (Brozović 2015).

6.3.8 Kritike in osebna razmišljanja novinarjev o uporabi športa za namene sprave

Novinarji so kritizirali uporabo športa pri spodbujanju sprave. Povedali so mi, kako bi se morala košarka pravilno uporabljati za zgoraj omenjene namene. Halilović izpostavlja področje dela z mladimi, saj njihovo videnje družbe kreirajo drugi. V BiH mladi dobivajo podobo o drugih državah na območju nekdanje Jugoslavije preko medijev, še posebej interneta. »Moja sinova oba trenirata košarko. O sosednjih državah sem jima pripovedoval sam. Lansko leto je starejši sin odšel na turnir na Hrvaško. Strinjal sem se, da se sin udeleži takega turnirja. Želel sem, da se druži s sovrstniki iz drugih držav. Ko je prišel domov, mi je povedal, da sem imel prav, ko sem mu govoril, da mi (op. p. muslimani) nismo tako drugačni kot Slovenci, Srbi, Hrvati [...]« (Halilović 2015). Prav zaradi lastne izkušnje in izkušnje sina meni, da bi moralo biti več turnirjev za mlade in kjer bi mladi bivali pri igralcih domače ekipe. Ivanović vidi probleme za spodbujanje sprave v politiki, oziroma najvišji ravni družbe.

Druge ravni se mu ne zdijo problematične. »Košarkarji so med seboj prijatelji, brez obzira na nacionalnost. Prav tako tudi mi novinarji« (Ivanović 2015). Miletić meni, da je potrebno pri mladih že od začetka razvijati športni duh, jih učiti, da spoštujejo druge in jih imajo radi, saj prihodnost pripada njim. Vendar je to lahko govoriti, v praksi pa je to precej težje izvedljivo. Mladi so se namreč rodili na kontaminiranem območju.

6.3.9 Vzporednica med delovanjem ekipnih športov in sodobne družbe

Ekipni športi, kot je košarka, temeljijo na sodelovanju, solidarnosti, sožitju, ... Nekateri povezujejo ekipne športe z delovanjem podjetji in razvitimi družbami. Brozovič meni, da je to veljalo včasih. Za razliko od Jugoslavije, ki jih je vzgajala po drugačnem kopitu in jim nudila več socialne varnosti ter veliko brezplačnih stvari, so sedaj stvari v sodobni družbi: »zaradi komercializacije in neoliberalizma, dostopne zgolj premožnejšim,« kar Brozovič vidi kot problematično tudi za sam razvoj športa. Sedaj je družba postala sebična in vsak gleda na svoj interes. Vidi, da se je to nehote preneslo tudi na šport. V osnovi je pri kolektivnih igrah zaželeno ustvarjanje harmonije in ekipnega duha. Brozovič izpostavlja problem nove vzgoje, ki »spodbuja stvari, ki niso v skladu s 'pravili' ekipnega športa. Včasih so igralci odraščali skupaj, se veliko družili. Tega pa je vedno manj. Kar pa po mojem mnenju ne vpliva dobro na osebni razvoj športnikov. Gledajo samo na to, kaj jim bo šport prinesel in ne kaj je dobro za vse« (Brozovič 2015). Dodaja še en primer, kako je stanje družbe vidno v športu. Za treniranje otroka je praktično treba plačati vse. Ko pride do starejših kategorij, se začnejo še individualni treningi, ki se plačajo. Trenerji hočejo za svoje delo denar, kar je pravo nasprotje časom, ko je Brozovič treniral mlade pri Slovanu: »Včasih si kot trener sam čutil, da delaš nekaj dobrega. Včasih je trenerstvo spremljal entuziazem, ki ga je odsevala družba,« se Brozovič spominja obdobja izpred tridesetih let. Miletić primerja košarkarsko ekipo z orkestrom. Tudi on ne vidi več vzporednice med družbo in ekipnimi športi, saj ti ne delujejo solidarno, kot je to veljalo včasih. Jugoslovanska košarkarska liga je bila najboljša v Evropi, kjer je vsak izmed desetih klubov lahko postal prvak. Organizacija lige ni dovoljevala, da sta samo dva kluba imela najboljše igralce, temveč so se zaradi konkurenčnosti igralci porazdelili po vseh klubih. Ivanović kritizira iskanje povezav med ekipnim športom in družbo, saj gre pri tem za pisano pravilo, ki se v praksi ne dogaja pogosto. Njuno razlikovanje vidi v odločitvah o pomembnih zadevah. Pri športu se hitro odločijo rešiti problem, pri politiki je ta pot težja in počasnejša. Na drugi strani, Halilović meni, da je šport dober primer povezovanja ljudi. Svojo

trditev utemelji: »Športniki vseh športnih panog iz območja Balkana se v tujini vedno podpirajo in družijo« (Halilović 2015).

6.3.10 Smiselnost športno-mirovnih projektov na današnjem območju nekdanje Jugoslavije

Kot lahko vidimo, se novinarjem zdi pomembno delo z mladimi in tistimi generacijami, ki so bile rojene po vojni. Moje raziskovanje zajema tudi humanitarno-mirovne projekte, zato se mi je zdelo smiselno vprašati novinarje, če v tovrstnih projektih vidijo smisel njihovega delovanja in morebiti prepoznajo njihove učinke. Vsi, z izjemo Ivanovića, poznajo projekt »I came to play« pod okriljem organizacije Play. Halilović je spoznal mlade, ki so bili tam in tiste, ki so tabor obiskali tudi letos. Ob njihovem povratku je od mladih poslušal o izkušnjah in pozitivnih mnenjih o svojih sovrstnikih. Druženje mladih ljudi na takih projektih ima po njegovem dva cilja: »Prvi cilj je izboljšanje znanja športa, v tem primeru košarke. Drugi cilj pa je medsebojno spoznavanje kultur vrstnikov, brisanje delitev in razbijanje stereotipov, ki obdajajo mlade. Prav slednje je veliko breme za našo družbo« (Halilović 2015). Brozovič za omenjeni projekt še ni slišal, vendar glede na opis projekta vidi delo na dobro. Če šport spremljajo še delavnice in izobraževanja, se mu zdi ideja še toliko boljša. V kolikor zadeva ni skomercializirana, ima še dodatne koristi. Že prej je namreč omenjal nedostopnost športa za vse ljudi. Izpostavlja pa slabost takih projektov, ker navadno trajajo zgolj po kakšen teden. Dodaja, da bi moralo biti takšnih projektov več tudi na globalni ravni. Pogreša sistem, ki bi preko športnih zvez organiziral pomoč socialno šibkejšim. Kako bi morala košarka delovati, pove na primeru nogometa, oziroma organizacije UEFA. V šolah UEFE je mladim plačano skorajda vse in trajajo po celo leto. UEFA prispeva h gradnji igrišč, na zvezah so plačani ljudje, ki delajo z mladimi. Meni, da bi se lahko ustvaril sklad za štipendije, oziroma pomoč za šibkejše. »Če je govora o davčnih olajšavah za ogrožene, bi lahko omogočali treninge tem mladim tako, da bi se krila vavnina. Na koncu bi se vložen denar obrnil večkratno, vendar tega se ne poizkusi. Na takšen način, bi morala delati tudi FIBA in deliti štipendije tistim, ki so prepoznani kot potencial pa ne morejo kvalitetno trenirati zaradi pomanjkanja denarja« (Brozovič 2015).

Miletić vidi prednost takih projektov, ker vsebujejo izobraževalno noto, ki so podprti z dobrimi predavatelji in pedagogi. Tudi sam je osebno videl povezovanja vrstnikov iz različnih

držav. Leta 2006 je bil eden izmed organizatorjev mednarodnega košarkarskega tabora »Dejan Bodiroga« v Trebinjah (Republika Srbska, BiH). V goste je prišla hrvaška moška kadetska reprezentanca. Mladi na taboru so se med seboj zelo povezali, rezultat tekme je bil v drugem planu. Tam je spoznal, da je potrebno pri mladih gojiti športni duh. Kot sem že dejala, hrvaški novinar Ivanović projekta ni poznal, a je po moji predstavitvi projekta ostal skeptičen. »Kako starši vidijo takšen projekt, bi morali narediti anketo med starši iz Hrvaškega in Bošnjaškega dela BiH. Vprašati bi jih morali, koliko izmed njih bi poslalo svoje otroke na tak tabor. Moje mnenje je, da manj kot 5 odstotkov« (Ivanović 2015). Podobnih projektov novinarji ne poznajo, a Halilović vseeno dodaja, da je mnogo turnirjev v regiji, ki potekajo na mednarodni in medkulturni ravni. Od novinarskih in košarkarskih kolegov je slišal o pripovedovanju mladih s takih turnirjev. Večinoma so vsi imeli pozitivne izkušnje s sovrstniki iz drugih držav.

6.3.11 Spodbujanje pozitivnih vrednot preko rekreativnega in profesionalnega športa

Novinarji so v zgornji temi izpostavljali predvsem vidike na rekreativni šport, kjer naj ne bi bilo toliko političnega vpliva kot pri profesionalnem športu. Miletić meni, da je spodbujanje tolerance vseeno močnejše pri profesionalnem športu, ker ima večjo dosegljivost množice. Tukaj izpostavlja predvsem pomen velikih imen športa, kot je na primer teniški igralec Novak Đoković. Pred sedmimi leti je Đoković zmagal na turnirju v Kanadi. Ob podelitvi nagrade so ga predstavili kot Hrvat, on pa je mirno odreagirал in dejal: »OK, Hrvat ali Srb, vse je isto«. Miletić se spominja, da se je ob tem Đoković nasmejal, kot da ga Kanadčani ne bi napačno poimenovali. Kakšen politik pa bi najverjetneje sprožil škandal. Tudi Elvir Halilović se strinja s svojim srbskim kolegom in daje večjo moč profesionalnemu športu, saj kot pravi: »se mladi o odgovornosti učijo preko pravil v profesionalnem športu« (Halilović 2015). Brozoviću se je spodbujanje tolerance med ljudmi včasih zdelo lažje na rekreativni ravni, ki pa ima v osnovi napako, da nima širšega učinka. V zadnjih letih opaža, da je tudi rekreativni šport postal zelo tekmovalen in je postala želja po zmagi za vsako ceno. Stopnjevanje tolerance in dajanje zgledov ljudem se mu sedaj zdi zelo učinkovito preko profesionalnih športov. »Včasih si srbski in hrvaški športniki niso dajali rok pred tekmo. Na evropskem prvenstvu 1995 so Hrvati na zaključni podelitvi medalj predhodno odšli z zmagovalnega odra. Želeli so se namreč izogniti čestitanju Srbom za prvo mesto,« se Brozović spominja tistih časov. O sedanji situaciji pa pripoveduje: »Imamo ekipe, ki so mešanica Hrvatov, Slovencev, Makedoncev, Srbov, pretok trenerjev je po celotnem območju. Športniki z normalnim vedenjem so postali

zelo dober zgled družbi, ko so se začeli pozdravljati med seboj. Gledalcem so predajali sporočilo, da se ni potrebno stepsti pred dvorano,« še povzame Brozovič svoje mišljenje o vplivu profesionalnega športa na množice.

6.3.12 Osebni vidik novinarjev o aktualnem družbenem stanju in morebitni spravi na območjih držav naslednic SFRJ

Za zaključek sem jih povprašala o osebnem vidiku stanja na današnjem območju nekdanje Jugoslavije. Povedali so mi, kako vidijo situacijo in morebitno pot sprave med narodi. Vsi novinarji se strinjajo, da so bili meddržavni, medverski in medkulturni odnosi že veliko boljši kot so sedaj. Brozovič kot največjo oviro na poti sprave vidi politične akterje. »Nekatere stvari se sistematično spodbujajo. Jaz imam neko osebno teorijo zarote, da je ljudem težko privoščiti čisti mir. Še vedno politiki širijo teorijo zunanjega sovražnika, da prenašajo pozornost svojih dejanj na nekaj drugega« (Brozovič 2015). Tudi Halilović vidi pometanje problemov pod predpražnik kot problematično. Po njegovem mnenju, politiki uporabljajo probleme za svoje politične spletke ali kot poskus uničenja vsega dobrega. Tukaj poudari, da ima v mislih odnose, ki so se v preteklosti vrnili na normalno stanje. Odnosi med državami se mu zdijo boljši kot ob koncu vojne, a slabši kot tisti v obdobju med leti 2005 in 2008. »Ko je nastopila kriza, se je upočasnil proces sprave na tem območju. Sedaj vidimo težko gospodarsko situacijo, z velikim odstotkom brezposelnih, še posebej mladih. Nacionalistične politike so začele med ljudmi zbuditi frustracije, ki jih, kot sami vidimo, uporabljajo za svoje namene« (Halilović 2015). Ob tem razmišlja, da bi se vse povsem drugače odvijalo, če bi države končno izšle iz te krize in bi bili mladim dani boljši pogoji za življenje. Ob takih razmerah mladi ne bi več toliko razmišljali o politiki in medsebojnih delitvah. Vse to pripoveduje iz lastnih izkušenj: »Od leta 2005 do 2008, ko je bila gospodarska situacija v regiji boljša, so se stara prijateljstva z ljudmi iz drugih skupnosti, držav in verstev ponovno začela vzpostavljati. Ideja o skupnih srečanjih se je iz Bosne razširila v Srbijo in Hrvaško [...]. Ta srečanja še obstajajo, a ne v tolikšnem okvirju kot pred desetimi leti« (Halilović 2015). Tudi Ivanović vidi, da trenutne razmere niso v prid ne njim (op. p. Hrvatom), ne drugim. Kot je bilo že večkrat povedano, tudi on opozarja, da je »nacionalizem na tem območju ponovno v vzponu. Težko se živi v času, ko na oblast pridejo populist, ki z nacionalizmom dajejo lažna upanja ljudem. V zadnjih dveh letih smo na poti sprave storili korak nazaj« (Ivanović 2015). Miletić se pri politiki še bolj opredeli in meni, da je prihodnost

Zahodnega Balkan odvisna od odnosa med Hrvaško in Srbijo. Vendar kot sam opaža, njuni odnosi niso izboljšani. »Obeleževanje vojaških akcij kot je Nevihta, ne prinašajo sprave« (Miletić 2015). Žalosti ga, da bodo take stvari zagotovo vplivale na šport, »ko se bo nek vročekrvnež pojavil na tribuni z norim sporočilom in bo podžgal množico,« še pripomni. Za konec še doda morebitno rešitev na današnjem območju nekdanje Jugoslavije. »Mogoče je rešitev v športnikih samih, da naredijo svojo stranko na Zahodnem Balkanu in da s svojim programom premagajo politike. Politike, ki se ukvarjajo samo s stvarmi, ki jim prinašajo število glasov na volitvah, četudi za ceno rušenja miru,« doda Miletić.

S tem sem zaključila empirični del naloge. Videli smo, da se mnenja med športnimi akterji in novinarji na nekaterih mestih razlikujejo. Skupno vsem je, da je delo z mladimi v tem času najbolj pomembno. V naslednjem poglavju sledi natančnejša interpretacija podatkov, ki sem jih izbrala s pomočjo terenskega raziskovanja, fokusnih skupin, poglobljenih intervjujev in polstrukturiranih intervjujev

7 DISKUSIJA

Če na kratko povzamem rezultate metodologije, vidim, da se ljudem sprava na današnjem območju nekdanje Jugoslavije zdi ponovno nekoliko oddaljena. Opažajo, da smo bili pred leti na dobri poti do tega, da bi proces sprave v družbi zaživel v popolni luči. Kot pravi Lisac, je svoj učinek k koraku nazaj dodala še gospodarska kriza. Trenerji se strinjajo, da v tem trenutku na področju sprave ni premikov, ker vsem voditeljem držav odgovarja trenutna situacija. V času krize se negativne ideje, kot je nacionalizem, veliko bolj obnesejo kot v normalnih družbenih pogojih. Posledično pa se taka družba začne oddaljevati od temeljnih vrednot družbe. Nacionalistične politike so v takih okoliščinah ponovno začele povzročati frustracije med ljudmi, kar lahko vodi do strukturnega nasilja. Izpostavlja se problem populistov, ki v času krize preko nacionalizma zbujejo lažna upanja. Miletić meni, da bo sprava na današnjem območju nekdanje Jugoslavije zelo odvisna od odnosov med Hrvati in Srbi. Njun odnos pa bo v veliki meri odvisen od sprejetja konsenza o zgodovini, kot pravi Delić. Med temi mnenji izstopa trener iz Sarajeva, ki vidi narode nekdanje Jugoslavije na poti do sprave. Pravilno ravnanje z nasprotji v družbi predstavljajo prijemi, ki skrbijo za preoblikovanje odnosov. Na tej točki lahko sedaj načnem razpravo, ali se bo šport, konkretnije košarka, izkazala za orodje sprave, ki bi zgoraj omenjene probleme pomagala omiliti in izboljšati odnose med narodi.

Spravo teoretiki uvrščajo med ključne komponente ustvarjanja trajnega miru ali normalizacije stanja. Sprava ne išče novih prijemov za povezovanje konfliktnih skupin, temveč se naslanja na mehanizme, ki so se v preteklosti izkazali za učinkovite. Kot pravi Delić, je šport med prvimi v družbi, ki prebije politične meje zaradi svoje neprimerljive zmožnosti premagovanja družbenih ovir. Z njim se strinjajo tudi novinarji, ki kot enega izmed uspešnih mehanizmov povezovanja ljudi poudarjajo košarko, saj je ta v preteklosti že povezovala ljudi na območju Jugoslavije. Nagrada za medkulturni dialog, ki jo je prejela liga ABA, dokazuje moč športa za povezovanje ljudi na tem območju. Kot pravijo novinarji, je liga pripomogla k umiritvi strasti in zgradila nove mostove. Dokazala je, da je medsebojno sodelovanje republik nekdanje skupne države možno in potrebno. V tem primeru so spoznali, da je šport, oziroma košarka, postavila politiko na drugo mesto. Lisac med dosežke lige uvršča tudi pristanek prvega srbskega letala v Sarajevu po vojni. Pri tem je izpostavil, da je bilo več podobnih primerov, in

da je liga naredila to, kar bi morala storiti politika že kmalu po koncu vojne. Sodelovanje izven političnih okvirjev pa je opaziti tudi pri trenerjih in vodji košarkarskega tabora »I came to play«. Ta element športa Alexander Cardenas imenuje univerzalnost športa.

Teorija sprave posveča pozornost obnavljanju odnosov, priznavanju resnice in zgodovine. Konec koncev sprava skuša doprinesti k oblikovanju okolja za izboljšanje odnosov. Košarkarski tabor »I came to play« uporablja košarko kot instrument za povezovanje identitet mladih, s čimer skrbi za obnavljanje odnosov. S »filozofijo« tabora želijo njegovi delavci okrepiti mednarodne odnose med mladimi. To počnejo s predavanji, razporejanjem po sobah in enostavnejših igrah, ki temeljijo na krepitvi skupinskega dela. Kot pravi eden izmed trenerjev na taboru, projekti, kot je ta na Fruški gori, ustvarjajo okolje za dobre odnose. Tovrstni tabor s pomočjo predavanj o aktivizmu, fair playu, razreševanju konflikta ter podobnih tem, mlade usmerja k drugačnemu mišljenju. S tem pa posledično tudi k medsebojnemu spoznavanju kultur. Tabor se v tem segmentu zdi pomembna mirovna komponenta, saj deluje drugače kot domače okolje ali šola. Tam je govora o problemih v družbi, mladim pa ni podana usmeritev in razmišljanje za rešitev težav. Tukaj se kažejo sestavine elementa navdih in motivacije, ki jih v svojem delu opisuje Cardenas. Skupna ugotovitev vseh štirih metodologij je, da športniki sami predstavljajo osnovno vzgojo pozitivne interakcije z drugimi. Pri terenskem raziskovanju sem opazila, da so mladi v času trajanja košarkarskega tabora razvili dobre odnose s sovrstniki iz drugih držav. Prav tako sem opazila dobre odnose, ki trajajo že več let med trenerji. Pozitivne interakcije iz svoje košarkarske kariere poda tudi Joksimović. Pripoveduje o eni izmed sezon pri Hemofarmu, kje je v večinoma srbski ekipi igral Hrvat. Dobro so ga sprejeli igralci, navijači in prebivalci mesta Vršac. V času igranja v Srbiji in BiH so s soigralci prenašali pozitivno vzdušje ekipe tudi izven dvorane. Prav take primere iz lige ABA izpostavljajo novinarji, ko trdijo o doprinosu košarke k normalizaciji stvari. Sedaj ekipe s Hrvaškimi igralci ali trenerji v Srbiji, Črnogorskimi v BiH in Srbskimi na Hrvaškem, ne predstavljajo izjem. Po mnenju Brozoviča so košarkarji s tem, ko so se med seboj začeli pozdravljati, postali zelo dober zgled gledalcem in navijačem.

Eden izmed namenov košarkarskega tabora na Fruški Gori je tudi, da njegovi udeleženci prenašajo svoje pozitivne občutke na domače okolje, saj bo tako učinek tabora še širši. S tem bodo mladi pripomogli k odpravljanju medsebojnih predsodkov v družbi, ki jih bosanski novinar uvršča med zaviralce dobrih odnosov. Obnavljanje odnosov vključuje tudi uničenje

negativnih podob pripadnikov drugih družbenih skupin. Analiza fokusnih skupin razkriva, da predsodkov pri mladih in trenerjih skorajda ni bilo, oziroma so bili skoraj zanemarljivi. Trenerji so spoznali, da so mladi lahko zgled starejšim, saj kažejo večjo stopnjo tolerance kot odrasli. Mladi gledajo na sovrstnike iz drugih skupnosti in držav, kot na tiste iz njihovega domačega okolja. Pri tem poudarjajo, da je pomemben karakter človeka in ne njegov izvor, s čimer se strinja tudi košarkar Nebojša Joksimović.

Naslednja lastnost športa, ki jo zasledim med proučevanjem, je sposobnost povezovanja (Cardenas 2013). Kot kaže analiza metodologije, primer košarke tej lastnosti ustreza. Udeleženci košarkarskega tabora, posamezniki iz poglobljenih intervjujev in novinarji govorijo o veliki sposobnosti povezovanja, saj jim košarka predstavlja eno najmočnejših vezi. Delić govori o povezovanju identitet mladih preko športa, trenerji pripovedujejo o povezovanju klubov (npr. povezovanje košarkarskih klubov Smeredevo, Vogošća in Koprivnica), Joksimoviću košarka predstavlja model, kako bi se lahko narodi na Zahodnem Balkanu povezovali. Lisac na tem mestu razmišlja o povezovanja športa, marketinga in civilne družbe, spet novinarji govorijo o košarki kot dokazu medsebojnega sodelovanja med državami nekdanje Jugoslavije. Tukaj se lahko navežujem tudi na teorijo Johna Paula Lederacha (2005), ki govori o pomenu izoblikovanja družbenih mrež. Pravi namreč, da se z družbenimi mrežami krepijo medosebni odnosi. Razmišljanja udeležencev iz fokusnih skupin kažejo, da košarka razvija pozitivne družbene mreže prijateljstva. Delić iz lastnih izkušenj pripoveduje, da je preko profesionalnega športa razvil široko socialno mrežo s trenerji, športniki in športnimi delavci iz različnih držav. S pomočjo študija pa še s strokovnjaki, ki se ukvarjajo z razreševanjem konflikta. Spoznal je, kakšno moč povezovanja ljudi različnih narodnosti, ras, verstev, ima lahko igra z žogo pod dvema košema. Tudi Joksimović košarki pripisuje zaslugo za tako široko mrežo prijateljev. Lederach izpostavlja, da je izoblikovanje mrež še posebno pomembno pri nevladnih organizacijah, v mojem primeru organizacije Play. Kot sem že dejala, je košarka izpostavljena kot povezovalni element v regiji.

Med raziskovanjem sem se osredotočila tudi na povezavo Lederachovih (2013) elementov sprave (resnica, sočutje, mir, pravica). Kljub temu da Lederach omenjenih elementov ni obravnaval na primeru športa, se mi je za odgovore na raziskovalno vprašanje zdelo smiselno tudi opazovanje teh elementov. Pogovori trenerjev v fokusnih skupinah so razkrili, da o resnični zgodovini vojne (op. p. na območju Balkana velja za zelo problematično), športni delavci ne morejo odločati. Nekajkrat je med njimi prišlo do pogovora o tej temi, vendar so

vedno prišli do zaključka, da njihovo razpravljanje ne bo vplivalo na potek pridobivanja resničnih podatkov o vojnah na tem območju. Tukaj niso izpostavili samo problemov preteklosti, temveč tudi sedanjega stanja v državah. Pri tem nekateri trenerji kritizirajo medije, češ da izkrivljajo resnično sliko družbe.

Prisotnost miru sem opazila tako pri košarkarskemu taboru kot tudi pri ligi ABA. Oba primera se namreč osredotočata na sodelovanje ljudi, tako na športni kot tudi civilni ravni. Mogoče je element miru pri košarkarskemu taboru nekoliko bolj izpostavljen zaradi delavnic. Veliko mero sočutja opazimo pri udeležencih košarkarskega tabora. To je razvidno iz fokusnih skupin kot tudi lastnega opažanja na terenu. Menim, da k temu pripomorejo tudi delavnice na temo aktivizma, fair playa, tolerance in pomena ekipnega dela za življenje. Omenjene teme Metzler in Schookhoffova (2003) označujeta za družbene koristi, ki vplivajo na osebni in družbeni razvoj mladih. Sočutje košarkarski tabor izraža tudi tako, da povabijo tudi otroke iz šibkejših družin, otroke brez staršev ali otroke z območji, ki so jih prizadele naravne nesreče. Pri košarkarski ligi ABA sem ta element pogrešala, saj nisem našla nobenega projekta ali pobude, ki bi finančno pomagale k razvoju prizadetih območjih (npr. rekonstrukcija igrišč, dvoran po vojni ali naravni nesreči). Analiza terenskega raziskovanja, fokusnih skupin, poglobljenih in polstrukturiranih intervjujev poudarjajo naloge športa, ki so v skladu z nalogami o izgradnji miru po Christine Scheitzer (2010). Preko izvedenih metodologij sem ugotovila, da projekt »I came to play« ustreza nalogam Scheitzerjeve o podpori civilne družbe, podpiranju pripravljenosti družbe in posameznikov na mir in spravo, okrepitvi družbenega vedenja in družbenih odnosov ter omogočanju sodelovanja v različnih delih družbe. Zadnji dve omenjeni nalogi lahko pripišemo tudi ligi ABA. Na začetku proučevanja raziskovalnega vprašanja, sem razmišljala, da liga ABA morebiti ustreza še nalogi o podpiranju ekonomskega okrevanja, a so pogovori z intervjuvanci razkrili, da ligi to ni uspelo doseči povsem. Menijo, da je vzrok temu sovpadanje lige s sedanjo gospodarsko krizo, ali zaradi nepravilne uporabe trga z dvajset milijoni ljudi. Slednje kritike se nanašajo na poslabšanje finančnega stanja klubov, ki sodelujejo v ligi.

Na splošno pa je pri zadnjem elementu sprave po Lederachu – pravici – izpostavljen problem celotnega današnjega območja nekdanje Jugoslavije. Primanjkuje dostopnost ljudi do športnih programov in treningov. Brozovič in Delić namreč opozarjata, da je tudi šport postal dostopen zgolj premožnejšim, medtem ko je socialno šibkejšim ukvarjanje s športom omejeno. Izpostavljata torej, da je šport v sedanjem času postal privilegij in ne pravica. Prav zaradi tega

je Delić razvil svoj program vključevanja mladih v športne dejavnosti, hkrati pa opozarja, da je takih programov premalo. Njegov program ne bo imel večjega učinka, v kolikor mu ne bodo sledili tudi drugi. Iz tega razdelka lahko vidim, da košarkarski tabor vsebuje več elementov sprave po Lederachu kot pa profesionalna košarkarska liga ABA.

Študije, ki sem jih pregledovala pri pisanju teoretičnega dela naloge, so opisovale pomembnost tridimenzionalnega modela Johana Galtunga za ocenjevanje športa pri procesu sprave. Kot sem že omenila v uvodu, bom pri obravnavanju športa in sprave pozornost namenila tudi resoluciji in rekonstrukciji. Rekonstrukcija predstavlja proces, kjer družba začne kazati razvoj kulture miru. Kot so mi mladi povedali na fokusnih skupinah, jim tabor in košarka predstavljata korak k mirnejši družbi na Balkanu. Od konca vojne je na območju nekdanje Jugoslavije minilo 15 let, zaradi česar morda nisem našla veliko. Med temi projekti pa ni takega, ki bi delal izključno na zdravljenju travm s pomočjo košarke. Pri enem izmed elementov rekonstrukcije, tj. »reculturation« sem našla ujemanje z mojima primeroma – košarkarskim taborom in ligo ABA. Pri košarkarskem taboru sem to doumela v vpeljevanju mladih v športne programe in v spodbujanju k udeležbi predavanj o konfliktih. Pri ligi ABA pa gre za ustanavljanje samoupravnih klubov, lig in struktur, ki temeljijo na demokratičnih načelih in kulturno sprejetih pravilih. Znotraj teh dveh ugotovitev lahko vidimo, da, kot pravi Kvalsund (2005), šport aktivno prisostvuje k demokratičnemu procesu tako, da okrepi civilno družbo ter posledično postane en izmed temeljev stabilnejše družbe. Našteto predstavlja temelje za socialno vključenost ljudi in izgradnje odnosov. Rezultati fokusnih skupin kažejo prav na to, da so ljudje tu spoznali pripravljenost za gradnjo odnosov s pomočjo športa. Pri procesu rekonstrukcije pa sem v mojih primerih pogrešala obnove športnih infrastruktur. V Sloveniji smo pred leti imeli projekt »Verjemi v svoj koš« pod vodstvom novinarja in pesnika Esada Babačiča. Omenjeni športno-humanitarni projekt je skrbel za obnovo košarkarskih igrišč. S tem so želeli otrokom ustvariti prostor za druženje in športno udejstvovanje. Tukaj sama izpostavljam prav ligo ABA, ki je prejela nagrado za medkulturni dialog. Svoj nagrajeni uspeh pri povezovanju narodov bi na omenjeni način lahko prenesla tudi na civilno družbo.

Naslednji proces, ki vpliva na spravo, je resolucija. Po teoriji Galtunga, šport pri resoluciji pripomore k odpravljanju neenakosti, oblikovanju nenasilnih mehanizmov za družbene spremembe, vzpostavljanju novega načina komuniciranja med ljudmi in izoblikovanju skupne identitete. Kot vidimo iz empiričnega dela naloge, košarka ustreza vsem naštetim lastnostim. Delić se zaveda porasti neenakosti med otroki v sodobni družbi, zato je ustvaril tabor na

osnovi humanitarizma. Na tak način otroci ne občutijo socialne izključenosti pri ukvarjanju s športom. Liga ABA je v regijo prinesla nov način komuniciranja, in je ustvarila prostor za srečevanje narodov nekdanje Jugoslavije. Tukaj novinarji poudarjajo selitve igralcev in trenerjev po državah nekdanje Jugoslavije, nekje prihaja tudi do »balkanskega lonca« igralcev. Spremljamo lahko namreč ekipe, ki jih sestavljajo igralci iz Slovenije, Hrvaške, Srbije, Bosne in Hercegovine, Črne Gore, Makedonije in celo Kosova. Liga je zaradi velikega trga razvila tudi mrežo podjetij z regije, ki skupaj delujejo v njej. Lederach bi tako ligo ABA kot tudi košarkarski tabor »I came to play« podprl, saj se oba osredotočata na izoblikovanje mrež v regiji. Prva preko profesionalnega športa in gospodarstva, druga preko tkanja prijateljskih vezi znotraj športno-humanitarnega projekta. Fokusne skupine in pogovori z novinarji razkrivajo, da je košarka mladim ustvarila boljše okolje, kjer se lahko srečujejo. Mladi spoznavajo, da jim bo šport v prihodnosti pomagal pri premostitvi ovir v življenju. Delić se zaveda, da je njegov projekt pomemben, saj družba potrebuje močne individualne osebe. Sam upe polaga na mlade, da bodo znanja s tabora nekoč znali uporabiti za ustvarjanje bolj miroljubne družbe, ki ne bo več vsebovala nam znane »Balkanske epizode«. Eden izmed ciljev Delićevega programa je izoblikovanje skupnih identitet na podlagi košarke. Mladi v fokusnih skupinah govorijo o skupni ljubezni do košarke. Kot pravijo so svoje vezi zgradili okoli nje.

Po teoriji je naloga sprave izboljšanje odnosov in povečanje ravni zaupanja med posamezniki in skupinami. S tem se v družbi posledično zgradi psihološko varno okolje, kjer se razvijejo pogoji za sodelovanje. Uporabo košarke za pedagoško podlago sprave se poslužuje Delić. Mladi iz fokusnih skupin definirajo spravo kot izboljšanje odnosov. Predstavijo mi jo kot eno izmed orodji, ki pomaga družbi, da poteka brez zapletov. Ena izmed starejših udeleženk tabora pa spravo predstavi na praktičnem primeru in pove, da je primer sprave košarkarski tabor »I came to play«, s čimer se strinjajo vsi udeleženci njene fokusne skupine. Mladi udeleženci in trenerji košarkarskega tabora izpostavljajo naslednje elemente košarke, ki jih povezujejo z vsakdanjim življenjem: košarka vsebuje življenjske lekcije, spodbuja komuniciranje z drugimi, skrbi za homogeno delo, uči sodelovanja, nudenja pomoči drugim in spoštovanja avtoritete ter razvija intelektualne sposobnosti. Kot eno izmed glavnih ugotovitev fokusnih skupin vidim, da veljajo v življenju podobna pravila kot v košarki. Nadalje, mladi spoznavajo, da je potrebno pravila in vrednote športa vnašati v življenje. Kadar se posamezniki športno udeležujejo, sledijo določenemu kodu etike. Ti etični kodi jim dovoljujejo, da sodelujejo na različnih ravneh. S tem razvijajo zaupanje, ki ga lahko prenesejo

na druga področja življenja. Kartakoullis in drugi (2009) na podlagi svoje študije o uporabi športa za povečanje zaupanja med sptimi skupnostmi ugotavljajo prav slednje. Pri fokusnih skupinah je izpostavljena še ena vzporednica košarke in vsakdanjega življenja, ki je strnjena v misel: »Če ne bomo delovali kot eno, nam bo težko uspelo«. To misel lahko navežem prav na primer sedanje situacije gospodarske krize, kjer bo izhod iz krize uspel le s pomočjo medsebojnega povezovanja.

Delić meni, da jim je uspelo v preteklosti zgraditi mostove med skupnostmi v Srbiji, BiH in na Hrvaškem prav zaradi mladih, ki ob povratku vnašajo mirovno integracijo v domače okolje. Dodaja, da bi taka mirovna izobraževanja, kot jih izvajajo na taboru, posledično lahko vodila do pomoči pri širšem kulturnem in političnem načrtovanju držav v Balkanski regiji v smeri evropskih vrednot, ki poudarjajo sodelovanje, toleranco, spoštovanje človekovih in manjšinskih pravic ter vlogo prava. Novinarji ABA ligi pripisujejo pomiritev strasti in gradnjo mostov, ki sta eni izmed sestavin sprave. Brozovič poudari, da je govor o mladih in njihovih negativnih podob sovrstnikov iz drugih držav nepotreben. Meni namreč, da mladi v sebi ne nosijo več sovraštva. Pri fokusnih skupinah je eden izmed trenerjev povedal, da tudi odnosi med običajnimi ljudmi že nekaj časa niso problem. Novinarji opažajo, da so športniki, sploh košarkarji, prijatelji brez obzira na razlike in izvor igralcev. Pri tem aplicirajo na resnične primere, ki govorijo o tem, da so košarkarji iz Balkana prijatelji, kjer koli se srečajo. Dodajajo še, da športna prijateljstva obstajajo tudi pri vseh ostalih športih, tako ekipnih kot tudi individualnih.

Medtem ko sem pri mladih na rekreativni ravni spoznala, da je košarka vplivala na povečanje tolerance, pa pri primeru novinarjev naletim na povsem drugačno mnenje. Profesionalni šport po njihovem mnenju bolj pripomore k spodbujanju tolerance zaradi večjega dosega množice. Včasih bi lahko dejali, da je bilo zaradi manjšega vpliva politike to v domeni rekreativnega športa. Vendar kot dodaja Brozovič, je rekreativni šport v zadnjem času postal skorajda bolj tekmovalen kot profesionalni. Vsi novinarji poudarjajo pomen velikih športnih imen, kot sta na primer Novak Đoković pri tenisu ali nekdanji košarkarski igralec in reprezentant SFRJ, Vlade Divac, ki je košarkarski tabor »I came to play« obiskal že večkrat. Lederach (2013) take družbene osebe uvršča med agente srednje ravni sprave. Tovrstni športniki namreč lahko vplivajo na ljudsko raven, hkrati pa lahko zaradi svoje priljubljenosti in prepoznavnosti vplivajo na raven voditeljev držav. Novinarjem se zdi, da košarkarji z normalnim vedenjem lahko predstavljajo zgled družbi. Kar pri akterjih srednje ravni Lederach (2005) še izpostavlja,

je njihov poseben položaj za združevanje ljudi in izvajanja dialoga, idej in načrtov preko ovir. Z izkoriščanjem različnih družbenih prostorov so sposobni izoblikovati mrežo trajnostnih odnosov.

Košarkarski tabor izpolnjuje kriterije še enega izmed Cardenasovih elementov. Opazila sem elemente podpore procesu izgradnje miru in razreševanju konfliktov. Namen tabora nakazuje osredotočanje na te procese. To je bilo razvidno iz rezultatov terenskega raziskovanja, fokusnih skupin in polstrukturiranih intervjujev, ki tabor označujejo kot mirovno komponento. Liga ABA je z nagrado za medkulturni dialog dobila potrditev, da je na pravi poti umirjanja strasti tudi v prihodnje. Omenjena primera bi lahko uvrstili med primere dobrih praks pri nenasilnem razreševanju konfliktov na območju nekdanje Jugoslavije.

Sedaj smo govorili zgolj o dejavnikih, ki vplivajo na uspešnost sprave. Da bom lahko v sklepu podala točne odgovore na raziskovalno vprašanje, pa je potrebno analizirati še dejavnike, ki spravo zavirajo ali povzročajo nastanek direktnega, strukturnega in kulturnega nasilja v družbi. Čeprav je Galtung mnenja, da šport na vsaki stopnji 3R modela lahko prispeva k spodbujanju tolerance, novinarji opozarjajo ravno na nasprotno. Najprej izpostavijo, da se na današnjem območju nekdanje Jugoslavije košarka premalo uporablja v te namene. Kar jih skrbi, in v intervjujih poudarjajo, je uporaba ali zloraba košarke in drugih športov v večini primerov usmerjena v poglobljanje razlik. Kritizirajo interes držav za podpiranje projektov za spodbujanje pozitivnih družbenih vrednot. Brozovič izpostavlja še napačne formulacije tekmovanj, ki ne temeljijo več na fair playu in toleranci, temveč na ponižanju nasprotnika. Posledica nepravilne uporabe športa za spodbujanje tolerance, nekateri novinarji vidijo tudi v krizi samih ekipnih športov. Tukaj vidim ujemanje njihovih mnenj s kritično teorijo športa. Po kritični teoriji se šport spreminja s spremembami v družbi. Brozovič opaza, da se sedaj v družbi več ali manj vse razvija v smeri egoizma, kar se je preneslo tudi na ekipne športe. Danes posameznik gleda, kaj bo šport prinesel njemu osebno in ne kaj bi bilo dobro za družbo. Miletić primerja športno ekipo z orkestrom, vendar hkrati meni, da je ta primerjava v sedanjem času vse manj pogosta. Prav zaradi omenjenih vplivov na šport se Deliću zdijo pomembne predstavitve vrednot, ki so včasih bile temelj ekipnega dela. Že večkrat omenjene delavnice na taboru dajejo mladim »material« za ponovno vrednotenje ekipnega športa.

Kot je razvidno iz metodologije, se kot ovire sprave največkrat omenja politiko in vodilne

strukture v državah naslednicah SFRJ. Rezultati metodologij kažejo konsenz glede tega, da problem odnosov ni pri ljudeh na osnovni ravni družbe. Trenerji menijo, da bodo vedno obstajali ljudje, bodisi voditelji držav bodisi ljudje iz ozadja, ki bodo skušali izkrivljati odnose med narodi. Delić pri ovirah sprave izpostavlja politiziranje vsega. Pri tem se zdi sporno, da se pri obtoževanju zločinov iz preteklosti označuje celoten narod.

Kljub temu da je pri ligi ABA opaženih manj problemov in ovir kot v preteklosti, se vidi, da politika še vedno izkorišča košarko za doseganje svojih ciljev. Občasno namreč prihaja do napetosti v dvoranah, ki pa jim ne sledijo konkretniji konflikti. Vloga preprečevanja škodljivega vedenja je pri športu zelo problematična. Novinar in Lisac tukaj govorita o segmentu navijačev. Situacija je boljša kot na začetku lige ABA, vendar še vedno obstajajo »norci«, kot Miletić poimenuje vročekrvneže. Prav zaradi navijačev liga ABA že od samega začetka prepoveduje povezovanje navijačev in klubov, saj so le tako zmanjšali možnost izgrediv. Novinarji pri tem izpostavljajo večje ukvarjanje države in športnih organizacij z navijači in klubi, ki ne odgovarjajo za incidente svojih navijačev. Zdi se jim problematično, ker vlade ne izkazujejo interesa za reševanje teh težav. Strah ob vstopu srbskih klubov v ligo je bila tudi posledica politike. Novinarji so priznali, da so se z bali obračunov med srbskimi in hrvaškimi klubi. Dogajali so se incidenti, ampak po treh sezonah so opazili umiritev strasti. Brozovič se spominja, da je na začetku lige ABA imela največ ovir tam, kjer so bila večja vojna žarišča. Novinarji pri tej temi še dodajajo, da pri košarki nacionalne ovire niso tako izrazite kot pri nogometu.

Joksimović se zaveda moči politike, a pravi, da so športniki začeli dojemati, da politične razmere ne smejo vplivati na njih in na športne dogodke. Politične situacije so po njegovem mnenju naredile svoje, ampak šport je pokazal, da lahko vsi normalno funkcioniramo, v kolikor imamo zdrave odnose. Košarka bi po mnenju novinarjev, športnih akterjev in trenerjev iz fokusnih skupin imela močnejši učinek na spravo, v kolikor bi jo politiki uporabljali v namen spodbujanja tolerance. Pri tem se novinarji in trenerji strinjajo z nekaterimi teoretiki (Coalter 2007; Dorokhina, Hosta in van Sterkenburg 2011), da šport ne more biti edino sredstvo sprave. Sam šport se jim ne zdi dovolj močan, da bi lahko odločal o spravi, saj s spravo ne »upravljajo« športni delavci. Če bi o spravi odločali športni ljudje, bi bila sprava že davno sestavni del družbe. V povezavi s tem lahko podam misel Miletića, ki vidi rešitev teh problemov v športnikih, da ustanovijo svoje stranke na Zahodnem Balkanu. S svojim programom premagajo politike, ki se ukvarjajo samo s stvarmi, ki jim prinašajo število

glasov na volitvah, četudi za ceno rušenja miru. Po mnenju udeležencev vseh treh fokusnih skupin, bi se morali politiki danes zgledovati po športnih kolektivih.

V povezavi s politiko je naslednja ovira nacionalizem. Novinarji menijo, da dokler bodo nekateri podžigali nacionalizem na športnih prireditvah, bo učinek košarke na spravo zelo majhen. Delić opaža, da je doseganje pozitivnih družbenih sprememb v času gospodarske krize in politične nestabilnosti zelo težko. V takšnih razmerah se razdiralne ideologije, kot je nacionalizem, ponovno razvijejo. Vse to pa nam pove, da podlage za pravno družbo ni. Z nacionalizmom lahko povežemo tudi športne navijače. Pričakovali bi, da bi ligo ABA najbolj ogrožal nacionalizem, a Lisac in novinarji pravijo, da konflikti nastajajo predvsem zaradi navzkrižja interesov. Konflikti tako potekajo po ekonomskih vzporednicah.

Opaziti je, da se ovire sprave med seboj dopolnjujejo in povezujejo. Trener iz Sarajeva meni, da so na poti do sprave občasne ovire mediji, s tem ko izkrivljajo resnične slike in napihujejo posamezne dogodke. Delić medijem očita, da vplivajo na pomanjkanje družbene odgovornosti profesionalnega športa. Podobno razmišlja Brozovič, ki novinarstvu očita uporabo militantnih izrazov. Ti naj bi po njegovem mnenju spodbujali celo negativna čustva. Pri terenskem raziskovanju sem opazila zaskrbljenost nekaterih ljudi zaradi pridobivanja podobe o drugih preko medijev. Vendar je eden izmed trenerjev uvidel, da kljub izpostavljenosti takemu medijskemu diskurzu ni opaziti problemov pri sodelovanju mladih in trenerjev na taboru. Lisac je na začetku lige ABA videl oviro v medijih, ki so v javnost širili namišljen namen lige. Ligo so spočetka označevali kot temelj nove Jugoslavije, kar se je čez nekaj let pokazalo kot zmota. Objektivnost medijev ne more uiti politiki, kar novinarji opažajo na medsebojnih tekmah držav naslednic SFRJ. Vendar mi novinarji tudi tukaj poudarijo, da je to bolj izrazito pri nogometu kot košarki.

Za konec naj še dodam, da rezultati metodologij kažejo na povezovanje košarke z izobraženimi ljudmi. Novinarje ne čudi, da je bila košarka prvi šport, ki je povezala narode nekdanje skupne države. Opažajo, da so pri košarki ljudje, ki velikokrat delujejo, kot da se vojna v devetdesetih letih ne bi zgodila. To je opazil tudi Lisac v času, ko so se srbski klubi začeli priključevati ligi ABA in so v javnosti vladala negativna pričakovanja glede sodelovanja. Tudi razprave v fokusnih skupinah so razkrile odsotnost oziranja na preteklost. To je v skladu z definicijo sprave, ki jo poda P. Hayner (2002), ko o spravi govori kot sedanji izgradnji odnosov brez obremenjevanja s preteklostjo. Novinarji opažajo, da se mladi bolj osredotočajo na sedanost in prihodnost. Vendar izpostavljajo, da lahko poslabšanje

gospodarskega stanja v državi tako mišljenje hitro ogrozi. Kljub zgoraj omenjenim oviram, srbski novinar Miletić meni, da je košarka najboljši instrument sprave na Balkanu. Eden izmed razlogov je ta, da je košarka na tem območju označena kot »akademski šport«. Tukaj izpostavlja, da so ljudje, ki so včasih igrali košarko in zaključili fakultete, izgradili sistem, na katerem sloni današnja košarka v regiji. Tudi Ivanović meni, da je košarka eden izmed pritokov reke miru, ki lahko pomaga pogasiti davno zanetene požare.

8 SKLEP

Priročnik za spravo ne obstaja. Ne obstaja niti bližnjica, ali enostavni recept za odpravljanje posledic dolgotrajnega nasilja, zdravljenja ran ali delitev znotraj družbe. Oblikovanje zaupanja in razumevanja je med nekdanjimi sprtimi stranmi zahteven izziv. Pri tem današnje območje nekdanje Jugoslavije ni izjema. Eden izmed glavnih razlogov je tudi obdobje gospodarske krize, v kateri se nahajajo evropske države. Kot smo videli, takšna situacija lahko poslabša odnose in ustvari razmere za vzpon nacionalizma, ki pa je, kot je razvidno v diskusiji, tudi ena močnejših ovir športa pri vplivu na proces sprave. Kljub temu pa ljudje v balkanski regiji pri spravi polagajo upanje na šport, oziroma konkretnije na košarko. Mladi spoznavajo, da košarka ni zgolj igra z žogo, temveč v njej opažajo pozitivne vrednote, ki jih je potrebno vnašati v vsakdanje življenje.

Zaradi poznavanja teorije sprave in učinkov športa ter narejene analize rezultatov metodologij terenskega raziskovanja, fokusnih skupin, poglobljenih intervjujev in polstrukturiranih intervjujev, lahko začnem razmišljati o končnem izoblikovanju odgovora na raziskovalno vprašanje. Pri proučevanju raziskovalnega odgovora sem se oprla na štiri podvprašanja.

Razmišljanja, da so prav značilnosti ekipnih športov tiste, ki vplivajo na učinek športa na proces sprave, so se izkazale za napačne pri polstrukturiranih intervjujih. Zaznana je kriza ekipnih športov, saj se je egoizem iz družbe nehote preselil tudi na njih. Ob tem razmišljanju pa dajejo upanja mladi, ki preko podobnih projektov kot je »I came to play«, ekipni šport označujejo kot zelo pomembnega za povezovanje in širjenje dobrih odnosov. Med terenskim raziskovanjem sem na treningih opazila veliko pozitivnih fizičnih kontaktov in psihološkega spodbujanja, kar pripomore k prečkanju meja. V ekipnih športih mladi, trenerji in športni akterji opažajo zametke družbenega sodelovanja, ki je v tem času še bolj pomemben. Povzemanje razprav o tem segmentu kaže, da k okrepitvi učinka športa na spravo niso značilnosti ekipnega športa, temveč vrednote, ki jih šport odseva. Posameznikom šport omogoča ustvarjanje družbenih vezi, ki se povežejo v socialne mreže. Posledično pa to prinaša krepitev medosebnih odnosov.

Kot je ugotovljeno v diskusiji, je šport med prvimi v družbi, ki prebije politične meje zaradi

svoje zmožnosti premagovanja družbenih ovir. V tem je moč prepoznati element miru, ki ga Lederach uvršča med komponente sprave. Košarka je elemente miru pokazala s tem, ko je preko športno-humanitarnega projekta in profesionalne košarkarske lige omogočila sodelovanje ljudi na športni in civilni ravni. Pri povezovanju ljudi veliko vlogo igrajo velika športna imena, ki jih Lederach uvršča med agente srednje ravni sprave. Ti namreč vplivajo na ljudsko raven zaradi priljubljenosti, hkrati pa zaradi svoje prepoznavnosti vplivajo tudi na raven voditeljev. S svojim delom pripomorejo k izoblikovanju mrež trajnostnih odnosov. Ljudje, ki so sodelovali v mojih metodologijah, v tem vidijo temelj za spravo s pomočjo športa.

Pozitivne učinke športa pa kljub temu zmanjšujejo razne ideologije, v mojem primeru nacionalizem. Ta namreč povzroča ogrožanje odnosov, ki so že bili normalizirani. Kljub temu da gre šport velikokrat preko politike, se opaža, da politika izrablja šport v svoje namene, ki se največkrat izkažejo za destruktivne. S tem lahko povzročijo, da je učinek športa na lahko spravo kratkoročen. V kolikor pa bi politiki uporabljali šport v namene sprave, bi ta kombinacija športu prispevala še dodatno moč pri učinku na proces sprave. Negativni dejavnik pri učinkih športa predstavljajo tudi mediji, ki velikokrat izkrivljajo resnične podobe družbe. Za enega izmed zaviralcev športnih učinkov pa je bilo predstavljeno pomanjkanje družbene vključenosti. Liga ABA, predvsem pa tabor »I came to play« omogočata družbeno vključenost, vendar se mnenja o tej temi nagibajo k temu, da je neoliberalizem pripeljal do situacije, ko je šport postal privilegij. V povezavi s tem pa lahko dodam še osebno videnje pomanjkanja obnov športne infraskutute, ki mladim predstavlja prostor za druženje tudi izven športno-mirovnih projektov. Posledično se zaradi tega vse manj otrok športno udeležuje, otroci ne širijo svoje socialne mreže preko športa in tako ne spoznavajo temeljnih vrednot športa v povezavi z vsakdanjim življenjem. Manjše število otrok pa konec koncev prinese manj potencialnih agentov za mir, kot jih imenuje vodja organizacije Play.

Analiza kaže, da košarka na današnjem območju nekdanje Jugoslavije močno vpliva na odnose med narodi. Ljudje so preko nje poznali pripravljenost na gradnjo medsebojnih odnosov. Mladi čutijo, da je v življenje potrebno vnašati pravila in vrednote košarke. Športno udeleževanje sledi kodu etike, ki jim omogoča medsebojno sodelovanje in razvijanje zaupanja. Prenašanje dobrih odnosov in zaupanja pa je opaziti tudi pri profesionalnih košarkarjih, ki so dober zgled gledalcem, navijačem in tudi politikom. S svojim vedenjem v družbo vnašajo mirovne komponente. Izrazitejši učinek na spravo novinarji pripisujejo

profesionalnemu športu zaradi večjega obsega medijskega občinstva. Pri mladih se je izpostavila košarka kot instrument za povezovanje identitet, kar vpliva na ustvarjanje pozitivnih stališč o drugih. Mladi, ki se sedaj ukvarjajo s športom in stopajo na parket profesionalnih lig, v sebi ne nosijo sovraštva do drugih narodov. Njihovo vedenje daje dokaz, da odnosi med običajnimi ljudmi v večini primerov že nekaj časa niso problem. Vidimo, da se s takim vedenjem zmanjšujejo možnosti za nastanek kulturnega nasilja. Košarkarskemu taboru in ligi ABA se pripisuje zahvale za gradnjo mostov med skupnostmi na območju držav naslednic SFRJ.

Glede na opažene ovire in vplive na spravo, je razvidno, da je na današnjem območju nekdanje Jugoslavije bolj učinkovit pristop od spodaj navzgor (»bottom-up«). Proces od spodaj navzgor namreč deluje tako, da se ljudje na lokalni ravni borijo proti strukturam moči, ki ovirajo njihovo družbeno življenje (Hill in Wilson 2003). Pri tem pristopu močno povezovalno vlogo odigrajo akterji srednje ravni (npr. nevladne organizacije, športniki ...). Odprava obstoječih problemov je vidna pri delu z mladimi, ki naj bi na podlagi lastnih izkušenj v športu izoblikovali realno sliko družbe in odnose z drugimi v prihodnosti. Šport aktivno prisostvuje k delovanju družbe z demokratičnimi principi tako, da okrepi civilno družbo in posledično postane eden izmed temeljev stabilnejše družbe (Kvalsund 2005). S svojim znanjem, razvitimi odnosi, drugačnim videnjem drugih narodov v balkanski regiji, bi lahko mladi sooblikovali bolj miroljubno in tolerantno družbo.

Športni akterji in novinarji vidijo košarko kot enega najboljših instrumentov sprave na današnjem območju nekdanje Jugoslavije. Košarka namreč predstavlja model, kako bi lahko narodi na Zahodnem Balkanu sodelovali in se povezovali. Normalizacijo stvari, kot so na primer narodno mešane ekipe, pretok športnih akterjev po državah naslednicah SFRJ, sodelovanja na gospodarskem področju in druženje mladih različnih narodnosti, se pripisuje košarki. Izkazalo se je, da je košarka povezovalen element na današnjem območju nekdanje Jugoslavije. Na nedavnem evropskem prvenstvu za kadete v košarki, je v finalu igrala reprezentanca BiH. S tribune so jih spodbujali igralci iz reprezentanc Srbije in Črne Gore, ki so skupaj navijali: »Bosna, Bosna!«. Ob končnem zmagoslavju so omenjeni igralci s tribun skočili na parket in se skupaj z reprezentanti BiH veselili naslova evropskega prvaka. Ob dogodkih, kot je bil ta na evropskem prvenstvu julija letos, dobim občutek, da se ljudje premalo zavedamo, da takšna sporočila športnikov kažejo pripravljenost družbe na spravo in mir.

9 LITERATURA

1. Andreson, Mary. 1999. *Do no harm: How aid can support peace or war*. London: Lynne Rienner Publishers.
2. Atlas, Pierre M. in Roy Lickliderd. 1999. Conflict Among Former Allies After Civil War Settlement: Sudan, Zimbabwe, Chad and Lebanon. *Journal of Peace Research* 36 (1): 35–54.
3. Bakić, Ibrahim. 1985. *Jugoslovenstvo od ideje do ostvarenja*. Beograd: ISRO PFV.
4. Bar-Siman-Tov, Yaacov. 2004. Introduction: Why Reconciliation? V *From Conflict Resolution to Reconciliation*, ur. Yaacov Bar-Siman-Tov, 3–10. New York: Oxford University Press.
5. Bassiouni, Cherif. 2002. Accountability for Violations of International Humanitarian Law and Other Serious Violations of Human Rights. V *Post-Conflict Justice*, ur. Cherif Bassiouni, 3–55. Ardsley, New York: Transnational Publishers. Dostopno prek: <http://www.sos-attentats.org/publications/bassiouni.violations.pdf> (19. maj 2013).
6. Birell, Susan in Mary McDonald. 2000. *Reading sport: Critical Essays on Power and Representation*. Boston: Northeastern University Press.
7. Bizjak, Cvetka. 2000. *Intervju kot metoda zbiranja podatkov*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
8. Bloomfield, David, Teresa Barnes in Luc Huyse. 2003. *Reconciliation After Violent Conflict: A Handbook*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). Stocholm: Bulls Tryckeri AB Halmstad. Dostopno prek: www.idea.int/publications/reconciliation/upload/reconciliation_full.pdf (13.maj 2013).
9. Borsani, Serena. 2009. *The contribution of sport within the process of peace and reconciliation. From trauma healing toward social integration*. Case study: The impact of sports in Rift Valley-Kenya, after post election violence. Human Right and Conflict Management MA Disertation. Dostopno prek: http://assets.sportanddev.org/downloads/dissertation_serena.pdf (15. maj 2013).
10. Boutros-Ghali, Boutros. 1995. *An Agenda for Peace*. New York: United Nations.
11. Boyle, Raymond in Richard Haynes. 2000. *Power Play: sport, the media and popular culture*. Harlow, Essex: Longman, Pearson Education.

12. Boyce, Carolyn in Palena Neale. 2006. *Conducting In-Depth Interviews: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input*. Dostopno prek: http://www2.pathfinder.org/site/DocServer/m_e_tool_series_indepth_interviews.pdf (3. julij 2015).
13. Brounéus, Karen. 2003. *Reconciliation – Theory and Practice of Development Cooperation*. Stockholm: Edita Sverige AB. Dostopno prek: http://www.uu.se/digitalAssets/18/18232_SIDA2982en_ReconWEB_brouneus.pdf (20. maj 2013).
14. Brown, Edward Michael. 2001. Introduction V *The International Dimensions of Internal Conflict*, ur. Michael Brown, 1–33. Cambridge, Massachusetts London: The MIT Press.
15. Brozovič, Eduardo. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 19. julij.
16. Brunk. Conrad. 2012. Shaping a vision – the nature of peace studies V *Peace and Conflict Studies: A Reader*, ur. Charles Webel in Jørgen Johansen, 10–24. London: Routledge.
17. Burton, John in Frank Dukes. 1990. *Conflict: Practises in Management, Settlement and Resolution*. New York: St. Martin's Press.
18. Cardenas, Alexander. 2013. Peace Building Through Sport? An Introduction to Sport for Development and Peace. *Journal of Conflictology* 4 (1): 24–33.
19. Cashmore, Ellis. 1990. *Making sense of sport*. London, New York: Routledge.
20. --- 2003. *Sports culture: an A-Z guide*. London, New York: Routledge.
21. --- 2004. *Encyclopedia of race and ethnic studies*. London, New York: Routledge.
22. Coakley, Jay. 2004. *Sport in society: Issues and Controversies*. London: McGraw-Hill.
23. Coalter, Fred in John Taylor. 2010. *Sport for development impact study*. Stirling: University of Stirling.
24. Collier, Paul. 1999. On the Economic Consequences of Civil War. *Oxford Economic Paper* 51 (1): 168–183. Dostopno prek: <http://web.worldbank.org/archive/website01241/WEB/IMAGES/28150.PDF> (27. november 2014).
25. Comeron Manuel. 2002. *The prevention of violence in sport: integrated project*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Dostopno prek: <http://www.efus.eu/wp-content/uploads/group-documents/33/1355230043-CE-preventionviolencesport-comeron-ENG.pdf> (1. junij 2013).

26. Conflict Barometer. 2014. Heidelberg: HIIK. Dostopno prek: http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2014.pdf (2. december 2014).
27. Cronin, Mike in David Myall. 1998. Sport and ethnicity: Some introductory remarks. V *Sporting Nationalisms: Identity, Ethnicity, Immigration and Assimilation*, ur. Mike Cronin in David Myall, 1–13. Oregon: Frank Cass Publishers.
28. Curle, Adam. 1971. *Making peace*. London: Tavistock Publication.
29. Deli c, Mihajlo. 2014. Intervju z avtorico. Novi Sad, 7. avgust.
30. Delo.si. 2012. *Dvajseta obletnica vojne v BiH*, 6. april. Dostopno prek: <http://www.delo.si/zgodbe/fotozgodbe/dvajseta-obletnica-vojne-v-bih.html> (31. januar 2015).
31. --- 2015. *Srebrenica mesto zločina: Multimedijaska zgodba o mestu, ki so mu ukradli prihodnost*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/assets/info5/20150706/srebrenica/goyt.html> (5. junij 2015).
32. Dorokhina, Olga, Milan Hosta in Jecco van Sterkenburg. 2011. *Sport in Post-Conflict Societies: Targeting Social Cohesion in Post-Conflict Societies through Sport*. Council of Europe. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/epas/publications/Handbook-1_Sport-Post-Conflict-Societies.pdf (1. marec 2013).
33. Doupona Topi , Mojca in Krešimir Petrovi . 2007. * port in družba: sociološki vidiki*. Ljubljana: Fakulteta za  port, Inštitut za  port.
34. Dugan, Maire A. 1996. A Nested Theory of Conflict. *A Leadership Journal* 1 (1): 9–20.
35. Einspieler, Vili in Rok Kajzer. 2011. Poudarki iztekajočega se leta: Obliz na  e vedno nezaceljene rane. *Delo*, 31. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/svet/poudarki-iztekajocega-se-leta-obliz-na-se-vedno-nezaceljene-rane.html> (3. marec 2015).
36. Elling, Agnes, Annelies Knoppers in Paul De Knop. 2001. The social integrating meaning of sport. A critical and comparativ analysis of policy and practice in the Netherlands. *Sociology of Sport Journal* 18 (4): 414–434.
37. Elling, Agnes in Jacco van Sterkenburg. 2008. Respect: Ethnic Bonding and Distinction in the Team Sport Careers. *European Journal for Sport and Society* 5 (2): 153–167.
38. Elman, Miriam Fendius. 1995. The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard. *British Journal of Political Science*, 25 (2): 171–217.
39. Ericson, Maria. 2001. *Reconciliation and the Search for a Shared Moral Landscape: An*

- Exploration Based Upon a Study of Northern Ireland and South Africa*. Frankfurtam Main; New York: P. Lang.
40. Fejto, Francois. 1971. *A History of the People's Democracies: Eastern Europe since Stalin*. New York: Praeger Publisher.
 41. Fleischman, Matjaž, Milan Hosta in Maja Smrdu. 2004. *Fair play za mlade športnike*. Ljubljana: Zavod za fair play in strpnost v športu.
 42. Freeden, Michael. 1998. Is nationalism a distinct ideology? *Political Studies* 46 (4): 748–765.
 43. Galtung, Johan. 1975. *Peace: Research, Education, Action: Essays in Peace Research*. Copenhagen: Christian Ejlers.
 44. --- 1976. Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking and Peacebuilding V *Peace, War and Defense: Essays in Peace Research, Vol. II*, ur. Johan Galtung, 297–298. Copenhagen: Christian Ejlers.
 45. --- 1984. Sport and international understanding: Sport as a carrier of deep culture and structure. V *Sport and International Understanding*, ur. Maaret Ilmarinen. Helsinki: The Finnish society for research in sport and physical education. Dostopno prek: <http://www.transcend.org/galtung/papers/Sport%20and%20International%20Understanding-Sport%20as%20Carrier%20of%20Deep%20Culture%20and%20Structure.pdf> (15. maj 2013).
 46. --- 1995. *The Challenge of Peace: newsletters of the War-torn Societies Project (2)*. War-torn Societies Project Information. Dostopno prek: www.metafro.be/grandslacs/grandslacsdir300/0111.pdf (15. maj 2015).
 47. --- 1996. *Peace by Peaceful Means. Peace and Conflict, Development and Civilization*. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage.
 48. --- 1998. After Violence: 3 R – Reconstruction, Reconciliation, resolution: Coping of Visible and Invisible Effects of War and Violence. Dostopno prek: <http://classweb.gmu.edu/hwjeong/Conf702/Galtung,%20After%20violence.pdf> (10. maj 2013).
 49. --- 2001. After Violence, Reconstruction, Reconciliation, and Resolution: Coping with Visible and Invisible Effects. V *Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice*, ur. Mohammed Abu-Nimer. Lanham, Maryland: Lexington Books.
 50. Gans, J. Herbert. 1979. Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America. *Ethnic and Racial Studies* 2 (1): 1–20. Dostopno prek:

- http://faculty.washington.edu/charles/562_f2011/Week%2010/Gans%201979.pdf
(17.november 2014).
51. Gasparini, William in Aurelie Cometti. 2010. *Sport facing the test of cultural diversity*. Strasbourg: Svet Evrope. Dostopno prek: <http://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/6718%20Sport%20facing%20cultural%20diversity%20assemble.pdf> (14. december 2012).
 52. Gasser, Patric K. in Anders Levinsen. 2006. Breaking Post-War Ice: Open Fun Football Schools in Bosna in Hercegovina. *Sport in the Global Society. Special issue: Sport, Civil Liberties and Human Rights* 7(3): 457–472.
 53. Georgiadis, Konstantinos in Syrigos Angelos. 2009. *Olympic truce: Sport as a Platform for Peace*. Athens: The International Olympic Truce Centre. Dostopno prek: http://ioa.org.gr/home/ioa.org.gr/public_html/image_uploads/files/truce%281%29.pdf (16. april 2015).
 54. Geršak, Teodor. 1991. Krvavi popadki velikosrbskega kompleksa majhnosti: Miloševićev "Drang nach Westen" – z ognjem in mečem nad Hrvaško. *Revija Obramba* 23 (8-9): 6–11.
 55. Giulianotti, Richard in Gary Armstrong. 2011. Sport, the Military and Peacemaking: history and possibilities. *Third World Quarterly* 32 (3): 379–394.
 56. Guest, Andrew M. 2005. *Thinking both critically and positively about development through sport*. Portland: University of Portland. Dostopno prek: http://www.sportanddev.org/en/toolkit/manuals_and_tools/?1979 (10. januar 2015).
 57. Halilović, Elvir. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. avgust.
 58. Hall, Stuart. 1992. The new ethnicities. V *Race, Culture and Difference*, ur. James Donald in Ali Rattansi, 441–449. London: Sage.
 59. Haralambos, Michael in Martin Hoolborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
 60. Hayner, Priscilla B. 2002. *Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocity*. New York, London: Routledge.
 61. Hill, Jonathan D. and Thomas M. Wilson 2003. Identity Politics and the Politics of Identities. *Identities: Global Studies in Power and Culture* 10 (1): 1–8.
 62. Höglund, Kristine in Ralph Sundberg. 2008. Reconciliation through Sports? The case of South Africa. *Third World Quarterly* 29 (4): 805–818.
 63. Hofbauer, Hannes. 2001. *Balkanski rat: razaranje Jugoslavije: 1991-1999*. Beograd: »Filip Višnjić«.

64. Honig, Jan Willem in Norbert Both. 1996. *Srebrenica: Record of a War Crime*. London: Penguin books.
65. Ivanović, Viki. 2015. Intervju z avtorico. Zagreb, 28. avgust.
66. Joksimović, Nebojša. 2015. Intervju z avtorico. Zreče, 22. julij.
67. Kaldor, Mary. 1999. *Old and new wars: organized violence in global era*. Stanford: Stanford University Press.
68. Kartakulis, Nicos L., George Karlis, Christina Loizou in Alexis Lyras. 2009. Utilizing sport to build trust. *European Journal for Sport and Society* 6 (1): 73–85.
69. Keim, Marion. 2008. *Sport as Opportunity for Community Development and Peace Building in South Africa*. Cape town: University of the Western Cape South Africa. Dostopno prek: http://www.sportanddev.org/en/learnmore/sport_and_peace_building/the_role_of_sport_in_peace_building/index.cfm?uNewsID=70 (13. januar 2015).
70. Kerševan, Marko. 1987. Nacionalna identiteta in religija v Jugoslaviji. *Teorija in praksa* 24 (7): 810–820.
71. Kordić, Snježana. 2003. Glotonim srbohrvaški jezik glede na srbski, hrvaški in Črnogorski. *Slavistična revija* 51 (3): 355–364.
72. Kriesberg, Luis. 2006. *Constructive Conflicts: From Escalation to Resolution*. Lanham, Boulder, New York in Oxford: Rowman & Littlefield.
73. --- 2001. Changing Forms of Coexistence. V *Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice*, ur. Mohammed Abu-Nimer, 47–64. Lanham, Maryland: Lexington Books.
74. Korać, Maja. 2012. Gender, conflict, and social capital: Bonding and Bridging in war in the formal Yugoslavia. V *Peace and Conflict Studies: A Reader*, ur. Charles Webel in Jørgen Johanson, 409–421. London: Routledge.
75. Krouwel, Andre, Nanne Boonstra, Jan Wiliem Duyvendak in Lex Veldboer. 2006. A good sport? Research into the capacity of recreational sport to integrate Dutch minorities. *International Review for the Sociology of Sport* 41 (2): 165–180. Dostopno prek: <http://irs.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/41/2/165.full.pdf+html> (5. maj 2013).
76. Kvalsund, Pelle. 2005. *Sport as a tool for peace-building and reconciliation*. Input Paper for the Break-Out Session. 2nd Magglingen Conference. Magglingen, Switzerland.

77. Lambourne, Wendy. 2004. Post-Conflict Peacebuilding: Meeting Human Needs for Justice and Reconciliation. *The Journal of Peace, Conflict and Development* 4. University of Bradford. Dostopno prek: <http://www.brad.ac.uk/ssis/peace-conflict-and-development/issue-4/PostConflictPeacebuilding.pdf> (13. april 2015).
78. Larson Reed, David Hansen in Giovanni Moneta. 2006. Differing Profiles of Developmental Experiences Across Types of Organized Youth Activities. *Development Psychology* 42 (5): 849–863.
79. Lea-Howarth, Jonathan. 2006. *Sport and Conflict: Is Football an Appropriate Tool to Utilise in Conflict Resolution, Reconciliation or Reconstruction?* Contemporary War and Peace Studies MA Dissertation. University of Sussex. Dostopno prek: http://assets.sportanddev.org/downloads/42__sport_and_conflict_reconciliation__ma_dissertation.pdf (14. maj 2013).
80. Lederach, John Paul. 2003. *The Little Book of Conflict Transformation*. Intercourse: Good Books.
81. --- 2005. *The Moral Imagination*. New York: Oxford University Press.
82. --- 2013. *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. 10. ponatis. Washington, DC: United States Institute of Peace Press.
83. Levermore, Roger in Adrian Budd. 2004. Sport and international relations: continued neglect? V *Sport and International Relations: An Emerging Relationship*, ur. Roger Levermore in Adrian Budd, 6–15. London; New York: Routledge.
84. Lisac, Roman. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 28. julij.
85. Mazower, Mark. *Balkan: Od konca Bizanca do danes*. Ljubljana: Krtina.
86. Metzl, D. Jordan in Carol S. Shookhoff. 2003. *The Young Athlets: A Doctor's Complete Guide for Parents*. New York: Hachette Book Group.
87. Merriam, Sharan. 1998. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass.
88. Miletić, Aleksandar. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 6. avgust.
89. Miller, Christopher E. in Mary E. King. 2005. *A Glossary of Terms and Concepts in Peace and Conflict Studies*. Dostopno prek: <https://www.upeace.org/pdf/glossaryv2.pdf> (1. december 2014).
90. Miller, Toby in Alec McHoul. 2002. Šport v popularni kulturi in vsakdanjem življenju. V *Cooltura: uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak in drugi, 265–281. Ljubljana: Študentska založba.

91. Maguire, Joseph in Jason Tuck. 1998. Global Sports and Patriot Games: Rugby Union and National Identity in the United Kingdom since 1945. V *Sporting Nationalism: Identity, Ethnicity, Immigration and Assimilation*, ur. Mike Cronin in David Myall, 103–126. Portland, Iregon: Frank Cass Publishers.
92. McPherson, Bary D. 1986. Socialization Theory and Research: Towards a “New Wave” in Scholarly Inquiry in a Sport Context V *Sport and Social Theory*, ur. Roger Rees in Andrew Miracle, 111–134. Champaign, Illinois: Human Kinetics Publishers Inc.
93. MMC RTVSLO. 2015. 025 vojno novinarstvo: Boštjan Videmšek. *Številke*. Ljubljana, 3. julij. Dostopno prek: <http://4d.rtvsl.si/#arhiv/stevilke/174344460> (4. julij 2015).
94. Montville, Joseph V. 2001. Justice and the burdens of history. V *Reconciliation, Justice and Coexistence: Theory and Practice*, ur. Mohammed Abu-Nimer, 129–143. Lanham, Maryland: Lexington Books. Dostopno prek: <http://crdc.gmu.edu/wp-content/uploads/2013/10/Justice-and-the-Burdens-of-History-Joseph-V.-Monteville1.pdf> (15. april 2015).
95. Morokvasić Müller, Mirjana. 2004. From Pillars of Yugoslavism to Target of Violence: Interethnic Marriages in the Former Yugoslavia and thereafter. V *Sites of Violence: Gender and Conflict Zones*, ur. Werona Gilles in Jennifer Hyndman, 134–151. Berkeley: University of California Press.
96. Organizacija združenih narodov. 2015. <http://www.un.org/wcm/content/site/undpa/main/issues/peacemaking> Dostopno prek: 15. februar 2015).
97. Perica, Vjekoslav. 2001. United they stood, divided they fell: nationalism and the Yugoslav school of basketball: 1968-2000. *National Paper* 29 (2): 267–291.
98. Perry, Valery. 2009. A Survey of Reconciliation Processes in Bosna in Hercegovina: the Gap Between People and Politics. V *Reconciliation(s): Transitional Justice in Postconflict Societies*, ur. Joanna Quinn R., 207–231. Montreal: McGill-Queen's University Press.
99. Petrović, Tanja. 2006. *Ne tu ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Ljubljana: ZRC.
100. Pirjevec, Jože. 1995. *Jugoslavija [1918–1992]: nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Lipa.
101. --- 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
102. Potrebuješ, Kaja. 2011. *Evropska identiteta: ekskluzivizem skozi prizmo orientalizma*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

103. Putnam, D. Robert. 2000. *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Touchstone.
104. Rajšp, Simona. 2012. *Kritika orientalistične paradigme: primer islamske prakse zakrivanja žensk*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
105. Rohnen, Dominic. 2006. Beach Holidays in Bali or East Timor? Why Conflict Can Lead to Under and Overexploitation of Natural Resources. *Economics Letters* 92 (1): 113–117.
106. Sagadin, Janez. 2004. Tipi in vloga študij primerov v pedagoškem raziskovanju. *Sodobna pedagogika* 55(4): 88–100.
107. Said, Edward W. 2005. *Oblasti povedati resnico*. Ljubljana: *cf.
108. Sheets Hernandez, Rosa. 2005. *Diversity Pedagogy: Examining the Role of Culture in the Teaching-Learning Process*. Pearson.
109. Schweitzer, Christine. 2012. Overcoming War: The Importance of Constructive Alternatives V *Peace and Conflict Studies: A Reader*, ur. Charles P. Webel in Jørgen Johansen, 258–266. London, New York: Routledge.
110. Schulenkorf, Nico. 2010. Sport events and ethnic reconciliation: Attempting to create social change between Sinhalese, Tamil and Muslim sportspeople in war-torn Sri Lanka. *International Review for the Sociology of Sport* 45 (3): 273–294. Dostopno prek: <http://irs.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/45/3/273.full.pdf+html> (13. maj 2013).
111. Schwery Consulting. 2008. *Evidence in the field of sport for development-an overview*. Biel: Schwery Consulting.
Dostopno prek: <http://www.schwery.ch/frontend/njdata/downloads/Evidence.pdf> (10. marec 2015).
112. Smith, Dan. 2004. Trends and Causes of Armed Conflict. Center for Constructive Conflict Management. Dostopno prek: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2576/pdf/smith_handbook.pdf (15. december 2014).
113. Sport for development and peace: International Working Group (SDP IWP). 2008. *Harnessing the power of sport for development and peace*. Toronto: Right to Play.
Dostopno prek: <http://www.un.org/wcm/webdav/site/sport/shared/sport/pdfs/SDP%20IWG/Final%20SDP%20IWG%20Report.pdf> (15. april 2015).

114. Štok, Katja. 2014. »Sramota je, da so dovolili, da je haško sodišče postalo to, kar je danes« *MMC RTVSLO*, 19. november. Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/mmc-priporoca/sramota-je-da-so-dovolili-da-je-haasko-sodisce-postalo-to-kar-je-danes/351536> (20. november 2014).
115. Sugden, John in Adrian Haasner. 2009. *Sport interventions in divided societies*. Dostopno prek: <http://www.football4peace.eu/Downloads/Publications/sugdenhaasner2009.pdf> (15. februar 2015).
116. Sugden, John. 2008. Anyone for football for peace? The challenges of using sport in the service of co-existence in Israel. *Soccer & Society* 9 (3): 405–415.
117. --- 2010. Critical left-realism and sport interventions in divided societies. *International Review for the Sociology of Sport* 45 (3): 258–272.
118. Svet Evrope. 2001. European Sports Charter. Dostopno prek: [https://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/Rec\(92\)13rev_en.pdf](https://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/Rec(92)13rev_en.pdf) (3. februar 2015)
119. Šaver, Boštjan. 2005. Šport, mediji in družbena konstrukcija junaštva – primer Humar. *Medijska preža* (23/24): 29–31. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/24/mwatch/> (8. december 2014).
120. Tomovič, Brina. 2015. *Intervju z dr. Petro Roter: »Za spravo je priznanje krivde eden bistvenih pogojev, da se ta kompleksni proces lahko začne"*. Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/mmc-podrobno/srebrenica-20-let-pozneje/368656> (9. julij 2015)
121. TV Slovenija, 1. program. 2014. *Globus*. Ljubljana, 18. november.
122. Unesco. 2009. Sport for Development & Peace Proceedings. *Zanzibar regional ministerial roundtable United Republic of Tanzania*. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001631/163139e.pdf> (13. februar 2015)
123. Uschiumi, Kazou. 1987. The Essential Characteristics of Sport. *Hitotsubashi journal of arts and sciences* 19 (1): 52–61.
124. Velikonja, Mitja, Peter Stanković in Gregor Starc. 2009. *Kalejdoskop športa: uvod v športne študije*. Maribor: Aristej.
125. Vodovnik, Dejan. 2014. Igre brez meja na nekdanjem območju Jugoslavije. *Delo*, 24. Oktober. Dostopno prek: <http://www.delo.si/svet/evropa/igre-brez-meja-na-obmocju-nekdanje-jugoslavije.html> (3. marec 2015).
126. Zalokar, Jurij. 2009. *Izigrani narodi Jugoslavije: 1991–2008*. Trzin: Ami.
127. Žagar, Mitja. 2010. Rethinking and Reconceptualizing Reconciliation: Comparing the Lessons from Balkans and South Africa. V *National Reconciliation, Inter-Ethnic and*

- Inter Confessional Tolerance in the Balkans: Reconciliation and Human Security; Proceeding of the Fifth ECPD International Conference*, ur. Takehiro Togo in Negoslav Ostrojić P., 47–49. Beograd: European Center for Peace and Development (ECPD).
128. Žabkar, Anton. 2003. *Marsova dediščina: Temelji vojaških ved*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
129. Žižek, Slavoj. 2007. *Nasilje*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
130. Woodhouse, Tom. 2010. Peace keeping, peace culture and conflict resolution. *International Peacekeeping* 17 (4): 486–498.
131. Wallensteen, Peter. 2002. *Understanding conflict resolution: War, Peace and the Global System*. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage.
132. Whitfield, Geoffre. 2006. *Amity in the Middle East: How the world sport peace project and the passion for football brought together Arab and Jewish youngsters*. London: Alpha Press.
133. Winstanley, Katharine. 2009. *Nothern Irish Identity and Scottish Football: Sport, Nationalism and International Relations*. International Studies Association Conference. New York. Dostopno prek: http://citation.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/3/1/3/6/2/pages313622/p313622-2.php (10. maj 2013).

PRILOGA A: vprašanja za intervju z Mihajlom Delićem

1. Košarkarski tabor »I came to play« deluje pod okriljem organizacije Play. Ali lahko opišete delovanje vaše humanitarne organizacije Play? Kašni so vaši cilji, vizija?
2. S čim se še ukvarja organizacija poleg organiziranja poletnega tabora »I came to play«?
3. Vi ste tudi pobudnik tabora »I came to play«. Kdaj se vam je porodila ideja za tabor?
4. Kako so se mediji in družba odzvali na to idejo košarkarskega tabora, da združi vso mladino z območja nekdanje Jugoslavije?
5. Kako, da ste zasnovali tabor za mladino iz vseh nekdanjih republik razpadle SFRJ in ne zgolj iz Srbije?
6. Poleg učenja košarkarskih vrlin, kakšna je vloga trenerjev na humanitarnem taboru?
7. Mladi se poleg košarkarskih treningov udeležujejo še različnih delavnic, ki so organizirane znotraj tabora. Kako potekajo te delavnice in kdo jih običajno vodi?
8. Ali menite, da mladi, ko odhajajo s tabora prenašajo ta duh tolerance, enotnosti in homogenosti med narodi tudi na svoje domače okolje in vrstnike?
9. Mladi, oziroma tisti, ki niso bili neposredno udeleženi v vojno, lažje pustijo preteklost za seboj. Kaj pa trenerji-ste morda kdaj opazili kakšna nasprotovanja o politiki in odnosih med narodi v balkanski regiji?
10. V preteklosti ste izvajali tudi konference o razreševanju konflikta. Mi lahko poveste kaj več o tem?
11. Veliko se govori o pomenu športa in razreševanj konflikta in sprave. Zakaj je po vašem mnenju šport pomemben del procesa sprave?
12. Zakaj je ekipni šport, kot je košarka, pomemben pri povezovanju ljudi?
13. Ali menite, da so mirovna izobraževanja pomembna za območje nekdanje Jugoslavije? Kakšna so njena glavna vodila?
14. Kakšen naj bi torej bil učinek mirovnega izobraževanja?
15. Zakaj omenjate, da je v današnjih časih še bolj pomembno delo z mladimi na področju miru?

16. »I came to play« deluje na humanitarni in nekomercialni ravni. Kaj je tisto, kar pogrešate pri profesionalnem športu?

17. Kako torej gledate na ligo ABA (Jadranska košarkarska liga), ki je nastala leta 2001?

PRILOGA B: vprašanja za intervju z Nebojšo Joksimovićem

1. V preteklosti ste zaigrali tudi v tujini (BiH, Srbiji, Italiji, Rusiji ...). Kje ste se počutili najbolj domače?

2. V kateri ekipi ste zares začutili ekipni duh? Zakaj?

3. Kako mešana ekipa je bila pri Hemofarmu in Igokei, ko ste igrali tam? Koliko je bilo tujih igralcev?

4. Sami se ne radi izpostavljate, temveč rajši govorite o celotni ekipi. Imate radi ekipni šport, ker igra vlogo več akterjev in ne samo en akter?

5. Mislite, da na splošno ekipni športi veliko pripomorejo k povezovanju ljudi?

6. Kakšno je bilo vaše prvo mnenje, ko se je leta 2001 ustanovila Jadranska košarkarska liga?

7. Ko ste igrali v Hemofarmu, je Jadranska košarkarska liga dobila nagrado za spodbujanje medkulturnega dialoga. Menite, da liga deluje tudi v tej smeri, oziroma mislite, da je uspešna pri tem?

8. Zahodni Balkan je neprestano v manjših mednacionalnih, predvsem političnih konfliktih. Kako ste vi kot ekipa, oziroma športniki občutili takšne politične špekulacije in podobno?

9. Kako pa vaši klubski navijači?

10. Poznate ali pa ste sodelovali pri kakšnih športnih projektih za sožitja narodov/medkulturnost na območju nekdanje Jugoslavije?

11. Se vam zdi, da se na splošno košarka oziroma šport premalo uporablja za namene promocije tolerantnosti in sprave?

12. Ste kdaj razpravljali s soigralci o političnih zadevah, ki so se dogajale okoli vas?

13. So se kdaj poznala politična trenja tudi v vaših garderobah?

14. Kako se vi spominjate vojne v devetdesetih?

PRILOGA C: vprašanja za intervju z Romanom Liscem

1. Kako ste prišli do sodelovanja za ligo ABA? Kdo je dal pobudo?

2. Vojna se je ravnokar zaključila. Se morda niste zbali, da je morebiti prezigodaj za ustanovitev take lige? Da bodo navijači na tribunah in dvorinah pogrevali, kar se je dogajalo v devetdesetih?
3. Kako so se mediji odzvali na vašo ligo na začetku?
4. Kakšni so bili in so cilji lige?
5. Katere so bile največje ovire lige na začetku?
6. Kako da sprva ni bilo srbskih klubov v ligi?
7. Odločitev, da se po nekaj sezonah v ligo vključijo tudi srbski klubi. Kako je reagirala javnost v Srbiji?
8. Velikokrat je prihajalo do konfliktov, ko se je Srbija priključila ligi. V enem izmed intervjujev je Lorbek dejal, da je bilo leto 2004 težko leto za ligo. Do kakšnih konfliktov in sporov je prihajalo?
9. Znani ste kot diplomatski človek. Kako umirjate strasti med funkcionarji klubov, še posebej tistih, ki so Hrvati in Srbi?
10. Se morda spomnite, je prihajalo do kakšnih večjih konfliktov med navijači?
11. Liga je imela (ali še ima) pravilo, da klubi za svoja gostovanja ne smejo organizirati prevoza navijaškim skupinam. Zakaj ste se tako odločili?
12. Se je kdaj politično dogajanje preselilo na ligo?
13. Leta 2008 ste prejeli nagrado za medkulturni dialog. Kako ste se kot eden izmed idejnih očetov te lige počutili ob tem priznanju?
14. Če se spomnite, kakšna je bila utemeljitev za vaše priznanje?
15. Ali vaše podjetje in liga sama podpirajo kakšne košarkarske projekte na rekreativni, oziroma ravni mladih ljudi (kampi, izobraževalno-športni projekti...)? Kakšne se vam zdijo tovrstne pobude?
16. Se vam zdi, da se na splošno košarka oziroma šport premalo uporablja za namene promocije tolerantnosti in sprave?
17. Eden izmed projektov, kjer bi lahko potegnili vzporednico z vašo ligo je košarkarski tabor na Fruški gori v Srbiji. Ste morda že slišali zanj?
18. Ali sami vidite košarko kot eno izmed orodji za spravo na Balkanu?
19. Kakšno je vaše osebno mnenje o stanju na območju zahodnega Balkana? Ali bi lahko rekli, da se premika v smeri sprave?

PRILOGA Č: vprašanja za intervjuje z novinarji

1. Koliko časa že profesionalno spremljate košarko?
2. Kakšna je po vašem mnenju objektivnost (športnega) novinarstva v vaši državi in kakšna v državah naslednicah SFRJ?
3. Kakšno je bilo vaše osebno mnenje o Jadranski košarkarski ligi na začetku (2001) in kakšno je sedaj (2015)?
4. Kako primerjate ligo na začetku in sedaj?
5. Kje ste mislili, da bodo največje ovire lige?
6. Katere so po vašem mnenju prednosti in slabosti Jadranske košarkarske lige?
7. Leta 2004 so se v ligi pojavili konflikti. Se morda spominjate tega ali pa kakšnih drugih konfliktov v zgodovini lige?
8. JKL je leta 2008 prejela nagrado na področju medkulturnega dialoga. Kako si razlagate utemeljitev nagrade, da naj bi ta liga pripomogla k sožitju, oziroma dialogu med narodi na zahodnem Balkanu?
9. Po padcu apartheida in volitvah 1995 je bila JAR na robu državljanske vojne. Istega leta je JAR gostil svetovno prvenstvo v rugbyu. Mandela je za svoje orožje sprave z belopoltimi uporabil prav rugby, saj se je zavedal njegovega političnega in kulturnega kapitala. Takrat se je vpeljalo geslo: eno moštvo, ena država. Tukaj je seveda šlo za združitev državljanov ene države. Ali bi lahko rekli za današnje območje nekdanje Jugoslavije, da bi imela košarko podoben učinek k spravi med narodi kot ga je imel rugby?
10. Ali lahko rečemo, da je košarka eno izmed orodij za spravo na Balkanu?
11. Za uspeh in napredek je potrebno sodelovanje in solidarnost. Ali menite, da lahko potegnemo vzporednice med ekipnimi športi in sodobno družbo?
12. Se vam zdi, da se na splošno šport premalo uporablja v namene izgradnje miru/sprave na tem območju?
13. Glede na to, da košarko in vse kar je povezano z njo, dobro poznate me zanima, na kakšen način bi vi uporabljali košarko kot orodje sprave?
14. Nekdanji srbski košarkar Mihajlo Delić je pred približno 7 leti ustanovil brezplačni košarkarski kamp za mlade iz nekdanje Jugoslavije. Kamp se vsako leto odvija na Fruški Gori v Novem Sadu. Poznate ta projekt? Kakšne se vam zdijo tovrstne pobude?
15. Morda poznate še kakšne druge športne (ni potrebno, da zgolj košarkarske) projekte, kot je zgoraj omenjeni?
16. Ali menite, da je spodbujanje tolerance med narodi bolj učinkovito preko rekreativnega športa ali profesionalnega športa?

17. Kakšno je vaše osebno mnenje o stanju na območju zahodnega Balkana? Ali bi lahko rekli, da se premika v smeri sprave?